ALGEMEEN VERSLAG

VAN

DEN STAAT VAN HET SCHOOLWEZEN

IN

NEDERLANDSCH-INDIE.

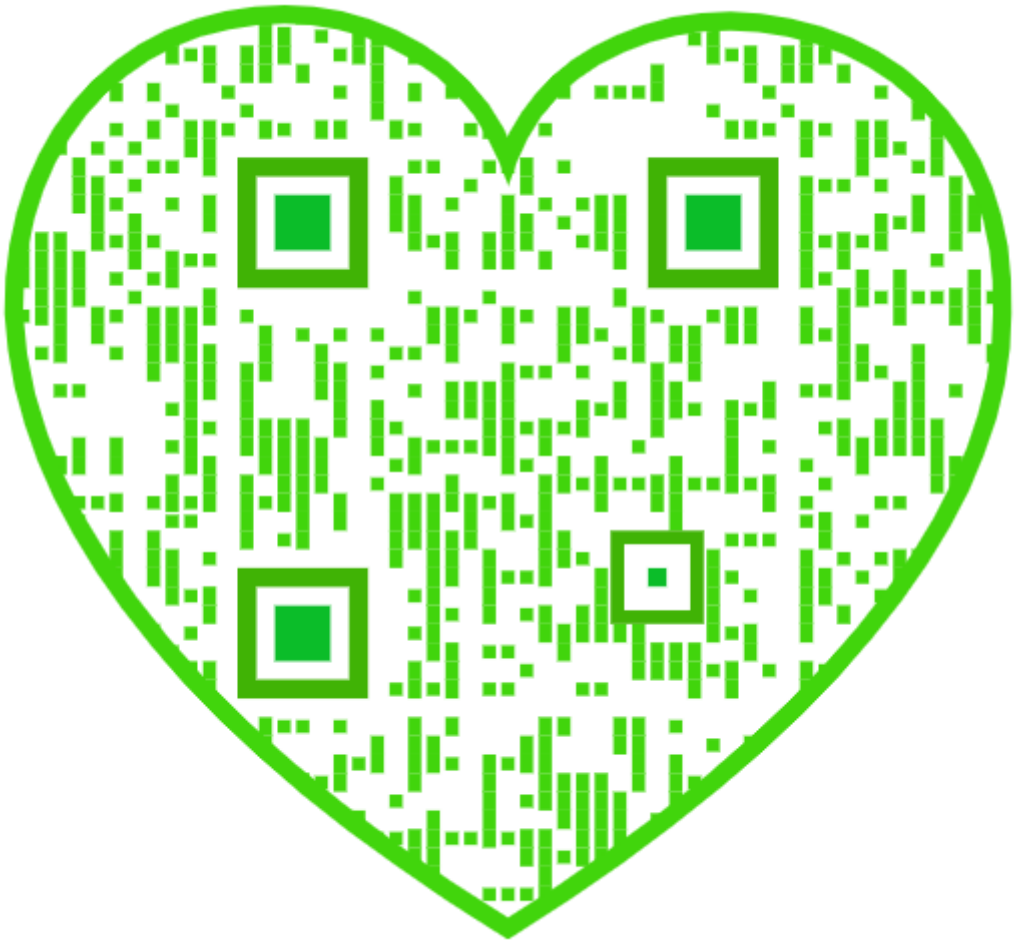

ALGEMEEN VERSLAG

VAN

DEN STAAT VAN HET SCHOOLWEZEN

IN

NEDERLANDSCH-INDIE.

---

a.

VOOR EUROPEANEN EN INLANDSCHE CHRISTENEN,

OPGEMAAKT DOOR DE HOOFD-KOMMISSIE VAN ONDERWIJS.

b.

VOOR INLANDERS,

OPGEMAAKT TER ALGEMEENE SEKRETARIE.

AFGESLOTEN ONDER ULTIMO 1856.

BATAVIA,
TER LANDS DRUKKERIJ.
1857.

Batavia, *den 31sten Maart 1857.*

N°. $^{98}/_{95}$.

Wij hebben de eer Uwer Excellentie hiernevens aan te bieden het verslag van den staat van het Onderwijs of Schoolwezen in *Nederlandsch-Indie*, over het jaar 1856.

De Hoofd-Kommissie van Onderwijs in Nederlandsch-Indie,

(*was get.*) C. A. DE JONGH,
President.

Ter ordonnantie van dezelve.
(*was get.*) J. A. PATTIJN,
Sekretaris.

Aan
Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indie.

AFSCHRIFT.

No. 13.

EXTRAKT *uit het Register der Besluiten van den Gouverneur-Generaal van* Nederlandsch-Indie.

BUITENZORG, *den 19den Augustus 1857.*

Nader gelezen de missive van de Hoofdkommissie van Onderwijs in *Nederlandsch-Indie*, van 31 Maart No. 88/95, reeds verhandeld bij de missives van den eersten Gouvernements-Sekretaris van 2 Junij 1857 No. 1412 en 1413.

De Raad van *Nederlandsch-Indie* gehoord;

Is goedgevonden en verstaan:

Eerstelijk: Te bepalen, dat het verslag van den staat van het Schoolwezen in *Nederlandsch-Indie:*

a. voor Europeanen en Inlandsche Christenen, gedurende 1856, opgemaakt door de Hoofd-Kommissie van Onderwijs;

b. voor Inlanders, over 1856 opgemaakt ter algemeene sekretarie,

bij 's lands-drukkerij te *Batavia* zal worden afgedrukt en alom verkrijgbaar gesteld, en dat van dit verslag *vier honderd en vijftig* exemplaren zullen worden gesteld ter beschikking van de Hoofd-Kommissie van Onderwijs, en een *vijftigtal* exemplaren zal worden gezonden aan het Ministerie van Kolonien.

Ten tweede: Enz.

Akkordeert met voorschreven register,
De Gouvernements-Sekretaris,
(*wg.*) DIEPENHEIM.

Aan
De Hoofd-Kommissie van Onderwijs
in Nederlandsch-Indie.

HOOFDSTUK I.

A. BESTUUR OVER HET ONDERWIJS.

Als leden der Hoofdkommissie van Onderwijs zijn, uithoofde van vertrek, op het daartoe door hen gedaan verzoek, eervol ontslagen, de heeren A. A. T. MOUNIER, Predikant te *Batavia*, (1) G. WASSINK, Kolonel, Chef van de geneeskundige dienst (2) en E. A. SCHILL, Ontvanger der inkomende en uitgaande regten te *Batavia*. (3)

Daar nog voorzien moest worden in de open gebleven betrekking van het lid mr. H. MERKUS WILLER, zoo zijn dit jaar drie nieuwe leden der Hoofdkommissie van Onderwijs in *Nederlandsch-Indie* benoemd, namelijk de heeren:

Dr. P. BLEEKER, (4)
Mr. R. A. EEKHOUT, (5)
Ds. J. W. H. ADÈR, (6)

terwijl de vervanging van het lid E. A. SCHILL gehouden is in advies.

---

(1) Gouvernements besluit dd. 27 Januarij 1856 No. 29.
(2) » » » 3 April » » 21.
(3) » » » 13 Junij » » 4.
(4) » » » 3 April » » 21.
(5) » » » » » » »
(6) » » » » » » »

De zamenstelling der Hoofdkommissie van Onderwijs op ultimo December 1856 was dus als volgt:

Mr. C. A. DE JONGH, *President.*
Jhr. Mr. D. A. JUNIUS VAN HEMERT, *Vice-President.*
J. C. TEENGS,
Mr. J. DE WAL,
C. G. VAN DENTZSCH,
A. J. W. VAN DELDEN,
Dr. P. BLEEKER,
Mr. R. A. EEKHOUT,
Ds. J. W. H. ADÈR,
} *Leden.*
J. A. PATTIJN, *Sekretaris.*

B. GOUVERNEMENTS ONDERWIJZERS.

Op ultimo December 1855 bestond het in Gouvernements dienst zijnde onderwijzend personeel uit:

64 onderwijzers,
29 ondermeesters,
29 kweekelingen.

Totaal 122 personen.

Blijkens den hier achter gevoegden staat, bijlage L^a. B, zijn overleden, eervol ontslagen of uit de dienst getreden, en ontslagen:

1 onderwijzer overleden,
1 » eervol ontslagen,
1 » op verzoek idem,
1 ondermeester idem,
3 kweekelingen idem,
2 onderwijzers ontslagen.

Totaal 9 personen.

zoodat nog in dienst bleven 113 personen.

Daarbij nu geteld de hier te lande aangestelde

2 ondermeesters,
12 kweekelingen,
1 onderwijzer van verlof teruggekeerd; zulks geeft eene vermeerdering van 15 personen.

7 ondermeesters werden in den loop des jaars tot onderwijzers bevorderd, zoodat het in Gouvernements dienst zijnde personeel op ultimo December 1856 bestond uit:

67 onderwijzers,
28 ondermeesters,
33 kweekelingen.

Totaal 128 personen.

Voorts nog 2 onderwijzers op wachtgeld en 2 met verlof in *Nederland*.

REKAPITULATIE.

1855.		**1856.**	
	122		113
af 5 onderwijzers.		bij 1 onderwijzer.	
« 1 ondermeester.		« 2 ondermeesters.	
« 3 kweekelingen.	9	« 12 kweekelingen.	
Totaal	113 personen.	Totaal	128 personen.

Na behoorlijk afgelegd examen, is hier te lande toegekend de 3de onderwijzersrang aan L. G. VAN DER HOEK, (1) J. LEEGSTRA, (2) J. B. COENRAAD (3); terwijl al verder akten van toelating zijn uitgereikt tot het geven van onderwijs aan de dames A. C. VERHUIJGHT en J. G. A. P. VAN GEMERT;

---

(1) Besluit Hoofd-kommissie van Onderwijs dd. 28 Julij 1856 No. 49/86.
(2) » » » » » 13 December 1856 No 16/33.
(3) » » » » » » » » » »

de heeren A. J. L. LEMPE, I. J. J. SNELLEBRAND, J. G. HEUVELDOP;

mejufvrouwen G. M. C. CLAESSEN, J. J. GERSOM, M. KOENEN.

Gelijk in het vorige verslag is gezegd, werden voor de behoefte van het dienstjaar 1856 weder 8 onderwijzers uit *Nederland* aan het Gouvernement gevraagd, waarbij de Hoofdkommissie van Onderwijs verzocht heeft, om bij de benoeming in de eerste plaats in aanmerking te brengen onderwijzers, die het examen voor den 2den rang hadden afgelegd, en die zich, zoo door bekwaamheid en geschiktheid voor het vak, als door beschaafden omgang in het maatschappelijk leven, bijzonder onderscheidden.

Met het oog voorts op de handeling van een der laatst aangekomen onderwijzers, die zich aan de schooldienst had onttrokken, vermeende de Hoofdkommissie, dat het noodig ware, om in het belang van het schoolwezen, bij de benoeming in *Nederland* te bepalen, dat de onderwijzers zich voor den tijd van vijf achtereenvolgende jaren aan de dienst van het schoolwezen verbonden, onder verpligting, om wanneer zij die dienst eerder verlieten, de passage-kosten en genoten gratifikatie te restitueren *in eens*.

Reeds in Julij 1856 werden op bovenstaande voorwaarden bij Koninklijk besluit (1) *acht* onderwijzers voor de Oost-Indische dienst benoemd, met name:

O. E. HANSEN,
C. C. HOMBURG,
W. J. LEIJDS,
H. PRANGE,
H. SCHOEMAKER,
J. C. TAMSON,
R. J. L. WEIJHENKE en
W. WILMES.

(1) dd. 11 Julij 1856 No. 93, verhandeld bij Gouvernements besluit dd. 28 December 1856 No. 4.

Genoemde onderwijzers worden alzoo te *Batavia* verwacht, alwaar hun hunne onderscheidene standplaatsen zullen aangewezen worden.

Door de Hoofdkommissie van Onderwijs zijn voor het dienstjaar 1857 weder aangevraagd (1) *zes* onderwijzerskweekelingen, voor het geven van onderwijs in de laagste klasse der Gouvernements-scholen.

Den 30sten Julij 1854 zijn *twaalf* zoodanige kweekelingen van den 4den rang uit *Nederland* ontboden, te *Batavia* ontscheept, en bij besluit der Hoofdkommissie van Onderwijs (2) werd elk zijne standplaats aangewezen.

Er zijn nu twee en een half jaar sedert hunne aankomst verloopen, en de Hoofd-kommissie heeft alle reden om over het gedrag en den ijver dezer kweekelingen, behoudens een paar uitzonderingen, zeer tevreden te zijn.

Door sommigen werd bij ontstentenis van den onderwijzer, de schooldienst geheel waargenomen; anderen onderscheidden zich, door de over het algemeen talrijk bevolkte laagste klassen der scholen, doeltreffend en ordelijk te onderwijzen.

Van die kweekelingen zijn W. Broers en C. Over de Linden tot onderwijzers bevorderd, en hebben de kweekelingen van den 4den rang L. G. van den Hoek en J. Leegstra met goed gevolg het onderwijzers-examen van den 3den rang afgelegd.

Van vele Subkommissiën en onderwijzers kwamen dan ook achtereenvolgend voorstellen tot plaatsing aan de onder hun bestuur gestelde scholen van een of meer onderwijzers-kweekelingen, en het was om hieraan te kunnen voldoen, dat zoo als hierboven gezegd is, weder op nieuw *zes* jonge lieden voor dien tak der Indische schooldienst zijn aangevraagd.

---

(1) Missive dd. 31 Julij 1856 No. 41/38.

(2) dd. 10 Augustus 1854 No. 44/68.

C. UITBREIDING VAN HET ONDERWIJS.

In het vorige verslag bij het hoofdstuk « UITBREIDING VAN « HET ONDERWIJS, » is gezegd dat de scholen te *Ambarawa*, *Japara*, *Bangkallang* en *Maros*, benevens de Gouvernements derde lagere school te *Soerabaija* en de Gouvernements tweede lagere school te *Padang*, in het begin van 1856 zouden geopend worden.

Ten vervolge hiervan wordt thans aangeteekend, dat deze *zes* scholen in volle werking zijn, en omtrent de aanvankelijke uitkomsten van het onderwijs op ieder dezer scholen, verwezen tot het hoofdstuk « PLAATSELIJK OVERZIGT. »

TJILATJAP.

De voorstellen, bedoeld bij het vorig verslag, om te *Tjilatjap* (residentie *Banjoemaas*) eene Gouvernements lagere school op te rigten, hebben geleid tot eene Gouvernements beschikking. (1)

Eerstelijk : Onder nadere goedkeuring des Konings is bepaald :

a. dat te *Tjilatjap* in de residentie *Banjoemaas* zal worden opgerigt eene Gouvernements lagere school ;

b. dat bij die school zal worden geplaatst een onderwijzer van den 3den rang, op een traktement van 's maands *f* 100:— genietende eene vrije woning of eene schadeloosstelling voor huishuur van 's maands . . » 30:— en een tiende gedeelte der schoolgelden ;

c. dat bij die school zal worden in dienst gesteld een bediende, bezoldigd met 's maands . . » 5:—

Te zamen 's maands . . . . . *f* 135:—

of 's jaars . . . . . » 1,620:

d. dat voor aanschaffing en onderhoud van schoolmeubelen kan worden beschikt over 's jaars » 100:—

Te zamen . . . . . *f* 1,720:—

(1) dd. 6 Oktober 1856 No 14.

Ten tweede: enz.

Ten derde: Dat zoo mogelijk in 1857 te *Tjilatjap* zal worden uitbesteed, in daghuur, en overeenkomstig het bij de direktie der burgerlijke openbare werken opgemaakt projekt van 27 Oktober 1855, eene school en onderwijzerswoning, van welke de kosten, blijkens begrooting van 27 April 1856, geraamd zijn:

aan gereed geld	*f* 10,115:—
» bouwstoffen uit 's lands voorraad . . .	» 695:—
Te zamen	*f* 10,810:—

Daar nu volgens art. 3 van bovenstaand besluit de opbouw van een schoollokaal eerst in 1857 zou kunnen geschieden, zoo heeft de Hoofd kommissie den resident van *Banjoemas* uitgenoodigd, om indien het wenschelijk mogt worden geacht, om de school te *Tjilatjap* zoo spoedig mogelijk in werking te brengen, alsdan een voorstel in te dienen voor den tijdelijken inhuur van een partikulier huis, geschikt tot schoollokaal en onderwijzerswoning, terwijl alsdan door de Hoofdkommissie het verdere zoude worden verrigt, om de beschikbaarstelling der benoodigde gelden bij het Gouvernement te provoceren.

Door den resident is dientengevolge medegedeeld, dat ter hoofdplaats *Tjilatjap* geen enkel partikulier huis te huur noch aanwezig is, hetwelk geschikt zoude zijn tot tijdelijk schoollokaal en onderwijzerswoning; doch dat alles in het werk zal worden gesteld, om den opbouw van het nieuwe schoollokaal te bespoedigen. Zoodra zulks voltooid is, zal de onderwijzer voor die plaats worden benoemd.

PADANG-PANDJANG.

Omtrent het oprigten eener nieuwe school te *Padang-Pandjang* werd in het vorige verslag aangeteekend, dat ter zake eene korrespondentie geopend was met de Sub-kommissie van Onderwijs te *Padang*.

Thans kan worden medegedeeld, dat de Gouverneur ter *Sumatra's-Westkust* en de Subkommissie van Onderwijs te *Padang*, ten dringendste het voorstel ondersteunen om te *Padang-Pandjang* eene Gouvernements lagere school daartestellen, bestemd voor 50 leerlingen.

Alvorens echter deze aangelegenheid onder de aandacht van het Gouvernement te brengen en de oprigting der school voor te stellen, heeft de Hoofdkommissie van onderwijs den direkteur der burgerlijke openbare werken verzocht (1) om Haar in het bezit te willen stellen van eene projekt-teekening met begrooting van kosten, voor een schoolgebouw en onderwijzerswoning te *Padang-Pandjang*, de ruimte te bepalen naar den maatstaf van 50 leerlingen.

De beantwoording van dit verzoek wordt alsnu ingewacht.

RIOUW.

Bij het Gouvernements besluit (2) werd de Gouvernements lagere school te *Riouw* ingetrokken, omdat zij sedert verscheidene jaren door niet meer dan 10 leerlingen werd bezocht, en eene som van *f* 600 's jaars beschikbaar gesteld voor het onderwijs der te *Riouw* aanwezige kinderen, met aanbeveling aan den resident van *Riouw*, om hiertoe een geschikt persoon te bestemmen, en over het te geven onderwijs het noodige toezigt te houden.

Tot December 1855 heeft de gepensioneerde Gouvernements onderwijzer J. IJzelman daar ter plaatse onderwijs gegeven en de genoemde toelage genoten, doch bij het vertrek van den laatsten leerling, is de uitbetaling dezer toelage gestaakt.

Volgens den resident van *Riouw* was het echter hoog noodig, dat op eene meer bevredigende wijze dan in de jongst verloopen jaren in het onderwijs der jeugd te *Riouw* wierde voorzien.

---

(1) Missive Hoofd-kommissie van Onderwijs dd. 26 April 1856 no. 62/84.
(2) dd. 4 Maart 1850 no. 7.

Na kennisgave, dat vergeefsche pogingen waren in het werk gesteld, om op den voet van het besluit van 4 Maart 1850 no. 7, in het onderwijs te voorzien, werd door den resident medegedeeld, dat het getal schoolpligtige kinderen te *Riouw* weder tot 12 is geklommen, en de ongunstige toestand van het onderwijs uitsluitend aan de weinige geschiktheid van den vroegeren onderwijzer moest toegeschreven worden, want dat het vooruitzigt bestaat om onder de leiding van eenen nieuwen leermeester, het onderwijs te *Riouw* uit zijn verachterden toestand op te beuren.

Op grond hiervan is dan ook bij des residents missive van den 16den Oktober 1856 no. 590 medegedeeld:

« dat ten deze dringend eene voorziening wordt vereischt,
« dat de inrigtingen van onderwijs te *Singapore* op hoogen
« trap en tevens ook openstaan voor allen zonder onderscheid
« van herkomst, landaard of geloof;

« dat de vooruitzigten op deugdelijk onderwijs te *Singapore*,
« reeds een groot uitloksel is, om er gebruik van te maken
« boven dat, hetwelk men voor *Riouw* voldoende heeft ge-
« acht;

« dat de ouders, die tot dus verre huiverig bleven om hunne
« kinderen buiten 's lands te doen opvoeden, wanneer de ge-
« legenheid tot geestbeschaving, der Riouwsche jeugd toege-
« dacht, nog lang achterwege blijft, wel genoodzaakt zullen
« zijn hunne kinderen naar *Singapore* ter school te zenden;

« dat de wenschelijkheid om dit voor te komen, er willigt
« toe zou kunnen leiden om voor deze plaats heen te stappen
« over het als regel aangenomen minimum van 20 school-
« pligtige kinderen, hetwelk aanwezig moest zijn, alvorens
« tot de oprigting eener Gouvernements school kan worden
« overgegaan;

« dat het voorts wenschelijk zoude zijn om te *Riouw* de
« zoogenaamde *Inlanders*, in stede van hen uit onze inrig-
« tingen van onderwijs voor de *Europeanen* te weren, tot
« het bezoeken derzelve aan te moedigen, omdat ten gevolge

« van den grooten afkeer van den Maleijer in het algemeen,
« om zijn land te verlaten, er aan gewanhoopt moet worden
« een jongeling van goeden huize te *Soerakarta* tot onderwijzer
« te doen vormen, en dus langs dien kant eenige Westersche
« beschaving onder den inlander in die residentie te versprei-
« den. »

Wordende ten slotte door den resident van *Riouw* voorgesteld:

1o. dat met betrekking tot het lager onderwijs te *Riouw* worde hersteld, de stand van zaken zoodanig als die bestond voor de uitvaardiging van 's Gouvernements besluit van 4 Maart 1850 no. 7;

2o. onafhankelijk van de beslissing omtrent dit punt te nemen, zoo spoedig mogelijk van de zijde der Hoofdkommissie van Onderwijs de gelegenheid te verschaffen om de school weder te openen.

De Hoofdkommissie van Onderwijs heeft de beschouwingen van den resident van *Riouw* van zoodanig gewigt geacht, dat zij vermeend heeft, deze onder de bijzondere aandacht van het Gouvernement te moeten brengen, daar zij zonder de tusschenkomst der Regering, de middelen niet bezit om aan de voorstellen van dien resident gevolg te geven.

Zij kon zich met de overwegingen van dien hoofdambtenaar geheel vereenigen, om uithoofde der bijzondere omstandigheden, voor deze plaats af te wijken van het aangenomen beginsel, om voor niet minder dan 20 schoolpligtige kinderen eene Gouvernements inrigting van onderwijs daar te stellen, en voor deze plaats toe te passen § *c* van het Gouvernements besluit dd. 7 Mei 1849 no. 27, luidende:

« dat de Regering het echter nog wenschelijk acht, met
« opzigt tot kinderen van voorname Inlandsche hoofden, deze
« nog vooreerst gelegenheid te laten tot het verkrijgen van
« onderwijs op 's Gouvernements lagere scholen, wanneer daarop
« wordt aangedrongen, en geene overeenkomst met den onder-
« wijzer kan worden tot stand gebragt, tot het geven van
« privaatlessen.

De Hoofd-kommissie van onderwijs heeft daarom aan de Regering voorgesteld:

a. dat te *Riouw* zal worden opgerigt eene Gouvernements lagere school voor Europeanen en derzelver afstammelingen;

b. dat met speciale vergunning van den resident van *Riouw* op de school zullen kunnen worden toegelaten, eenige kinderen van voorname Inlandsche hoofden;

c. dat bij die school zal worden geplaatst een onderwijzer van den 3den rang, op een traktement 's maands *f* 100:—
genietende vrije woning of eene schadeloosstelling van huishuur 's maands . . . . . » 30:—
en $\frac{1}{10}$ gedeelte der schoolgelden;

d. dat bij die school zal worden in dienst gesteld een bediende, bezoldigd met 's maands . . » 5:—

Te zamen . . . . . *f* 135:—
of 's jaars . . . . . » 1,620:—

e. dat voor aanschaffing en onderhoud van schoolmeubelen kan worden beschikt over 's jaars » 100:—

Te zamen 's jaars . . . . *f* 1,720:—

f. den resident van *Riouw* aan te schrijven om voor de dadelijke beschikbaarstelling van een schoolgebouw en onderwijzerswoning, de noodige voorstellen in te dienen door tusschenkomst van den direkteur van financien en den direkteur der burgerlijke openbare werken.

Op welke voorstellen alsnu eene beschikking wordt te gemoet gezien.

NGAWIE.

Omtrent het oprigten eener school te *Ngawie* (residentie *Madioen*), waarvan sprake was in het verslag van 1854, wordt berigt, dat door den resident van *Madioen* is voorge-

steld (1) en door de Hoofdkommissie besloten, om wegens het vertrek van vele Christenkinderen, vooral bij het garnizoen te *Ngawie*, vooralsnog te dezer plaatse, uithoofde van het gering getal kinderen, geene school te openen.

D. INSPEKTIE VAN Dr. S. A. BUDDINGH.

Omtrent de inspektiereis van Dr. S. A. BUDDINGH, ten vervolge der verslagen van 1853, 1854 en 1855, wordt overgewezen tot het hoofdstuk «PLAATSELIJK OVERZIGT,» en wel bepaaldelijk tot het voorkomende bij de residentie *Batavia* en hetgeen ten aanzien van het onderwijs onder de *Inlandsche Christenen* is verrigt in de residentie *Buitenzorg*, het Gouvernement der Moluksche eilanden, en de residentie *Timor*.

E. MEDEDEELINGEN VAN ONDERSCHEIDEN AARD.

Door den direkteur der produkten en civiele magazijnen werd naar aanleiding van een schrijven van het opperhoofd van den Nederlandschen handel op *Japan*, ten behoeve der faktorij te *Decima*, aangevraagd een aantal boekwerken van wetenschappelijken aard, in de Hollandsche, Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen.

De Hoofdkommissie van Onderwijs heeft dien ten gevolge eene opgave gezonden van deze boekwerken, voor zoo verre zij te *Batavia* te verkrijgen zijn.

Door de Subkommissie van Onderwijs te *Menado* (2) werd beantwoord de door de Hoofdkommissie van Onderwijs gestelde vraag, in hoe verre de *Lancastersche* leerwijze thans reeds in de *Minahassa*, en bijzonder op de, onder de leiding van den zendeling-leeraar GRAAFLAND te *Tanawanko* staande kweekschool voor inlandsche christen onderwijzers in gebruik, van algemeene toepassing in de *Minahassa* raadzaam en mogelijk was.

Dit antwoord verder gezonden aan het Indisch onderwijzers

(1) Missive dd. 20 September 1856 no. 22/46.

(2) Missive dd. 17 Maart 1856 no. 8.

genootschap, heeft aanleiding gegeven tot eene uitvoerige gedachtewisseling in het *Schoolblad*, en is de Hoofd-kommissie tot het besluit gekomen, dat behoudens het goede, hetwelk in de *Lancastersche* leerwijze gevonden wordt, in zeer beschaafde maatschappijen, deze niet meer kan mededingen onder de vele leermethoden, die zich evenzeer hetzelfde doel gesteld hebben, namelijk: om in den kortst mogelijken tijd aan het grootst getal kinderen op de minst kostbare wijze het volstrekt noodzakelijke te leeren.

Dat evenwel voor de inlandsche christen scholen in de *Minahassa* van *Menado* een *gewijzigde Lancastersche* leerwijze, meer bepaald de methode van *wederkeerig hulp* kan worden toegepast, doch dat hierbij moet worden gestreefd om de jeugd door onderwijs op te voeden, en niet af te rigten.

De bedoelde methode wordt thans in *algemeene* strekking met vrucht aangewend, doch eene meer *bijzondere* toepassing blijft afhankelijk van de betere vorming der onderwijzers in de *Minahassa*.

Door de onderwijzers W. RETGERS en H. R. VAN HEEKEREN werd het verzoek gedaan, om voor gezamenlijke rekening eene middagschool op te rigten voor de vakken van het lager onderwijs binnen de stad *Batavia* of in hare onmiddelijke nabijheid.

Dit verzoek werd ingewilligd (1). De inrigting heeft echter niet voldaan aan de verwachting der adressanten, en is door hen weder opgeheven.

Door de onderwijzers A. CUPÆRUS te *Cheribon* en F. W. S. VON STÆDEL te *Batavia*, werd achtereenvolgens het verzoek gedaan, om in eene andere Gouvernements betrekking te worden overgeplaatst, doch bij Gouvernements besluiten (2 en 3) is op deze verzoeken afwijzend beschikt.

---

(1) Besluit Hoofd-kommissie van Onderwijs dd. 19 April 1856 No. 35/35.
(2) dd. 2 April 1856 No. 28 en
(3) » 11 Julij 1856 » 25.

Door de Hoofdkommissie van Onderwijs werd bij schrijven van den resident van *Passoeroewan* ontvangen (1) een plan tot oprigting eener ambachtsschool te *Passoeroewan*, om daardoor het opkomend geslacht een meer verzekerd middel van bestaan te verschaffen.

Hoezeer dit denkbeeld door de Hoofd-kommissie ten zeerste werd toegejuicht, zoo heeft zij echter moeten opmerken, dat eene bemoeijenis ten deze, geheel ligt buiten den kring harer bevoegdheid;

dat hare taak zich bepaalt tot het bestuur over het lager onderwijs, eene aangelegenheid alzoo van die der industrie-scholen geheel afgescheiden.

Aan den ondermeester N. P. L. Boijer werd bij Gouvernements besluit (2) voor zijne bemoeijenis met de middag-school voor de weesjongens van het Protestantsche weeshuis te *Samarang*, verleend eene som van *f* 30 's maands, vroeger toegekend aan den sedert verplaatsten ondermeester J. H. Toorop.

Door het Gouvernement (3) werd aan de Hoofdkommissie van Onderwijs toegezonden een aantal exemplaren van eene cirkulaire, gedagteekend *Delft*, den 13den Julij 1856, betreffende de oprigting eener partikuliere kweekschool voor onderwijzers te *Delft* ook voor *Indie*, en een gelijk aantal lijsten voor inteekening, met uitnoodiging, om het doel der onderteekenaars van deze cirkulaire te willen bevorderen, en het Gouvernement in wetenschap te stellen met de uitkomsten der verzochte bemoeijenis.

De Hoofd kommissie heeft deze cirkulaire toegezonden aan de onderscheidene Subkommissiën van Onderwijs op *Java* en de *Buitenbezittingen*.

---

(1) Missive dd. 11 April 1856 La. H.

(2) dd. 23 Oktober 1856 no. 33.

(3) Missive 1sten Gouvernements-Sekretaris dd. 30 Oktober 1856 no. 2119.

Door onderscheidene personen hebben dientengevolge inschrijvingen plaats gehad voor geldelijke bijdragen. Wanneer van iedere residentie berigt ingekomen zal zijn, zal de Hoofdkommissie van Onderwijs omtrent hare bemoeijenis te dezer zake, onder opgave der beschikbare gelden, mededeeling doen aan het Gouvernement.

HOOFDSTUK II.

KOSTEN VAN HET ONDERWIJS

TEN LASTE VAN 'S LANDS KAS,

VOLGENS HET VOORKOMENDE BIJ DE BEGROOTING.

OMSCHRIJVING.	UITGAVEN.				Aanmerkingen.
	Recepissen.	Totaal.			
Onderwijs van Europeanen.					
Bantam		*f*	1,620	—	
Batavia		»	30,020	—	
Buitenzorg		»	1,416	—	
Cheribon		»	1,620	—	
Tagal		»	1,360	—	
Pekalongan		»	1,620	—	
Kadoe		»	1,620	—	
Samarang		»	24,400	—	
Soerakarta		»	4,260	—	
Djokjokarta		»	2,220	—	
Japara		»	2,760	—	
Rembang		»	1,620	—	
Bagelen		»	1,620	—	
Madioen		»	1,560	—	
Kedirie		»	1,260	—	
Banjoemaas		»	1,200	—	
Soerabaija		»	19,720	—	
Pasoeroean		»	3,420	—	
Bezoekie		»	1,560	—	
Probolingo		»	1,260	—	
Banjoewangie		»	1,200	—	
Amboina		»	2,855	—	
Banda		»	3,060	—	
Ternate		»	1,620	—	
Menado		»	1,620	—	
Timor		»	1,585	—	
Makasser		»	4,920	—	
Z. en O. afdeeling van Borneo		»	1,708	—	
Riouw		»	600	—	
Sumatra's-Westkust . .		»	4,205	—	
Benkoelen		»	2,340	—	
Palembang		»	1,200	—	
In het algemeen.					
Voor ondermeesters en kweekelingen		»	42,180	—	
Voor 5 en 10jarige traktements verhoogingen, aandeelen in de schoolgelden, schrijfbehoeften, aanmaak en onderhoud van schoolmaterieel, enz.		»	51,000	—	
Transportere .		*f*	133,599	—	

OMSCHRIJVING.	UITGAVEN.		Aanmerkingen.
	Recepissen.	Totaal.	
Per Transport . .		*f* 133,599 —	
Voor schrijfbehoeften, boeken, schoolboeken en transport van goederen en boeken		» 11,000 —	
Onderwijs onder de Inlandsche Christenen.			
Buitenzorg	*f* 624 —		
Amboina	» 10,348 —		
ZO. en ZW. eilanden .	» 288 —		
Banda	» 1,230 —		
Ternate en Batchian . .	» 1,784 —		
Menado	» 360 —		
Timor		» 15,134 —	
Onderwijs van Javanen.			
Oprigting van scholen .	*f* 25,000 —		
Studie der Javaansche taal te *Soerakarta* . . .	» 20,471 —		
Transportkosten van den opziener over de Inlandsche scholen in het ressort *Amboina*, gecalculeerd op		» 250 —	
Studie der Oostersche taal-, land- en volkenkunde te *Delft* . . .	» 10,000 —		
School voor Maleijers te *Padang*	» 340 —		
School ter Z. en O. afdeeling van *Borneo* . . .	» 360 —		
Inlandsche school te *Muntok*	» 300 —		
		» 57,471 —	
		f 310,584 —	

KOSTEN VAN HET ONDERWIJS.

De ontvangsten der schoolgelden over *Nederlandsch-Indie* gedurende het jaar 1855, hebben volgens de algemeene boeken bedragen . . . . . *f* 56,169:64

terwijl de uitgaven voor het onderwijs of schoolwezen gedurende dit jaar hebben bedragen . . . . . « 305,068:43½

zoodat de uitgaven de ontvangsten hebben overschreden met . . . . . *f* 248,898:99½

UITGAVEN GEDURENDE 1855 EN 1856 GEDAAN VOOR DE GEBOUWEN VAN HET SCHOOLWEZEN IN NEDERLANDSCH-INDIE.

1855.	GEREED GELD.	MATERIALEN UIT 'S LANDS VOORRAAD.	TOTAAL.
Voltooijing van het 3de Gouvernements schoollokaal te *Samarang*	*f* 2,000 —	*f* » —	*f* 2,000 —
Bouw van eene lagere school met met onderwijzerswoning te *Ambarawa* (*Willem I*)	» 3,912 —	» 631 —	» 9,993 —
Aankoop van een stuk grond met de daarop staande gebouwen (bestemd voor onderwijzerswoning) te *Grissee*	» 3,000 —	» —	» 3,000 —
Herstellingen aan die onderwijzerswoning	» 608 —	» 154 —	» 762 —
Bouw van een schoollokaal op bedoeld erf	» 4,717 —	» 1,427 —	» 6,144 —
Vergrooten van het schoollokaal te *Pasoeroean*	» 3,442 —	» 167 —	» 3,609 —
Vernieuwing der bijgebouwen van de tot onderwijzerswoning bestemde surnumerairswoning te *Probolingo*	» 987 —	» —	» 987 —
Inkoopen van een stuk grond te *Padang*, grenzende aan het schoolerf, om tot speelplaats te dienen	» 500 —	» —	» 500 —
Aanbrengen van glasramen in het schoollokaal te *Koepang* . . .	» 280 —	» —	» 280 —
TOTAAL over 1855 . .	*f* 24,846 —	*f* 2,429 —	*f* 27,275 —

1856.	GEREED GELD.	MATERIALEN UIT 'S LANDS VOORRAAD.	TOTAAL.
TRANSPORT van 1855 . .	*f* 24,846 —	*f* 2,429 —	*f* 27,275 —
Schilderen der deuren en vensters van het schoolgebouw te *Serang*	» 110 —	» 87 —	» 197 —
a. Herstelling van een der bijgebouwen van de regentswoning te *Serang*, dienende voor Inlandsche school	» 1,155 —	» 167 —	» 1,322 —
Aanbrengen van eenen planken zoldering in de 2de onderwijzerswoning bij de 2de lagere school te *Weltevreden*	» 295 —	» 35 —	» 330 —
Vernieuwing van de woning van den 2den onderwijzer bij de 1ste lagere school te *Weltevreden*	» 10,761 —	» 1,533 —	» 12,294 —
Vernieuwen der vloeren in de 1ste en 2de scholen te *Samarang* . .	» 1,603 —	» —	» 1,603 —
Bouw van eene school met onderwijzerswoning te *Japara* . . .	» 7,000 —	» 870 —	» 7,870 —
a. Herstellingen aan de woningen c. a. der kweekelingen bij de kweekschool voor Inlandsche onderwijzers te *Soerakarta* , .	» 313 —	» —	» 313 —
Bouw van een lokaal voor de 3de Gouvernements lagere school te *Soerabaija*	» 2,837 —	» 433 —	» 3,370 —
Vernieuwing der bijgebouwen van de onderwijzerswoning te *Probolingo*	» 1,331 —	» 91 —	» 1,472 —
Overname van W. BOODT van een huis te *Banjermassing* voor onderwijzerswoning	» 1,000 —	» —	» 1,000 —
Aankoop van een huis te *Maros* voor school en onderwijzerswoning .	» 3,000 —	» —	» 3,000 —
a. Bouw van eene woning voor den zendeling-leeraar te *Saparoea* .	» 4,584 —	» 832 —	» 5,416 —
Vergrooting der Gouvernementsschool te *Amboina*	» 1,123 —	» 777 —	» 1,900 —
	f 60,058 —	*f* 7,304 —	*f* 67,362 —
Hier af de onder *a* bedoelde sommen	» 6,052 —	» 999 —	» 7,051 —
TOTAAL over 1855 en 1856 .	*f* 54,006 —	*f* 6,305 —	*f* 60,311 —

De posten onder *a.* zijn voor memorie gerekend en niet begrepen onder de algemeene som.

STAAT HOUDENDE AANTOONING VAN DE ONTVANGSTEN EN UITGAVEN TEN BEHOEVE VAN HET HOOFD «ONDERWIJS OF SCHOOLWEZEN» OVER HET JAAR 1855.

Debet.			Credit.		
Batavia	f 57,793	44	Batavia	f 7,808	105
Bantam	3,803	21½	Bantam	1,123	63
Buitenzorg	4,180	90	Buitenzorg	922	90
Krawang	340	—	Krawang	207	90
Preanger-Regentsch.	520	—	Cheribon	394	—
Cheribon	2,639	08	Tagal	485	50
Tagal	3,617	70	Pekalongan	2,052	94
Pekalongan	3,236	72	Kadoe	1,549	100
Kadoe	2,569	61	Samarang	12,260	40
Samarang	49,441	94	Japara	174	—
Salatiga	3,300	—	Rembang	624	67
Japara	2,386	54	Soerakarta	1.284	63
Rembang	3,077	18	Djokdjokarta	1,260	10
Soerakarta	40,239	33	Bagelen	1,200	23
Djokdjokarta	3,693	20	Banjoemaas	959	51
Bagelen	3,384	69	Kedirie	633	52
Banjoemaas	2,075	97	Patjitan	175	—
Kedirie	2,674	23	Soerabaija	4,995	55
Patjitan	240	—	Grissee	759	10
Soerabaja	24,555	17	Sumanap	522	—
Grissee	2,066	42	Pasoeroean	1,704	50
Sumanap	1,669	10	Probolingo	411	96
Pasoeroean	8,118	66	Banjoewangie	410	—
Bezoekie	1,810	59	Bezoekie	108	—
Probolingo	3,032	03	Amboina	1,700	80
Banjoewangie	2,176	17	Hila	83	22
Amboina	10,789	28	Menado	2,106	15
Saparoea	4,194	—	Banda	1.359	30
Hila	563	—	Ternate	116	—
Boeroe	168	—	Timor	484	—
Menado	5,685	60	Makassar	2,722	15
Gorontalo	144	—	Marros	90	—
Transportere	f 264,189	46½	*Transportere*	f 50,633	71

Debet.			Credit.		
Per transport . .	*f* 264,139	46½	*Per transport* . .	*f* 50,633	71
Banda	5,260	03	Bandjermassin . . .	544	70
Ternate	2,307	92	Padang	2,711	43
Timor	2,651	93	Benkoelen	647	55
Makassar	8,721	57	Palembang	1,577	60
Maros	475	10			
Bima	180	—			
Bandjermassin . . .	2,408	30	Totaal der ontvangsten	*f* 56,169	64
Riouw	605	05	Aan balans . . .	» 248,898	99½
Padang	12,095	06			
Benkoelen	3,266	48			
Palembang	2,408	03			
Totaal der uitgaven	*f* 305,063	43½	Totaal	*f* 305,063	43½

Als bijlage Ia. C is hier achter gevoegd de begrooting van uitgaven voor het onderwijs of schoolwezen in *Nederlandsch-Indië* over 1856, waaruit blijkt, dat de kosten van het Indisch schoolwezen zijn begroot op . . . . . *f* 310,584:—

en dat van die som, na aftrek der uitgaven voor het onderwijs der Inlandsche Christenen . . . . . *f* 15,134

en dat voor de Javanen . . . « 57,721

f 72,855:—

overblijft voor het gewoon lager onderwijs « 237,729:—

waarbij moeten geteld worden de, uit een afzonderlijk hoofdstuk van 's lands begrooting bestredene in 1855 en 1856 beschikbaar gestelde sommen voor schoolgebouwen en meubelen ten bedrage van . . . . . « 60,311:—

zoodat het geraamd totale cijfer van uitgaven voor het onderwijs der Europeanen in 1856 bedraagt . . . . . *f* 298,040:—

Gedurende 1856 zijn de toegestane uitgaven vermeerderd met de ondervolgende posten:

Samarang. Traktement aan een onderwijzer te:

Ambarawa . . . . . *f* 1,200:—

Huishuur aan denzelven . . . . . « 360:—

Japara. Indemniteit van huishuur aan den onderwijzer te *Pattie* . . . . . « 360:—

Traktement aan een onderwijzer te *Japara* « 1,200:—

Soerabaija. Verhooging van bezoldiging aan den onderwijzer te *Bangkallang* . . . « 240:—

Huishuur aan denzelven . . . . . « 360:—

Probolingo. Traktement aan eenen onderwijzer . . . . . « 1,200:—

Idem aan eenen schoolbediende . . . . « 60:—

Transportere *f* 4,980:—

Per Transport	*f*	4,980:—
Bezoekie. Traktement aan een onderwijzer te *Probolingo*	«	1,200:—
Huishuur aan denzelven	«	360:—
Traktement aan een bediende	«	60:—
Soerakarta. Indemniteit van huishuur aan den 2den onderwijzer	«	360:—
Huur van een schoolgebouw	«	1,200:—
Palembang. Indemniteit van huishuur aan den onderwijzer	«	360:—
Amboina. Huur van een schoollokaal .	«	360:—
TE ZAMEN	*f*	8,880:—

De kosten voor het onderwijs onder de *Europeanen* in *Nederlandsch-Indie*, hebben dus de ontvangen schoolgelden overschreden:

in 1848 met	*f*	124,000:—
1849	«	132,653:10$\frac{1}{2}$
1850	«	133,332: 22
1851	«	152,208: 92
1852	«	191,734:11$\frac{3}{4}$
1853	«	204,328: 23
1854	«	229,692: 75
1855	«	248,898: 99$\frac{1}{2}$
terwijl het geraamde cijfer van uitgaven voor het onderwijs in 1856 bedraagt .	«	298,010:—

HOOFDSTUK III.

PLAATSELIJK OVERZIGT OMTRENT DEN STAAT VAN HET GOUVERNEMENTS- EN VAN HET PARTIKULIER ONDERWIJS ONDER EUROPEANEN EN HUNNE AFSTAMMELINGEN, GETROKKEN UIT DE VERSLAGEN DER ONDERSCHEIDENE SUBKOMMISSIEN.

BANTAM.

Het onderwijs op de Gouvernements lagere school te *Serang* heeft gedurende het jaar 1856 geregeld plaats gehad.

Het getal der leerlingen bedroeg gemiddeld 30, van welke 16 betalende, terwijl 14 gratis onderwijs ontvingen.

In het onderwijzend personeel hebben geene veranderingen plaats gehad.

De onderwijzer Immink werd bijgestaan door den ondermeester J. A. C. Durieux, die echter wegens ziekte van September tot Oktober zijne betrekking niet heeft kunnen waarnemen.

De jaarlijksche examens, welke gehouden werden den 5den Julij en 24sten December, leverden de bevredigendste uitkomsten op, zoodat van het onderwijs kan gezegd worden, dat het in eenen gunstigen toestand verkeert.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend :

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 827: —
en de uitgaven . . . . . » 2,740: 07

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 1,912:104
of voor ieder leerling *f* 60.

BATAVIA.

In de residentie *Batavia* bedraagt het aantal Christenkinderen 1,563, van welke er 1,014 schoolpligtig zijn.

Van deze laatstgemelden gaan er 303 op de 3 Gouvernements scholen, 329 op de partikuliere scholen en 128 op de scholen der inrigtingen van liefdadigheid, welke in deze residentie voor het lager onderwijs gevestigd zijn.

GOUVERNEMENTSSCHOLEN.

GOUVERNEMENTS EERSTE LAGERE SCHOOL TE WELTEVREDEN.

Op de Gouvernements eerste lagere school zijn 73 kinderen, welke in 3 klassen verdeeld zijn, tellende de 3de klasse 26, de 2de klasse 29 en de 1ste klasse 18 leerlingen.

Aan het hoofd der school staat de hoofdonderwijzer B. Andeweg, bijgestaan door den onderwijzer van den 2den rang R Sleeswijk Veenstra en den onderwijzer van den 3den rang F. W. S. von Stædel.

Derde Klasse :

De 3de afdeeling dezer klasse bestaat bijna geheel uit kinderen, die eerst na het jongst gehoudene openbaar examen in Julij 1855 zijn ter school gekomen. Zij leeren de klanken en de medeklinkers, die sommigen hunner vrij goed, en anderen aanvankelijk kennen, terwijl een paar eenigzins met de zamenstelling der klanken en medeklinkers zijn bekend geworden.

De kinderen der tweede afdeeling kunnen vrij goed lezen, en eenigen onder hen toonen vlugheid, gepaard aan eene meestal goede uitspraak der woorden.

Met het schrijven zijn deze beide afdeelingen nog niet begonnen.

Van de 4 kinderen der 1ste afdeeling lezen er bijzonder 3 goed, met begrip tevens van het gelezene, en worden soms wel eens moeijelijke vragen met juistheid en vlugheid beantwoord.

In het schrijven worden zij geoefend naar de methode van DE MAGNÉE.

In de rekenkunde zijn zij gevorderd tot aan de deeling.

Tweede Klasse :

In de 2de afdeeling dezer klasse wordt goed en soms zeer goed gelezen, terwijl het gelezene ook goed begrepen wordt.

Het theoretisch gedeelte der taal wordt in beide afdeelingen beoefend, en een foutief opstel wordt taalkundig en redekundig goed verbeterd.

Met de bewerking der hoofdregels en benoemde getallen, is men in de 2de afdeeling bekend, terwijl de 1ste afdeeling bedreven is in het rekenen met gewone breuken.

Enkele leerlingen uit de 1ste afdeeling schrijven eene goede hand, en door bijna allen wordt met nadenken gelezen.

Eerste Klasse :

In de 1ste klasse wordt door beide afdeelingen zeer goed gelezen, en het gelezene tevens verstaan. Ook de uitspraak en leestoon zijn goed. In de 1ste afdeeling zijn leerlingen, die eene allergunstigste ontwikkeling van het denkvermogen aan den dag leggen. Een opstel op het bord geschreven met fouten, wordt taalkundig en redekundig gezuiverd. De vragen over de theorie der Nederduitsche taal worden vooral door de 1ste afdeeling voldoende beantwoord.

De opstellen, die de scholieren dezer 1ste afdeeling zelve vervaardigen, en andere opstellen, die volgens enkele opgegeven woorden worden gemaakt, dragen blijken van juiste oefening des verstands.

Het schrift is in beide afdeelingen, behoudens eene enkele uitzondering, fraai te noemen. Ook de geschiedenis, zoowel

de bijbelsche als de vaderlandsche en algemeene, is in de 1ste afdeeling vrij wel beoefend. In de geographie zijn hier desgelijks aanmerkelijke vorderingen gemaakt, en met de wereldkaart, de kaarten der vijf werelddeelen en die van *Java* en den *Indischen Archipel*, is men voldoende bekend.

Zoo worden almede de vragen over de theorie der rekenkunde vlug beantwoord, terwijl de bewerking op het bord van gekozen voorstellen getuigen van bijzondere praktische oefening. Men kan van de 1ste afdeeling zeggen dat zij al de rekenkundige voorstellen van het 2de en 3de deeltje van het rekenboek van P. J. BAUDET goed weet te bewerken.

De hoofdonderwijzer ANDEWEG tracht zijne leerlingen ook bekend te maken met de natuurkunde, die hij doceert volgens de schetsen van P. VAN DER BURG.

Ofschoon de 2de afdeeling der 1ste klasse natuurlijk niet zoo ver gevorderd is als de 1ste afdeeling, zoo bestaan toch alle reden om die 2de afdeeling zeer tevreden te zijn.

Het schoollokaal is ruim en luchtig, maar door zijn volslagen dofheid zeer vermoeijend en tevens stembedervend voor de onderwijzers.

Deze dofheid ontstaat door de matten, waarvan de zoldering vervaardigd is.

Het meubilair en de leermiddelen zijn in goeden staat.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 4,155:23
en de uitgaven . . . . . » 18,185:—

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 14,030:—
of voor ieder leerling *f* 209:—

GOUVERNEMENTS TWEEDE LAGERE SCHOOL TE WELTEVREDEN.

De Gouvernements 2de lagere school telt de aanzienlijke bevolking van 210 leerlingen.

Deze 210 leerlingen, van welke 185 gratis, zijn in één gebouw vereenigd, doch door een' tusschenmuur van elkander gescheiden, in diervoege, dat de helft van het gebouw is afgezonderd voor de 1ste en 2de klasse en de 1ste afdeeling der 3de klasse, terwijl de wederhelft van de 2de afdeeling der 3de klasse en voor de geheele 4de klasse bestemd is.

Aan het hoofd der school staat de onderwijzer van den 2den rang W. RETGERS, bijgestaan door den onderwijzer van den 2den rang H. R. VAN HEEKEREN, den onderwijzer van den 2den rang J. O. BOULET, den onderwijzer van den 3den rang F. ORTH, den ondermeester van den 4den rang C. VAN DEN MUIJSENBERG (1) en den aan deze school toegevoegden onderwijzer van den 2den rang J. KUNST JR.

De 4de klasse der school telt 68, de 3de klasse 73, de 2de klasse 42 en de 1ste klasse 22 leerlingen.

Vierde Klasse:

Bij de 2de afdeeling der 4de klasse was de onderwijzer J. MALASCH met 35 kleinen een groot gedeelte des jaars werkzaam. Deze zijn gedeeltelijk eerst na het gehouden openbaar examen ter school gekomen. Het kinderlijk denkvermogen der meeste leerlingen dezer afdeeling is nog weinig ontwikkeld.

De onderwijzer MALASCH is, uithoofde van voortdurende ongesteldheid, wegens ziekte uit zijne betrekking eervol ontslagen (2) en in zijne plaats is benoemd de onderwijzer op wachtgeld J. O. BOULET.

De 1ste afdeeling der leesmachine of der letterkast, bestaande uit 35 kinderen, wordt onderwezen door den ondermeester VAN DEN MUIJSENBERG.

Hier zijn de vorderingen in het aanvankelijk lezen en het optellen, zoowel volgens het rekenraam als op het bord, vrij voldoende.

---

(1) Benoemd bij besluit der Hoofd-kommissie dd. 21 Februarij 1856 no. 5/85.

(2) Besluit Hoofd-kommissie van Onderwijs dd. 13 December 1856 no. 16/93.

De meisjes dezer afdeeling zijn veel meer ontwikkeld en veel vlugger dan de jongens.

Derde Klasse:

De 2de afdeeling dezer klasse staat onder de leiding van den onderwijzer ORTH. Zij telt 35 kinderen.

De leerlingen lezen en begrijpen vrij goed. Ook het schrift is voldoende; getallen van 3 cijfers kunnen zij uitspreken. Ook kennen zij de optelling, gelijk zij mede vrij goede vorderingen gemaakt hebben in de getalleer volgens het rekenraam, en desgelijks in de vormleer met punten.

De 1ste afdeeling wordt onderwezen door den onderwijzer KUNST. Hier zijn 38 kinderen, die zeer goed lezen en het gelezene begrijpen; ook kennen eenigen hunner de verbuiging.

De schrijfoefeningen, volgens de methode van DE MAGNÉE, zijn vrij goed, soms fraai. Ook de vorderingen in de kennis der vormleer met lijnen voldoen. In de rekenkunde is men aan de deeling met 2 en 3 deelers.

Dit alles geldt echter bepaaldelijk van die weinige leerlingen, die na het jongste examen in de klasse gebleven zijn, of niet tot eene hoogere klasse zijn overgegaan. De overigen, die pas uit de 2de afdeeling tot deze 1ste afdeeling zijn bevorderd, hebben natuurlijk minder oefening dan de zoogenaamde oude leerlingen der afdeeling. Nogtans geven zij goede proeven van betoonde vlijt in het lezen en schrijven, en kennen zij goed de drie eerste hoofdregelen der rekenkunde.

Opmerkelijk is het, dat ook in deze afdeeling de jongens minder vlug en bevattelijk zijn dan de meisjes.

Tweede Klasse:

In de 2de klasse wordt gedoceerd door den onderwijzer VAN HEEKEREN.

Hare 2de afdeeling telt 26 en hare 1ste afdeeling 16 kinderen. De 2de afdeeling, eerst na het jongste examen tot de 2de klasse overgegaan, heeft, gelijk verwacht kon worden, nog geene groote vorderingen kunnen maken. In het lezen

echter is zij met de eerste afdeeling bijna op gelijke hoogte; hierin namelijk zijn allen tamelijk goed geoefend; bij velen nogtans mist men nog vlugheid en gemakkelijkheid van uitspraak. Het begrip kan bij sommige leerlingen beter zijn. Het schrift, volgens de methode van DE MAGNÉE, is in beide afdeelingen bijzonder goed. Wat betreft het rekenen, wordt de 2de afdeeling nog geoefend in de herhaling der hoofdregelen.

In de 1ste afdeeling is men bekend met de vervoeging en verbuiging, en toont men op het bord goede vorderingen in het zamenstellen van volzinnen en hunne redekundige ontleding.

De theorie der Nederduitsche taal is nog niet bepaaldelijk onderwezen, maar toch zijn de leerlingen praktisch met eenige taalregelen bekend, en weten deze ook toe te passen.

In de rekenkunde zijn er eenigen gevorderd tot de hoofdregelen met benoemde getallen, en anderen tot de leer der gewone breuken.

De proeven van bewerking van eenige op het bord geschreven voorstellen zijn over het algemeen voldoende.

Eerste Klasse:

In de 1ste klasse geeft de onderwijzer RETGERS onderrigt aan 22 leerlingen, van welke er 12 onlangs tot deze klasse bevorderd zijn, en dus de 2de afdeeling uitmaken. Nogtans zijn hunne vorderingen zoodanig geweest, dat zij vereenigd met de 1ste afdeeling kunnen werken.

Het lezen is vrij goed, ook het begrip van het gelezene, maar de leestoon is nog onjuist. Het schrift is meestal fraai.

Een foutief opstel wordt door de 1ste afdeeling vlug verbeterd, en zulks met toepassing der regelen van taalkunde en redekunde.

De regel van drieën wordt hier in al zijnen omvang gedoceerd. Beide afdeelingen zijn er mede bekend, gelijk ook met de gewone en tiendeelige breuken. De oudste leerlingen

vooral weten de eigenschappen der evenredigheden goed op dien regel toe te passen. Eenigen hunner zijn gevorderd tot de intrestrekening.

De oefening in de aardrijkskunde bepaalt zich tot de kennis van *Europa*, den *Indischen Archipel* en *Java*, terwijl men almede met de wereldkaart vrij goede bekendheid toont.

De vragen betreffende de vaderlandsche geschiedenis en die van *Nederlandsch-Indië*, worden goed beantwoord.

Er wordt op deze school zeer lief gezongen, en de theorie der muzijk zeer goed begrepen.

Hier wordt aangeteekend, dat de vakken der geschiedenis en aardrijkskunde niet elk afzonderlijk worden onderwezen, maar in verband tot elkander, dat is, op zoodanige wijze, dat bij de behandeling der geschiedenis, altijd ook de geographie wordt toegepast, en omgekeerd de oefeningen op de kaarten van *Europa*, *Java* enz., altijd in verband gebragt worden tot de vaderlandsche of de Nederlandsch-Indische geschiedenis.

Deze wijze van onderrigt scherpt zeer de aandacht.

Tijdens Dr. S. A. Buddingh, uit wiens rapport het bovenstaande is ontleend, deze scholen bezocht, was hij over die inrigtingen uitstekend te vreden.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 885: —
en de uitgaven . . . . . » 15,106:106

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 14,221:106
of voor ieder leerlingen *f* 66:—.

STADSSCHOOL TE BATAVIA.

Aan het hoofd der stadsschool, welke 120 kinderen bevat, onder welke 93 gratis-leerlingen, staat de onderwijzer van den 2den rang C. Pieck, bijgestaan door den onderwijzer van den

3den rang L. VAN DEN BOR en den ondermeester van den 4den rang P. KLEYKAMP. (1)

De kinderen zijn in 3 klassen verdeeld, tellende de 3de klasse 61, de 2de klasse 28 en de 1ste klasse 31 leerlingen.

Derde Klasse :

De 3de klasse is in 4 afdeelingen gesplitst, wordende de 4de afdeeling aan de letterkast geoefend volgens de 1ste, 2de en 3de leestafels van PRINSEN ; de 3de afdeeling in het maken van woorden op de leesmachine ; de 2de afdeeling uit het 1ste leesboekje van DE BRUIN, en in de optelling op het bord en het aanvankelijk schrijven ; de 1ste afdeeling in het lezen van het 2de leesboekje van DE BRUIN en in de 4 hoofdregelen, benevens in het schrijven van woorden op de lei.

Er zijn in deze 4 afdeelingen wel eenige vorderingen te bespeuren, maar het lezen is zeer middelmatig en zonder eenig begrip.

De letters *h* en *g* worden dikwijls slecht uitgesproken en desgelijks de lange *ee*. Het Nederduitsch wordt volstrekt niet verstaan, en alle vragen moeten in het Maleisch vertaald worden.

De ontwikkeling van het denkvermogen is zeer gering.

In de 2de en 3de afdeeling is de spelling en het maken van woorden op de letterkast veelal foutief.

Er zijn nogtans eenige kinderen, die een goeden aanleg toonen, en hiervan veel meer blijk zouden geven, indien zij het Nederduitsch ook maar eenigermate verstonden ; vooral onder de meisjes zijn er vrij vlugge kinderen.

Tweede Klasse :

De 2de afdeeling der 2de klasse leest tamelijk goed, doch zeer langzaam en begrijpt weinig of niets van het gelezene, dewijl zij het Nederduitsch niet verstaat. Met de vervoeging zijn de leerlingen vrij wel bekend ; het schrift is redelijk,

(1) Benoemd bij besluit der Hoofdkommissie van Onderwijs dd. 21 Februarij 1856 No. 5/85.

van enkele leerlingen echter kan men zeggen, dat zij goed schrijven.

In het rekenen zijn zij gevorderd tot de toepassing der 4 hoofdregelen, op voorstellen genomen uit het dagelijksch leven. Hierin wordt goed gewerkt.

De 1ste afdeeling leest niet meer dan tamelijk, en begrijpt almede niet veel van het gelezene.

Aanvankelijk hebben de leerlingen eenige kennis der taalkunde. Sommige schriften zijn fraai. In de optelling, aftrekking en vermenigvuldiging der gewone breuken zijn zij redelijk ervaren.

Eerste Klasse :

In de 1ste klasse wordt door de 2de afdeeling tamelijk wel gelezen, doch het gelezene slechts nu en dan of gedeeltelijk begrepen.

Enkele leerlingen spreken de woorden slecht uit. Het zijn vooral dezulken die vroeger de Maleische school op *Tangkee* hebben bezocht.

Het schrift is vrij wel. In de 1ste afdeeling zijn eenige zeer goede en soms fraaije schriften. Ook leest de 1ste afdeeling beter dan de kinderen der 2de afdeeling; maar slechts enkele leerlingen lezen met eene goede uitspraak en op vrij goeden leestoon.

Er zijn in deze klasse wel eenige vlugge kinderen, maar het gebrek aan kennis der Nederduitsche taal staat der ontwikkeling zeer in den weg.

Voorts worden in de 1ste afdeeling de vragen over de taalkunde, de rekenkunde, de vaderlandsche geschiedenis en de aardrijkskunde van *Europa*, *Nederland* en *Java* meestal goed beantwoord. Hetzelfde geldt voor de vragen over de theorie der rekenkunde en de leer der breuken. Praktisch zijn de leerlingen der beide afdeelingen in het rekenen vrij goed geoefend, en die der 1ste afdeeling gevorderd tot de rekening van winst en verlies en tot de zamengestelde en omgekeerde evenredigheden.

Over het algemeen was Dr. S. A. Buddingh bij het bezoek dezer school tevreden over den toestand van het onderwijs, in aanmerking genomen de omstandigheden, in welke de leerlingen verkeeren, en getuigde van de stadsschool: « zij is « niet eene der beste scholen, maar zij is, wat zij zijn kan. »

De leermiddelen en het meubilair zijn zeer goed.

Het schoollokaal zou uitmuntend zijn, indien het er minder galmde.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 937:—
en de ontvangsten . . . . . » 8,264:89

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 7,327:29
of voor ieder leerling *f* 62:—.

PARTIKULIERE KOSTSCHOOL VAN DEN HEER G. VERHULP.

De partikuliere school van den heer G. Verhulp, onderwijzer van den 2den rang, is bevolkt met 102 kinderen, onder welke 26 internes.

Hij wordt bijgestaan door den onderwijzer van den 3den rang E. Pasman, en den onderwijzer van den 4den rang J. E. H. Dillon.

De kinderen zijn verdeeld in 3 klassen, tellende de 3de klasse 39, de 2de klasse 47, de 1ste klasse 16 kinderen.

Onder de gewone vakken waarin onderwijs wordt gegeven, behooren ook de Fransche en Engelsche talen, benevens de stel- en meetkunst, terwijl de meisjes onderrigt ontvangen in vrouwelijke handwerken.

De school van den heer Verhulp onderscheidt zich door hare praktische rigting, dat is, door den bepaalden toeleg van den onderwijzer, om zijn onderwijs dienstbaar te maken aan de eischen en behoeften van het daadwerkelijk leven, speci-

aal met opzigt tot de toekomst van velen der in *Indië* geboren kinderen.

PARTIKULIERE SCHOOL VAN DEN HEER B. A. BRASSINGA TE MEESTER-CORNELIS.

De partikuliere school van den onderwijzer van den 2den rang B. A. Brassinga te *Meester-Cornelis*, is bevolkt met 32 kinderen, onder welke 17 kostkinderen en 9 die voor rekening van het gouvernement onderwijs genieten, waarvoor de onderwijzer eene subsidie geniet van minstens *f* 75 's maands, wanneer 12 of minder behoeftige kinderen de school bezoeken, en *f* 6 voor ieder kind meer, boven het getal van 12.

De vakken van het onderwijs zijn even als op de gouvernements lagere scholen.

De school is verdeeld in 3 klassen, tellende de 3de klasse 13, de 2de klasse 14 en de 1ste klasse 5 leerlingen.

Derde Klasse:

De 2de afdeeling dezer klasse is nog aan het leeren der klanken volgens de 1ste leestafels van Prinsen en het maken van streepjes op de lei en op papier.

De 1ste afdeeling is aan de leesoefeningen tot de 8ste en 9de leestafel, en begint tamelijk goede letters op de lei of op papier te schrijven.

Tweede Klasse:

In de laagste afdeeling der 2de klasse wordt in het 6de stukje van het leesboek van H. Kroese Ramaker vrij goed gelezen, doorgaans ook met begrip van het gelezene. Het schrift is niet slecht, en met de verbuiging van een vereenigd zelfstandig naamwoord en bijvoegelijk naamwoord, is men vrij wel bekend. Ook kent men de deeling met 2 getallen en het maken van de zoogenaamde proef op de som.

Eenige op het bord geschreven volzinnen, worden taalkundig en redekundig goed verklaard, en hierbij toont men vrij goede oefening in de theorie der Nederlandsche taal.

Voorts zijn de kinderen der 1ste afdeeling vrij goed bekend met de tiendeelige en gewone breuken, en de toepassing der vier hoofdregelen op het stelsel van maten, munten en gewigten. Versjes worden door eenige leerlingen, vooral door de meisjes goed opgezegd.

Eerste Klasse:

In de 1ste klasse wordt goed gelezen en vrij goed geschreven. Er worden hier zeer goede opstellen vervaardigd. Ook zijn de vorderingen in de taal- en redekunde voldoende.

Vooral echter zijn de leerlingen praktisch goed geoefend in de rekenkunde; sommen, voetstoots gekozen uit den kettingregel, den regel van vijven of zamengestelden regel van drieën en de tarra-rekening, worden vlug en juist bewerkt.

De vaderlandsche geschiedenis en de aardrijkskunde worden nog niet onderwezen, doch de onderwijzer BRASSINGA is voornemens, hiermede aan te vangen.

Over het algemeen heeft men over den staat van het onderwijs op deze school reden van tevredenheid.

Het schoollokaal is ruim en luchtig.

Volgens Dr. S. A. BUDDINGH is het wenschelijk om deze partikuliere school te doen verwisselen door eene gouvernements school. Voorstellen zijn deswege aanhangig.

PARTIKULIERE DAG- EN KOSTSCHOOL VAN MEVROUW A. KLUSSMANN GEBOREN WENDT, OP HET KONINGSPLEIN.

Het instituut voor jonge juffrouwen van mevrouw KLUSSMANN telt 61 leerlingen, onder welke 17 internes.

Mevrouw KLUSSMANN wordt bijgestaan door twee dames secondantes en eenen onderwijzer voor het lager onderwijs in de namiddaguren.

De kinderen worden, volgens den prospectus, onderwezen, behalve in de gewone vakken van het lager onderwijs, ook in het Fransch, Hoogduitsch, de muzijk, zang, dans- en teekenkunst en alle vrouwelijke handwerken, benevens het wollen-

en linnennaaijen. Zij zijn in 4 klassen verdeeld, tellende de 4de klasse 22, de 3de klasse 17, de 2de klasse 17 en de 1ste klasse 5 leerlingen.

Vierde Klasse:

In de 4de klasse zijn 6 kinderen die al vrij goed lezen, en ook eene goede hand schrijven.

Derde Klasse:

In de 3de klasse wordt goed gelezen en het gelezene ook goed begrepen.

De verstandsoefening is ook bij de meeste meisjes vrij gunstig, en bij enkelen goed gevorderd. Op de lei maken zij een of ander opstel uit het hoofd.

Tweede Klasse:

In de 2de klasse wordt zeer juist en met begrip van het onderwerp gelezen. Over het algemeen schrijven de leerlingen eene fraaije hand. Een opgegeven foutief voorstel wordt redekundig en taalkundig goed verbeterd, en met de theorie der taal zijn de meesten vrij wel bekend. In de rekenkunde zijn de leerlingen tot de kennis der tiendeelige breuken gevorderd.

Eerste Klasse:

Het onderwijs in deze klasse staat in eenige opzigten gelijk aan hetgeen in de 2de klasse wordt onderwezen.

Aan 2 meisjes wordt onderrigt in het Hoogduitsch gegeven.

De kinderen hebben eene goede overdekte speelplaats, waar zij gelegenheid hebben tot gymnastische oefeningen.

Het schoolmeubilair en de leermiddelen zijn zeer goed, en de slaapkamers der internes uitmuntende door zindelijkheid.

Dr. S. A. Buddingh getuigde van deze inrigting en over de goede orde en tucht die er heerscht, wel voldaan te wezen, en dat zij gezegd kan worden: «tot de goede meisjesscholen te behooren.»

Voor deze school zijn uit *Europa* ontboden en onlangs aangekomen, eene secondante, uitsluitend voor de Fransche taal, geboortig uit *Zwitserland*, en eene vrouwelijke bediende voor het toezigt in de huishouding, terwijl door deskundigen onderwijs wordt gegeven in de muzijk, zang en dans.

PARTIKULIERE DAG- EN KOSTSCHOOL VOOR MEISJES VAN MEVROUW A. L. NORTIER, GEBOREN LE CLERC, OP HET MOLENVLIET.

De partikuliere school van mevrouw NORTIER geboren LE CLERC, is bevolkt met 58 kinderen, onder welke 17 internes. De institutrice wordt in hare taak bijgestaan door twee secondantes.

De kinderen zijn in 3 klassen verdeeld, tellende de 3de klasse 17, de 2de klasse 19 en de 1ste klasse 22 kinderen.

Derde Klasse:

De ontwikkeling is in deze klasse nog niet groot, ofschoon enkele vlugge kinderen door Dr. S. A. BUDDINGH bij het bezoeken der school werden aangetroffen.

Door dezen worden enkele versjes vrij wel opgezegd, en eenige vragen over onderwerpen, binnen het bereik der kinderlijke bevatting gelegen, goed beantwoord.

Tweede Klasse:

In de 2de klasse wordt uit het leesboek van D. G. RIJKENS goed gelezen, en het gelezene ook begrepen.

Met de eerste beginselen der aardsrijkskunde is men pas begonnen. De ontwikkeling is in deze klasse, met uitzonkering van enkele leerlingen, vrij voldoende.

Eerste Klasse:

In de 2 afdeeling der 1ste klasse gaat het lezen bij sommige leerlingen nog niet vlug van de hand, doch het gelezene wordt voldoende begrepen.

In de taalkunde en rekenkunde zijn eenige vorderingen gemaakt, in het schrift is doorgaans goed, soms zeer goed.

De 1ste afdeeling dezer klasse leest goed, doch niet geheel zonder fouten tegen den goeden leestoon. Het schrift is meestal bijzonder goed. Een foutief opstel wordt taalkundig en redekundig goed verbeterd.

Met den regel van drieën en de gewone breuken zijn de kinderen bekend, en de aardrijkskunde der 5 werelddeelen, van *Java* en den *Indischen Archipel* is goed beoefend.

De vorderingen in de Fransche en Engelsche talen zijn op deze school voldoende, vooral die in eerstgenoemde taal.

In de muzijk, vrouwelijke handwerken en het teekenen geeft Mevrouw NORTIER zelve onderwijs, en de zang- en danslessen worden door deskundigen ten haren huize gegeven.

Het schoollokaal is zeer goed, ook het meubilair en de leermiddelen.

De slaapkamers en slaapplaatsen zijn bijzonder goed, en munten uit door reinheid en zindelijkheid.

De 11 jongens, die op het instituut zijn, zitten van de meisjes afgescheiden, aan afzonderlijke tafels.

Dr. S. A. BUDDINGH zegt van deze school: «ik mag van de school van Mevrouw NORTIER goede getuigenis geven, maar bijzonder ben ik over de 1ste klasse harer leerlingen zeer voldaan.»

PARTIKULIERE MEISJESSCHOOL VAN DE JUFROUWEN A. C. VERHUIGHT EN J. A. G. F. VAN GEMERT OP NOORDWIJK.

De partikuliere meisjesschool van de roomsch-katholijke geestelijke zusters A. C. VERHUIJGHT en J. A. G. F. VAN GEMERT, telt 31 kinderen, onder welke 11 internes.

De kinderen zijn in 3 klassen verdeeld, zijnde de 3de klasse bevolkt met 9, de 2de klasse met 10 en de 1ste klasse met 12 kinderen.

De 3de klasse bestaat uit zeer jonge kinderen, die nog niet bepaaldelijk onderwezen worden, maar door de ouders als het ware enkel onder bewaring en toezigt der Institutrices geplaatst zijn.

Eene der 6 geestelijke zusters, die zich in het gesticht bevinden, is met het opzigt over deze kleinen belast.

Tweede Klasse:

In de 2de klasse wordt het Nederduitsch en Fransch vrij zuiver gelezen. Het gelezene wordt door de meesten ook begrepen, en het Fransch door eenige meisjes vrij juist vertaald. In de rekenkunde zijn er eenigen gevorderd tot de

aftrekking en deeling; anderen zijn nog aan de vermenigvuldiging; terwijl er sommigen in de optelling geoefend worden.

De meeste kinderen kunnen goed verbuigen en vervoegen. Het schrift is doorgaans zeer voldoende.

Eerste Klasse:

In de 1ste klasse wordt bijzonder goed gelezen. Eenige meisjes, hoezeer kinderen van Fransche ouders, en te huis niets dan Fransch sprekende, lezen toch goed en zelfs vlug het Nederduitsch, ofschoon eenigzins met een Fransche tongval. Wat echter door dezen in het Nederduitsch gelezen wordt, wordt minder goed, en soms maar weinig begrepen.

Vele der Hollandsche meisjes lezen het Fransch zeer zuiver en vertalen vlug in het Nederduitsch. Ook zijn de meesten dezer in staat de analyse van ieder Fransch woord te geven.

Drie meisjes lezen ook het Engelsch vlug, en meestal goed, en weten daarbij de vragen over de analyse der woorden te beantwoorden.

In het Hoogduitsch, de geschiedenis en de aardrijkskunde wordt nog geen onderwijs gegeven.

In de taal- en rekenkunde zijn enkele leerlingen vrij wel ervaren. Deze zijn ook eenigzins bekend met de theorie der rekenkunde, en met de tiendeelige en gewone breuken.

Met de teekenoefeningen zal men eerlang aanvangen, en desgelijks met de lessen in het dansen.

In de muzijk wordt door een muzijkmeester les gegeven.

Het schoollokaal, het meubilair en de leermiddelen zijn zeer goed.

Er is goede orde, tucht, veel stilte en aandacht bij de lessen.

De reinheid en zindelijkheid der schoolzaal en der kamers vallen den bezoeker dadelijk in het oog.

PARTIKULIERE SCHOOL VAN MEJUFVROUW A. GUEX DE COUDRAIJ OP NOORDWIJK.

De partikuliere school van mejufvrouw A. Guex de Coudraij telt slechts 8 kinderen, te weten: 4 meisjes en 4 jongens.

De vragen over taalkunde, redekunde, aardrijkskunde van *Europa* en den *Indischen Archipel*, worden door 3 leerlingen zeer goed beantwoord.

In het rekenen zijn zij gevorderd tot de deeling. Enkele vragen over de theorie der rekenkunde worden goed beantwoord.

Het schoollokaal, ofschoon voor 8 kinderen ruim genoeg, is klein en niet zeer luchtig.

PARTIKULIERE SCHOOL VAN G. F. PAULUS OP TANKEE.

De partikuliere school van G. F. Paulus op *Tankee*, is bevolkt met 46 kinderen, van welke 7 kinderen van leden der Maleische Christen-gemeente, 7 kinderen van Mahomedanen en 32 van Chinezen.

De vakken van onderwijs zijn eeniglijk het lezen en schrijven van het Nederduitsch en het rekenen in de 4 hoofdregelen; doch de toestand dezer school is over het algemeen ongunstig.

Het schoollokaal, een gebouw van bamboe, is vrij goed, doch niet ruim en luchtig genoeg voor zoo vele kinderen. Het ligt midden in eene kampong, en is van alle zijden, en wel van digt bij, door woonhuizen omringd, zoodat de stilte en de aandacht der leerlingen dikwijls moeten gestoord worden.

De leermiddelen op deze school zijn tamelijk goed, zoo ook de schoolbehoeften.

Het meubilair is slechts redelijk.

Van orde of tucht is er geen zweem, en gelijk de meester onbekwaam is, zoo is hij ook ongeschikt om aan het hoofd eener school te staan.

Volgens Dr. S. A. Buddingh zou het wenschelijk zijn, dat hem het onderwijzen van Christen-kinderen ontzegd wierde, en dat men de 7 Christen-kinderen zijner school deed overgaan naar de stadsschool.

Blijve dan enkel zijne school geopend voor kinderen van Mahomedanen en Chinezen.

Overwegingen zijn omtrent dit voorstel aanhangig.

De parapattan weeshuisschool, bevolkt met 54 kinderen, heeft aan haar hoofd de onderwijzer G. WARNAR, bijgestaan door den onderwijzer J. M. B. MARIN GOUAIJ.

Ofschoon het onderwijs der inrigtingen van liefdadigheid, niet onder het toezigt en bestuur der Hoofdkommissie van Onderwijs, maar onder dat van hare eigene direktien geplaatst is, zoo heeft Dr. S. A. BUDDINGH deze inrigtingen onder medeweten en goedvinden dier direktien bezocht, en was over de vorderingen der leerlingen zeer voldaan.

De kinderen der parapattan weeshuisschool zijn in drie klassen verdeeld, bevattende de 3de klasse 9, de 2de klasse 19 en de 1ste klasse 23 kinderen.

Het schoollokaal is uitmuntend. Het meubilair is zeer goed, zoomede de leermiddelen en schoolbehoeften.

Op het erf van het gesticht bevinden zich, op eene door geboomte belommerde plaats, de noodige toestellen voor de oefeningen in de gymnastie.

Sedert eenigen tijd is er voor de kinderen van het gesticht eene leesbibliotheek opgerigt, waarvan een der leerlingen bibliothecaris is.

Deze bibliotheek is in drie vakken of klassen verdeeld, dat is, men vindt er leesboekjes voor de kinderen uit de 3de of laagste klasse, voor die uit de 2de of middelste klasse, en voor die uit de 1ste of hoogste klasse.

De verzameling is met zorg en bekwaamheid gekozen, en de soort van lektuur, die voor elke klasse der leerlingen bestemd is, is inderdaad ook voor elk dier klasse geschikt, of naar de vatbaarheid der leerlingen uit elke klasse berekend.

De gansche inrigting van het parapattan weezengesticht is, volgens Dr. S. A. BUDDINGH, zoodanig, dat zij voor alle inrigtingen van dien aard ten voorbeeld dienen kan. Zij ondervindt dan ook de krachtdadige belangstelling en ondersteuning van het gouvernement en van het Indisch publiek.

CHRISTELIJKE AMBACHTSSCHOOL OP BATOE TOELIES.

De Christelijke ambachtschool te *Batavia*, welke haar bestaan aan Christelijke liefde te danken heeft, en ook door gaven der liefdadigheid onderhouden wordt, werd in de eerste helft van het jaar 1855 door eenige menschenvrienden opgerigt.

Hare direktie bestemde de school om er eenige Christenkinderen, die buiten de mogelijkheid zijn eene Christelijke opvoeding te ontvangen, in op te nemen, te verzorgen en Christelijk op te voeden niet alleen, maar ook om de jongens tot een ambacht en de meisjes tot den dienstbaren stand op te leiden.

Het gesticht staat op het zoogenaamde *Batoe Toelis*, en bevat thans reeds 22 kinderen van beiderlei kunne.

De school wordt onder toezigt der direktie, bestuurd door den onderwijzer G. D. W. TE NIET, en de kinderen, allen nog zeer jong, zijn in 3 klassen verdeeld, tellende de 3de klasse 6, de 2de klasse 6 en de 1ste klasse 10 kinderen.

Het schoollokaal is ruim en luchtig, en het meubilair en de leermiddelen zijn zeer goed. De slaapkamers en slaapplaatsen zijn alsmede bijzonder goed ingerigt.

In de school is goede orde en tucht.

ZONDAGSSCHOOL OP PASSAR BAHROE.

De door de direktie der Christelijke ambachtschool geopende zondagsschool, wordt gehouden in een privaat woonhuis op *Passer Bahroe*, des zondags morgens van 11 tot 1 uur. De bovengemelde onderwijzer G. D. W. TE NIET, geeft hier volgens het doel der direktie, gratis onderwijs aan zoodanige jonge lieden, die reeds in eene of andere betrekking geplaatst zijn, doch het vroeger geleerde op de scholen wenschen te herhalen of wel aan te vullen, wat hun nog ontbreekt, doordien zij het schoolonderwijs te vroeg verlaten hebben.

Men zou deze school kunnen bestempelen met den naam van herhalingsschool.

SCHOOL VAN HET WELDADIG GESTICHT VAN DJATTIE.

Door eenige menschlievende mannen is in het jaar 1855 te *Djattie* een weldadig gesticht geopend, waarin verlaten of onverzorgde Christenkinderen, onverschillig tot welke kerkgenootschap zij behooren, verzorgd en verpleegd worden.

In het gesticht, hetwelk in october 1856 naar *Passer Bahroe* verplaatst is, en hetwelk door de weduwe INTVELD als binnen regentes bestuurd wordt, zijn thans 18 kinderen van beiderlei kunnen opgenomen, welk getal eerstdaags met nog 9 zal vermeerderd worden.

Dewijl men tot nog toe vruchteloos naar eenen leermeester voor het lager onderwijs heeft omgezien, zoo heeft de direktie verzocht, om de kinderen toegang te verleenen tot de Gouvernements tweede lagere school te *Weltevreden*, en heeft het lid der direktie, H. R. VAN HEEKEREN, zich vrijwillig belast met de taak, om nog driemaal per week, van des middags 2 tot 4 uren, les in het gesticht te geven.

BEWAARSCHOOL VAN MEVROUW DE LOOPER GEB. BRANDT, OP RIJSWIJK.

De admissie tot het houden eener bewaarschool door mevrouw DE LOOPER, is om gewigtige redenen ingetrokken. (1)

Door den heer E. W. KING te *Batavia*, is onder dagteekening van den 29sten September het verzoek gedaan, om tot het houden eener bewaar- of verzorgschool gemagtigd te worden, op denzelfden voet, zoo als zulks is geschied in het jaar 1850 te *Passar-Bahroe*, en om daarbij te mogen rekenen op de ondersteuning der Hoofdkommissie van Onderwijs, in de voorziening van schoolbehoeften, welke voor eene dergelijke inrigting benoodigd zijn, en door Haar aan de vorige proefbewaarschool werden verstrekt.

Bij besluit der Hoofdkommissie (2) is daarop aan den heer

(1) Besluit Hoofdkommissie van Onderwijs dd. 11 November 1856 No. 4/92.
(2) dd. 13 Oktober 1856 No. 23/90.

E. W. KING magtiging verleend, om te *Batavia* op te rigten eene partikuliere bewaar- of verzorgschool voor kinderen beneden de *zes* jaren, onder te kennegave, dat op het verzoek, om zoodanige schoolinrigting met schoolbehoeften te ondersteunen, kan worden terug gekomen wanneer het zal gebleken zijn, dat het aantal verzorgde kinderen daartoe termen oplevert.

BUITENZORG.

Mogten de berigten over het lager onderwijs in deze afdeeling gedurende het laatst voorgaande jaar 1855 allezins bevredigend genoemd worden, de uitkomsten van het thans afgeloopen jaar 1856 verkregen, hebben niet minder reden van tevredenheid en voldoening gegeven.

De onderwijzer L. VAN DEN BOR staat bij voortduring aan het hoofd dezer school, en wordt ondersteund door den hem toegevoegden ondermeester L. G. VAN DER HOEK.

Deze laatste heeft omstreeks medio des afgeloopen jaars het examen voor den 3den onderwijzersrang afgelegd. (1)

Het aantal leerlingen, dat bij de komst van den tegenwoordigen onderwijzer in 1852, 17 bedroeg, is achtervolgens geklommen in 1853 tot 28, in 1854 op 45 en bedraagt thans 60.

Zij worden verdeeld als volgt:

jongens,	betalende	23	
»	gratis	13	36
meisjes,	betalende	17	
»	gratis	7	24
	Te zamen . .		60

van welke alzoo 20 of een derde gratis.

Bij den onderwijzer VAN DEN BOR bestaat steeds gelegenheid tot het plaatsen van kostkinderen; hun aantal bedraagt

(1) Besluit Hoofdkommissie van Onderwijs dd. 20 November 1856 No. 57/31.

16, welke begrepen zijn onder de opgenoemde 60 leerlingen.

Het is met grond te verwachten dat de ontwikkeling, welke het onderwijs te dezer plaatse in de laatste jaren bereids heeft erlangd, in een niet zeer verwijderd tijdperk nog belangrijker uitbreiding kan bekomen.

Het gezonde klimaat, gevoegd bij de gelegenheid welke den ouders, die zelf niet ter plaatse woonachtig zijn, gegeven wordt om hunne kinderen eene goede verzorging bij den onderwijzer te verzekeren, sterkt die uitgedrukte meening.

Tot die uitbreiding zal zonder twijfel niet weinig bijdragen de gearresteerde opbouw van een geheel nieuw schoollokaal (1), ter vervanging van het thans daartoe gebezigde partikuliere huis, voor *f* 60 's maands ingehuurd.

De gezondheidstoestand der kinderen laat over het algemeen niet te wenschen over, en de opkomst ter schole heeft vrij regelmatig plaats.

Hieraan, zoowel als aan de doelmatige leerwijze, worden dan ook voornamelijk toegeschreven de bevredigende resultaten, welke de laatst gehoudene examina opleverden.

De subkommissie wenscht evenwel wat meer medewerking bij de ouders en voogden, om den onderwijzer behulpzaam te zijn in het onderrigt, door de kinderen *buiten* den schooltijd, nuttig en leerzaam bezig te houden.

Er bestaat volgens de Subkommissie nog een kwaad, ten deele gelegen in den maatschappelijken toestand, en anderdeels voortvloeijende uit de eigenzinnigheid der ouders, om namelijk de kinderen te spoedig de school te doen verlaten, en wel, alvorens zij genoegzaam gevorderd zijn, om met vrucht in eenig beroep of handwerk hun brood te kunnen verdienen. Voor de jongens in het bijzonder is deze gewoonte van grooten invloed op hunne verdere toekomst, terwijl eenige jaren langer verblijf, hun tot groot voordeel zou kunnen strekken.

Betrekkelijk het geldelijke gedeelte dezer school wordt

(1) Gouvernements besluit dd. 1 November 1856 No. 12.

aangeteekend, dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 920:80
en de uitgaven . . . . . » 3,196:60

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van »2,575:100
of voor iederen leerling *f* 43:—

PARTIKULIERE SCHOOL VAN MEVROUW HENDRIKS GEB. GASINJET.

Bij besluit der Hoofdkommissie van Onderwijs (1) werd aan mevrouw P. HENDRIKS geb. GASINJET admissie verleend, om voor partikuliere rekening eene bewaar- of verzorgschool op te rigten, voor kinderen beneden de zes jaren, met verwijzing, zoo noodig, omtrent het opnemen van kinderen van eenen hoogeren ouderdom, op den inhoud der publikatie van den Gouverneur-Generaal van *Nederlandsch-Indie* van 12 April 1855 no. 5.

Nadat mevrouw HENDRIKS aan de Subkommissie had kennis gegeven van de haar verleende, hierboven omschreven vergunning geen gebruik te zullen maken, is zij toch later daartoe overgegaan.

Die school telde zes meisjes van 8 tot 10 jaren oud, welke aldaar onderrigt genieten in het lezen, schrijven, rekenen, vrouwelijke handwerken, dansen en hetgeen verder aan kinderen van dien leeftijd kan worden onderwezen.

Dr. S. A. BUDDINGH heeft dit onderwerp, de toelating van kinderen boven de zes jaren, in het breede behandeld bij het algemeen verslag over den toestand van het schoolwezen in deze afdeeling.

Eene beschikking op die voorstellen is evenwel niet meer noodig geoordeeld, alzoo mevrouw HENDRIKS admissie heeft verzocht om hare school van *Buitenzorg* naar *Batavia* te verplaatsen.

(1) dd 15 Augustus 1851 No. 12/63.

HERWIJNEN.

Gelijk in het verslag over het vorige dienstjaar is medegedeeld, werd bij Gouvernements besluit van den 27sten April 1855 no. 3, magtiging verleend tot uitbetaling eener som van *f* 12,000, door Dr. A. L. GASTMANN bij zijn rekest van 30 December 1854 gevraagd, onder gehoudenis van zijnen kant, om ter voorziening in het hulppersoneel aan het instituut voor gymnasiaal onderwijs te *Herwijnen* gevestigd, *zes* personen uit *Nederland* te ontbieden, wier werkkring was omschreven bij zijne memorie van toelichting dd. 9 Maart 1855.

Door Dr. A. L. GASTMANN was blijkens het gedrukt verslag over 1855 berigt, dat bedoeld personeel binnen kort gedeeltelijk uit *Europa* werd verwacht. Een-en-twintig maanden zijn sedert de toekenning der subsidie verloopen, en tot heden, ultimo December 1856, is nog niemand aangekomen.

De onderhandelingen van den Kommissaris, speciaal van Gouvernementswege aangewezen voor de behandeling der aangelegenheden van *Herwijnen*, de heer P. J. B. DE PEREZ, lid in den Raad van *Nederlandsch-Indië*, met Dr. A. L. GASTMANN, hebben aanleiding gegeven tot het Gouvernements besluit van den 22sten April 1856 no. 6, waarbij werd bepaald:

Eerstelijk: Af te zien van het denkbeeld om door ondersteuning van Gouvernements wege, het instituut te *Herwijnen*, blijvend te doen zijn eene inrigting, tegelijk voor onderwijs en opvoeding, en mitsdien de met den direkteur van gemeld instituut Dr. A. L. GASTMANN te dier zake gevoerde onderhandelingen te staken, als niet tot het door het Gouvernement beoogde doel kunnende leiden.

Ten Tweede: Onder mededeeling van artikel 1, en onder voorbehoud om, des geraden oordeelende, langs een anderen dan den vruchteloos beproefden weg, te verwezenlijken het denkbeeld tot daarstelling van een instituut voor opvoeding en gymnasiaal onderwijs in *Nederlandsch-Indie*, staande onder

toezigt van het Gouvernement, aan Dr. A. L. GASTMANN te kennen te geven, dat het Gouvernement niet ongenegen is om hem, op zijn daartoe strekkend nader verzoek, voor een tijdvak van ten langste *drie* jaren, aanvangende met 1 Januarij 1856, en eindigende met ultimo December 1858, tot ondersteuning van het instituut van opvoeding en onderwijs, onder zijne direktie te *Herwijnen*, op den tegenwoordigen voet, doch met verpligting om het kost- en schoolgeld van *f* 900 terug te brengen op *f* 720 's jaars, te verleenen:

a. eene maandelijksche subsidie van *f* 2,000 (*twee duizend gulden*).

b. éénmaal 's maands het kosteloos gebruik van Gouvernements postpaarden van *Pondok-Gedeh* naar *Batavia* en terug;

en om, bij eventuele aankomst uit *Nederland*, gedurende dat tijdvak, van onderwijzend en ander personeel voor gemeld instituut, bij elke gelegenheid in overweging te nemen, het verleenen van dispensatie van de overlegging, bij het indienen van verzoeken om akten van vaste en tijdelijke inwoning in *Nederlandsch-Indie*, van den borgtogt, bedoeld bij staatsblad 1842 no. 4.»

Door Dr. A. L. GASTMANN werd daarop het verzoek gedaan om hem, onder de door het Gouvernement gestelde voorwaarden, namelijk de vermindering der schoolgelden van *f* 900 tot *f* 720 's jaars, toe te kennen de gezegde subsidie van *f* 2,000 's maands, en werd aan dat verzoek gevolg gegeven bij Gouvernements besluit van den 7den Mei 1856 no. 8.

In dezen stand van zaken, terwijl men dus met reden alle hoop koesterde om het instituut van lager en middelbaar onderwijs te *Herwijnen* op goede grondslagen te vestigen, tot dat eene geheel Gouvernementale inrigting zoude zijn daargesteld, werd door Dr. A. L. GASTMANN bij adres van den 2den Julij 1856 aan het Gouvernement te kennen gegeven: «dat hij zich wegens ziekte zijner echtgenoot, buiten staat «bevond om dat instituut langer dan tot 15 Augustus staande

« te houden, met verzoek te bepalen, dat de gunsten, de « subsidie van *f* 2000 's maands, verleend bij besluit van 7 « Mei 1856 no. 8, nog tot ultimo December 1856 ten zijnen « voordeele mogten worden gecontinueerd, waarna gemeld be« sluit zoude worden ingetrokken. »

Den 14den Julij werd dit adres gevolgd door eene nota van toelichting en aanvulling, waarbij door Dr. A. L. GASTMANN het denkbeeld werd geopperd, « om in de nabijheid van *Ba*« *tavia* een gymnasium op te rigten, bestemd alléén voor het « onderwijs, met uitsluiting der opvoeding, en om hem alsdan toe te kennen de maandelijksche subsidie van *f* 2,000. »

Na de Hoofdkommissie van Onderwijs ter zake te hebben gehoord, is daarop bij Gouvernements besluit van den 5den Augustus 1856 no. 5, aan Dr. A. L. GASTMANN in beschikking op zijne adressen van den 2den en 4den Julij 1856 te kennen gegeven :

« dat noch in zijn verzoek om uitkeering der hem bij besluit « van den 7den Mei 1856 no. 8, toegekende maandelijksche « subsidie van *f* 2,000, noch in het door hem geopperd denk« beeld, om in de nabijheid van *Batavia* een gymnasium op « te rigten, onder genot van de even vermelde subsidie, kon « worden getreden. »

Dr. A. L. GASTMANN is hierop naar *Nederland* vertrokken, als wanneer het instituut werd gesloten ; zoodat van deze zoo nuttige inrigting thans slechts de ledige gebouwen aanwezig zijn.

Door eene partikuliere kommissie werd alsnu, in afwachting van de definitieve regeling der zaak, waardoor het instituut zoude worden eene geheel Gouvernementale inrigting, aanzoek gedaan, om het thans opgeheven *Herwijnen*, tijdelijk onder eenen nieuwen direkteur voort te zetten, en zich tot dat einde in aanraking te mogen stellen met den specialen kommissaris voor de zaken van *Herwijnen*, het lid in den Raad van *Nederlandsch-Indie*, den heer P. J. B. DE PEREZ.

Ten gevolge van dit aanzoek, werd de verdere behandeling

dezer aangelegenheid aan dat Raadslid opgedragen, en eene gecombineerde vergadering met de Hoofdkommissie van Onderwijs gehouden, waarin werd vastgesteld, dat men het algemeen hoogst noodig en nuttig achtte om de thans opgeheven inrigting van *Herwijnen*, tijdelijk voort te zetten, in afwachting dat van Regeringswege omtrent de daarstelling van eene inrigting voor gymnasiaal onderwijs was beslist.

Tot heden werd daaromtrent van Regeringswege nog geene beschikking ontvangen.

Intusschen is met allen ijver gewerkt geworden aan het plan tot oprigting der geheel Gouvernementale inrigting, en zijn in overweging genomen de bij missive van den 23sten Junij 1856 no. 23, met 26 bijlagen door den heer P. J. B. DE PEREZ aan de Hoofdkommissie van Onderwijs toegezonden voorstellen, om te dienen van konsideratien en advies, omtrent de *oprigting*, *zamenstelling*, *indeeling* en *werking* van een instituut voor opvoeding en gymnasiaal onderwijs in *Nederlandsch-Indië* voor Gouvernements rekening.

Het rapport der Hoofdkommissie over dit onderwerp eerlang gereed zijnde, zal binnen kort worden aangeboden.

CHERIBON.

Het getal leerlingen, aan hetwelk gedurende 1856 onderwijs is gegeven, heeft gemiddeld bedragen 40 's maands, van welke 18 betalende, terwijl 22 gratis onderwijs genoten hebben.

De leerlingen zijn naar mate van hun begrip en hunne vorderingen, in drie klassen verdeeld, waarvan de laagste klasse in 3 afdeelingen zijn gesplitst, terwijl de hoogste klasse slechts één leerling telt.

Bij besluit der Hoofdkommissie van Onderwijs (1) is de onderwijzer A. CUPÆRUS naar *Samarang* overgeplaatst en vervangen door J. J. W. ABEL, die in het laatst der maand Maart zijne funktien heeft aanvaard, en zoo als tot dus ver

(1) dd. 21 Februarij 1856 No. 5/85.

is gebleken, de noodige geschiktheid voor zijne betrekking en voor den omgang met de schooljeugd schijnt te hebben.

Als leden der Subkommissie van Onderwijs zijn bij Gouvernements besluit (1) benoemd A. M. van Deinse, eerstaanwezend ingenieur van den waterstaat, en B. Feist, gepensioneerd officier van gezondheid, belast met de civiel geneeskundige dienst.

Wat het onderwijs zelf betreft, zoo zijn eenige vorderingen, hoe weinig dan ook, te bespeuren; de verstandsontwikkeling evenwel laat nog veel te wenschen over.

Het lezen, ofschoon tamelijk vlug, wordt verrigt met verwaarloozing eener juiste uitspraak en der leesteekens, iets hetwelk reeds genoegzaam aantoont, dat de kinderen van het gelezene geen regt begrip hebben.

Het taalkundig analyseren en het verbeteren van foutieve opstellen, wordt met vlugheid gedaan, doch wanneer de leerlingen zelf het eene of andere opstel moeten schrijven, dan geschiedt zulks met al de fouten, die zij in een foutief opstel hebben aangetoond en verbeterd.

Reeds in vroegere verslagen is door de Subkommissie gewezen op de gebrekkige huiselijke opvoeding en den te veelen omgang met Inlandsche bedienden, als het groote struikelblok tegen de verstandsontwikkeling en het vruchtbaar schoolonderwijs der kinderen, waarbij nog gevoegd moet worden de noodzakelijkheid om aan kinderen in eene hun geheel vreemde taal onderwijs te geven, zoodat alle ingevoerde en erkende verbeteringen, zelfs de zorgvuldigste behartiging der belangen van het onderwijs, de ruime uitbreiding daaraan gegeven, en de meerdere zorg daaraan besteed, schipbreuk lijden.

De Subkommissie heeft vermeend van die omstandigheden in dit verslag gewag te moeten maken, omdat het een feit is, waaraan voor het oogenblik niets te veranderen valt en ter voorkoming, dat van eene school in de binnenlanden te

(1) dd. 23 September 1856 No. 8.

veel verwachting worde gekoesterd, en de weinige vorderingen ten onregte uitsluitend aan den onderwijzer worden geweten.

Bij brief van den 3den December 1856 no. 3869, is het voorstel gedaan tot plaatsing van eenen ondermeester, doch hieraan is, blijkens missive der Hoofdkommissie van Onderwijs (1) voor alsnog geen gevolg kunnen worden gegeven.

De school wordt bij voortduring gehouden in het uit particuliere bijdragen opgerigte kerkgebouw, wordende op de bij missive der Hoofdkommissie van Onderwijs (2) toegezegde medewerking gerekend, tot den opbouw van een schoollokaal en onderwijzerswoning, waartoe binnen kort voorstellen zullen worden gedaan.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend, dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 581:37
en de uitgaven . . . . . « 1,808:58

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 1,227:21
of voor iederen leerling *f* 31:—.

TAGAL.

Door het aan den onderwijzer J. W. P. Rasens, in het begin van Oktober 1855, wegens ziekte verleend verlof, eerst voor 14 dagen, later voor eene maand en eindelijk door het Gouvernement in een tweejarig verlof naar *Nederland* veranderd, (3) was het schoolonderwijs gedurende zes maanden opgedragen aan den ondermeester A. Klasing en den kweekeling H. H. Willemsen.

Het onderwijs ondervond, wegens den verdubbelden ijver door deze beide jeugdige onderwijzers aan den dag gelegd,

(1) dd. 10 December 1856 No. 6/93.
(2) dd. 13 December 1856 No. 5/93.
(3) Besluit dd. 4 December 1855 No. 3.

niet den minsten nadeeligen invloed, maar leverde steeds meer bevredigende uitkomsten op.

Aan den ondermeester A. KLASING is dientengevolge eene gratifikatie verleend van *f* 150. (1)

Toen wijders de in Februarij 1856 benoemde onderwijzer J. G. VAN DER GEUGTEN (2) op den 26sten Maart daaraanvolgende zijne betrekking had aanvaard, nam de school dagelijks toe in bloei, werd de lust tot leeren bij de kinderen meer en meer opgewekt en vond het onderwijs met die orde en regelmaat plaats, welke maar al te zeer in de laatst voorgaande jaren hadden ontbroken.

Bij dezen gunstigen toestand doet het der Subkommissie leed, dat het noch haar, noch den onderwijzer inmiddels heeft mogen gelukken, eenen geschikten kweekeling te vinden om de plaats van den vroegeren kweekeling H. H. WILLEMSEN te vervullen, wien in de maand Maart jl. wegens eene borstziekte, op zijn verzoek, eervol ontslag als zoodanig is verleend. (3)

Het getal kinderen, hetwelk onder ultimo December 1855 tot 27 was gedaald, is dan ook onder ultimo Augustus 1856 weder tot 37 gestegen.

Vijf kinderen hebben uithoofde van vertrek naar elders, de school moeten verlaten, zoodat hun getal onder ultimo December jl. 32 bedroeg, van welke 19 betalende en 13 gratis onderwijs genieten.

Het openbaar examen, den 25sten Julij gehouden, nadat de tegenwoordige onderwijzer slechts vier maanden aan het hoofd der school had gestaan, leverde reeds de duidelijkste bewijzen van eenen verblijdenden vooruitgang op.

De pendoppo achter het huis van den onderwijzer, dient nog bij voortduring tot schoollokaal, en daarom is deze woning

---

(1) Gouvernements besluit dd. 29 Julij 1356 No. 46.

(2) Besluit Hoofdkommissie van Onderwijs dd. 21 Februarij 1856 No. 5/85.

(3) Besluit Hoofdkommissie van Onderwijs dd. 14 April 1856 No. 73/85.

op nieuw voor vijf jaren ingehuurd of voor korteren tijd, (1) indien een afzonderlijk schoolgebouw van Gouvernements wege zal zijn daargesteld.

Van de schoolmeubelen vereischen vooral de tafels en banken verbetering en zal de pendoppo voor een deel van nieuwe zeilen, ter afsluiting van wind en regen moeten voorzien worden. Zooveel mogelijk zullen de noodzakelijkste uitgaven hiervoor uit de toegestane som voor gewoon onderhoud worden bestreden.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 490:98
en de uitgaven . . . . . » 3,228:73

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 2,737:95
of voor iederen leerling *f* 86:—.

PEKALONGAN.

Het schoollokaal biedt door het steeds aangroeijend getal scholieren, geene ruimte meer aan om de leerlingen het half uur van uitspanning onder dak te doen doorbrengen.

Daarom wordt het noodige verrigt, ten einde aan het gouvernement voor te stellen, het gebouw van eene rondgaande buitengalerij te voorzien; overigens voldoet dat gebouw zeer goed.

Het gemiddeld getal leerlingen bedroeg 57, van welke 13 gratis onderwijs hebben bekomen. Dit toont alzoo eene vermeerdering van 3 leerlingen boven 1855 aan.

In de vakken van onderwijs is sedert 1855 geene verandering gekomen.

De leerlingen der hoogste klasse hebben goede vorderingen gemaakt in de taal- en aardrijkskunde, Nederlandsche, algemeene en Bijbelsche geschiedenis.

(1) Besluit Hoofdkommissie van Onderwijs dd. 27 December 1856. No. 23/93.

In de uitspanningsuren hebben zich ook leerlingen met handteekenen bezig gehoud n.

De middelste klasse was dit jaar minder talrijk door overgangen naar de hoogste klasse.

De laagste klasse gaat onder den ondermeester D. FEIKEMA goed vooruit.

Deze school mag te regt gezegd worden op een bloeijend standpunt te zijn gekomen, onder de leiding van den onderwijzer J. E. VAN DER WIJK.

Op den 21sten Junij 1856 is een openbaar examen gehouden en was de Subkommissie van Onderwijs over de gemaakte vorderingen tevreden.

Het personeel der onderwijzers heeft geene verandering ondergaan.

Het traktement van den kweekeling H. J. HICKS is tot op *f* 15 verhoogd. (1)

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen	*f*	1,740:101
en de uitgaven	»	2,698: 60
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van	*f*	957: 74

of voor iederen leerling *f* 16:—.

SAMARANG.

GOUVERNEMENTS EERSTE LAGERE SCHOOL.

Bij den aanvang van het jaar 1856 bestond het Onderwijzers-personeel bij deze school uit:

den hoofdonderwijzer J. WILKENS,
» 2den onderwijzer C. F. SLOOT,
» ondermeester L. E. BOIJER,
» » A. P. L. BOIJER,
» » A. C. PIETERSEN,
» kweekeling W. H. M. KLEIN.

(1) Besluit Hoofdkommissie van Onderwijs dd. 18 November 1856 No. 7/92.

In den loop van het jaar werd de 2de onderwijzer C. F. Sloot belast met de waarneming der betrekking van 1sten onderwijzer bij de 2de school.

De ondermeester L. E. Boijer werd overgeplaatst als 3de onderwijzer bij de 2de school te *Soerabaija* en de ondermeesters N. P. L. Boijer en A. C. Pietersen werden als zoodanig overgeplaatst bij de Protestantsche weeshuisschool.

Daarentegen onderging het personeel ook eenige verbeteringen, zoo door de benoeming van den onderwijzer A. Cupaerus tot derden onderwijzer bij die school, als door dat de ondermeester F. L. de Vriese van de 2de school voorloopig bij deze eerste school werd werkzaam gesteld.

Ook werden tot kweekelingen benoemd P. H. J. Johannes, C. Doelitsch en J. A. Boijer.

Het getal leerlingen bedroeg gemiddeld 142.

Volgens de laatst ontvangen berigten was de stand van het onderwijs als volgt:

Bij de jongste leerlingen uit de aanvangschool, onder de leiding van den ondermeester F. L. de Vriese, bijgestaan door de kweekelingen C. Doelitsch en W. H. M. Klein, bleek eene goede voortgaande ontwikkeling te bestaan.

De 53 kinderen waren geoefend in het schrijven en uitspreken van getallen, waarmede zij vlug en met oordeel te werk gingen.

De vormleer was tot de eigenschappen der punten behandeld. In de eerste klasse dier afdeeling was evenwel het gebezigd leesboekje ver boven het nog beperkt begrip onzer taal.

In de hoogste afdeeling dezer klasse waren de leerlingen bekend met de vier hoofdregelen der cijferkunst.

De middelste klasse, tellende 37 leerlingen, stond onder de leiding van den 2den onderwijzer A. Cupaerus, met medehulp van den kweekeling P. H. J. Johannes.

De leerlingen voldeden hier in sommige opzigten wel, in andere minder. De kinderen waren achteloos in houding en manieren.

Het lezen en het bespreken van het gelezene echter liet weinig te wenschen over. In de taalkunde waren de leerlingen niet ver gevorderd en bleek daar nog weinig praktische toepassing, terwijl de kennis der woordgronding nog te veel het voorkomen had van geheugenwerk, zonder zakelijke toepassing.

De vervoeging van een ongelijkvloeijend en onregelmatig, alsmede wederkeerig werkwoord, ging zeer goed.

De gewone en tiendeelige breuken werden, de vier hoofdregels door, met vrucht behandeld. Zeer goede en degelijke vorderingen waren te bespeuren in het vervaardigen van opstellen.

In de 2de afdeeling dezer klasse was het lezen goed en met oordeel, zoo ver zulks op het in te hooge stijl vervatte boekje kon worden toegepast. De tiendeelige breuken waren goed onderwezen, vooral toonden de leerlingen de toepassing van den vierden hoofdregel daarop, grondig te verstaan. In de aardrijkskunde van *Java* hadden beide afdeelingen eenige goede vorderingen gemaakt.

In de hoogste klasse, onder den hoofdonderwijzer J. Wilkens, was het lezen zelf onberispelijk; bij het bespreken van de oude geschiedenis van *Rome*, bleken de leerlingen hierin wel ervaren te zijn, hoezeer er in hunne mededeeling te veel chronologie liep bij het vermelden der feiten, en het geheel minder pragmatisch beoefend scheen.

In het vervaardigen van opstellen stond deze afdeeling op eenen merkwaardigen trap van ontwikkeling. De uitgezochte vraagstukken over de rekenkunde werden vlug en met bijzonder schrander oordeel uitgewerkt. De eerste afdeeling toonde daardoor degelijk gevorderd te zijn in het oplossen van vraagstukken uit de algebra van twee onbekenden, en tot en met de tweede magtsvergelijkingen. In de meetkunde, tot en met de leer der cirkels, waarvan de uitgewerkte voorstellen werden getoond.

In de tweede afdeeling waren een paar leerlingen, die vraagstukken, betreffende de toepassing op de evenredigheden, op eene alles afdoende wijze wisten te beantwoorden.

De uitgaven voor deze school hebben in het jaar 1856 beloopen . . . . . *f* 14,847: —
de ontvangsten . . . . . » 9,698: —

nadeelig verschil . . . . . *f* 5,149: —
of voor iederen leerling *f* 36:—.

GOUVERNEMENTS TWEEDE LAGERE SCHOOL.

Bij het begin des jaars 1856, bestond het personeel uit:
den 1sten onderwijzer F. J. Klatt,
» 2den » P. C. Mierop,
» ondermeesters J. H. Beer en F. L. de Vriese.

Tot kweekelingen werden benoemd de jongelingen H. W. Doeve en H. Simon.

In de maand Oktober overleed de 1ste onderwijzer F. J. Klatt; met de waarneming dezer betrekking werd belast de 2de onderwijzer bij de gouvernements 1ste lagere school C. F. Sloot, terwijl de ondermeester F. L. de Vriese voorloopig werd werkzaam gesteld bij de eerste school, zoo als boven is vermeld, zoodat op ultimo December het onderwijzend personeel bestond uit:

den wd.	1sten onderwijzer	C. F. Sloot,
»	2den »	P. C. Mierop,
»	ondermeester	J. H. Beer,
»	kweekeling	H. W. Doeve,
»	»	H Simon.

Van de onderwezen wordende kinderen was het
maximum 119
het minimum 105
het gemiddeld getal 127

De aanvangschool, en daarvan de tweede of laagste afdeeling, onder de leiding der kweekelingen H. W. Doeve en H. Simon, telde 43 kinderen. De leerlingen waren in vier afdeelingen of orden verdeeld en zeer goed op de hoogte gebragt van het aangewezen standmerk van dat eerste onderrigt. Zij toonden leerlust, ijver en betwistten elkander het

voorregt om van hunne bedrevenheid in het aangeleerde te doen blijken. In het rekenen waren de jongste aan het optellen en het schrijven van getallen; de meer gevorderden konden de getalleer tot en met de berekening van zes kubieken, en in de vormleer waren de vorderingen voldoende.

De leerlingen der tweede afdeeling middelste klasse, onder de leiding van den ondermeester J. H. Beer, waren met de vormleer bekend gemaakt tot de lijnen. Het kunstmatig lezen liet niet veel te wenschen over. In de eerste beginselen der taalkunde gaven zij blijken van juiste begrippen en voorstellingen. In het rekenen waren zij tot eene goede bewerking der vier hoofdregels gevorderd; in het getallen schrijven waren zij ervaren.

De eerste afdeeling der middelste klasse, onder de leiding van den 2den onderwijzer P. C. Mierop, telde 28 leerlingen. Voor het kunstmatig lezen waren de leesboekjes geheel naar de vatbaarheid der kinderen ingerigt. Het lezen zelf was met uitdrukking. Bij het verbeteren van een foutief opstel was de taal- en redekundige omschrijving zeer wel.

De ontbinding van een zamengesteld in een eenvoudig voorstel, geschiedde met veel oordeel, en als om strijd beijverden de kinderen zich om elkander daarin te overtreffen.

De taalkundige verbetering van een opstel liet niets te wenschen over.

Wat de beoefening betrof van de eerste beginselen der aardrijkskunde, deze bepaalde zich tot de benaming van de verschillende deelen des aardbols en eenige oppervlakkige kennis van het eiland *Java*.

In de leer der gewone breuken en de toepassing daarvan op de vier hoofdregels, waren de kinderen bijzonder ervaren.

De hoogste klasse dezer school werd bestuurd door den aldaar tijdelijk geplaatsten onderwijzer C. F. Sloot, en bestond uit 12 leerlingen.

Het vervaardigen van een opstel liet, wat taal en stijl betrof, niets te wenschen over. De zamengestelde evenredig-

heden en der intrest op intrest en kettingrekening, werden met juistheid uitgewerkt, en ieder leerling gaf voldoende reden en bescheid van het bewerkte. De behandeling der Nederduitsche taal en redekunde, ging bijzonder goed. De herleiding van een zamengesteld voorstel van ingewikkelden aard, waarbij de grondregelen der woordvoeging tevens werden toegepast, beviel bij uitstek. De aardrijkskunde was ten opzigte van de kennis der vijf werelddeelen goed onderwezen. Eenige pragmatische vragen, bij wijze van afwisseling, over het ontstaan en de verdere ontwikkeling van het Islamisme, getuigden in de daarop verkregen antwoorden, van een grondig onderrigt in het vak der algemeene geschiedenis.

Als onderdeelen daarvan was de Nederlandsche en Nederlandsch-Indische geschiedenis, even doelmatig beoefend geworden; dit bleek uit de hier en daar bijna zonder verband gedane vragen, waarvan de meesten degelijk werden beantwoord. Eene reis op de wereldkaart, met vermelding van kleine bijzonderheden, werd door een paar leerlingen met bijzondere vlugheid gedaan.

De ontvangsten hebben bedragen . . . . *f* 2,679:30
de uitgaven . . . . . » 10,713:92
alzoo een nadeelig verschil van . . . . *f* 8,034:62

of voor iederen leerling, de gratis leerlingen (wier gezamenlijk getal 41 uitmaakt) daaronder begrepen *f* 63:24.

GOUVERNEMENTS DERDE LAGERE SCHOOL.

Bij den aanvang van het jaar bestond het onderwijzend personeel uit den

1sten onderwijzer A. G. van Velthuisen,
2den » J. Oudhoff,
ondermeester J. A. Mierop,
kweekeling A. V. de Calonne,
» W. H. A. Harbrink.

In den loop van het jaar onderging dit personeel geene veranderingen.

Het gemiddeld getal leerlingen bedroeg 106.

De aanvangschool, in drie afdeelingen gesplitst, stond onder de leiding der kweekelingen W. A. H. HARBRINK en A. V. DE CALONNE. Eerstgenoemde gaf aan 17 en de laatste aan 33 leerlingen onderrigt. De vorderingen op de letterkast waren bij het laatstgehouden onderzoek nog zeer onbeduidend.

Het uitspreken van twee- en drieklanken, met medeklinkers vereenigd, het maken van woorden op de letterkast en al dat elementaire ging vrij goed, maar het onderwijs miste de noodige opgewektheid.

De regelen der woordenleer waren goed toegepast; het schrijven van getallen op het bord, ging vlug van de hand. In het rekenen waren, naar evenredigheid, de vorderingen weinig en bepaalden zich slechts tot het optellen van een klein, onbeduidend eenregelig sommetje. Over het algemeen waren de verkregene uitkomsten minder gunstig te noemen, en was het standmerk van het voorbereidend onderwijs niet in vergelijking te brengen met datgene, wat in de Protestantsche weeshuisschool was waargenomen. Hetzelfde oordeel geld mede over de afdeeling van den ondermeester A. C. MIEROP en van den 2den onderwijzer J. OUDHOFF.

In de hoogste afdeeling der laagste klasse, onder de leiding van den ondermeester MIEROP, werd vrij wel gelezen en het antwoorden op gedane vragen gaf blijk dat zulks vrij oordeelkundig geschiedde. Het getallen schrijven op het bord benevens het optellen en aftrekken, ging vrij vlug, doch de tafel van vermenigvuldiging was den meesten nog zeer gebrekkig bekend, ook liet de getalleer zeer veel te wenschen over.

Het laatstgehouden onderzoek in de 2de klasse, onder de leiding van den 2den onderwijzer J. OUDHOFF, liep over kunstmatig lezen, taaloefening, verbetering van een foutief opstel, vervoegen van een werkwoord en rekenen tot de herleidingen. Wat het kunstmatig lezen betrof, dit ging vrij wel, en eenige daarover gedane vragen werden over het alge-

meen tamelijk goed beantwoord. De verbetering van zeer eenvoudig zamengestelde foutieve volzinnen, bragt de onkunde aan het licht van de eerste beginselen der Nederduitsche spraakkunst; ook ontbrak er oordeel en gevatheid, en waren de vorderingen hierin, naar evenredigheid der klasse waartoe die leerlingen behoorden, ver beneden peil.

De herleidingsleer, waarop de vier hoofdregelen werden toegepast, wees insgelijks weinig ontwikkeling aan, zoodat het voorkwam, dat zulke ten halve ontwikkelde leerlingen, den eersten onderwijzer, bij hunnen overgang in zijne afdeeling, dubbele moeite en arbeid veroorzaken.

De eerste klasse dezer school, onder de leiding van den 1sten onderwijzer A. G. VAN VELTHUIJSEN, bestond uit 16 leerlingen, gaf uitmuntende proeven in de leervakken van taalkunde met hunne praktische toepassing van beoordeeling van het gelezene, en het verbeteren van een niet zeer gemakkelijk foutief opstel, was met vlijt en oordeel beoefend, terwijl de taalregelen, wat spelkunst, woordgronding en woordvoeging betrof, aan de eene zijde grondig waren onderwezen, en aan den anderen kant, in weerwil van het gebrekkige der eerste opleiding, goed waren gevat. Ook het uitwerken van voorstellen uit intrest en tarrarekening, ging vlug, met oordeel van de hand. In de tweede en derde afdeelingen waren de bewerking en beantwoording van voorstellen over den regel van drieën met gewone breuken, en de vier hoofdregelen toegepast op de behandeling dier breuken, evenzeer voldoende. Hierbij bepaalde het zich echter, daar slechts eenige oppervlakkige kennis van aardrijkskunde van *Java*, in verband met Nederlandsche en Nederlandsch-Indische geschiedenis, nog te onvolledig was, om daarvan eenige bijzondere melding te maken.

De leerlingen hadden evenwel eene verbazende schrede voorwaarts gemaakt, in verhouding van hetgeen zij wisten toen zij de middelste klasse verlieten.

Daar het voor deze school in aanbouw zijnde lokaal in den

loop van het jaar gereed is gekomen, is de huur van een partikulier huis komen te vervallen.

De uitgaven bedroegen	*f* 9,200:12
de ontvangsten	« 835:—
hetgeen een nadeelig verschil geeft van . .	*f* 8,365:12

of voor iederen leerling *f* 78:97.

HERVORMDE WEESHUISSCHOOL.

In het begin van het jaar bestond het onderwijzend personeel, bij deze school uit: den

1sten onderwijzer	D. C. DE BRUIN,
2den »	J. C. VOORNEMAN,
ondermeester	J. G. VAN DER GEUGTEN,
»	J. H. TOOROP,
kweekeling	C. L. KOCH.

De ondermeester J. G. VAN DER GEUGTEN werd bevorderd tot besturend onderwijzer te *Tagal*, en de ondermeester J. H. TOOROP werd overgeplaatst bij de school te *Poerworedjo;* zij werden vervangen door de ondermeesters N. P. L. BOIJER en A. C. PIETERSEN.

Het getal leerlingen bedroeg gemiddeld 180.

In de 3de klasse of aanvangschool, onder den kweekeling C. P. KOCH, aan wiens leiding 54 der jongste kinderen waren toevertrouwd, werden proeven gegeven van grondig onderrigt; de regelen omtrent een en ander waren goed in acht genomen, zoo met de letterkast en het spellen, als in de eerste klasse der afdeeling met het kunstmatig lezen.

Bij de meer gevorderden, getuigden de meeste antwoorden van gevatheid en opgewekt oordeel over hetgeen gelezen werd.

In de eerste beginselen van het rekenen, en wel in de drie hoofdregels, waren de kinderen goed onderwezen; naar de kortheid des tijds, waren de vorderingen in het schrijven opmerkelijk te noemen. Deze afdeeling beloofde veel, daar

toch de gronden goed waren gelegd, en er op de geleidelijkste wijze kon worden doorgewerkt.

De volgende afdeeling der aanvangschool, aan de leiding van den ondermeester A. C. Pietersen toevertrouwd, bevatte slechts 17 kinderen.

De leerlingen waren vrij wel gevorderd, lazen vlug, maar met weinig uitdrukking, doch gaven evenwel blijken van het gelezene wel te verstaan; in het rekenen volgens de vier hoofdregelen, was weinig af te keuren; de kinderen toonden vooral bijzondere oefening in het uitspreken van groote getallen; in het algemeen bestond er reden van tevredenheid. De hoogste klasse der aanvangschool, onder de leiding van den ondermeester N. P. L. Boijer, bestond uit een getal van 25 kinderen.

Hier waren de eerste beginselen der spraakkunst oordeelkundig onderwezen, en werden deze met vrucht op de verbetering van een foutief opstel toegepast, waarvan de spraakkunstige ontleding ook bevredigende uitkomsten leverde.

Het kunstmatig lezen, in evenredigheid van het reeds gehoorde in de lagere klasse, voldeed bijzonder, alsmede het rekenen met de vier hoofdregels, in verband gebragt met herleidingen van maten, gewigten of geldspecie, getuigde van gezond, oordeelkundig onderwijs. De leerlingen in deze klasse werden zoodanig gevormd, dat zij met voorbijgang van het onderwijs in de tweede klasse, van den onderwijzer J. C. Voorneman, terstond in de laagste afdeeling der 1ste klasse konden overgaan.

Dit heeft aanleiding gegeven tot een naauwgezet onderzoek in de daaropvolgende 2de klasse, onder de leiding van bovenvermelden onderwijzer, waarbij werd opgemerkt, dat deze tweede klasse, zoo in oordeelskracht als in aangeleerde kennis, en vooral in gepaste vrijmoedigheid, beneden het peil stond der bovenvermelde 3de klasse, zoodat de noodzakelijkheid hieruit is gebleken, om wanneer het onderwijs in die 2de klasse in den vervolge geene betere vruchten draagt, eene verandering daarin te brengen.

De hoogste klasse, tellende 31 leerlingen, onder de leiding van den 1sten onderwijzer D. C. DE BRUIN, was bijzonder ontwikkeld.

In het maken van eigen opstellen en het verbeteren van vrij moeijelijke foutieve volzinnen, in pragmatische behandedeling der algemeene, vaderlandsche en Nederlandsch-Indische geschiedenis, in wis- en natuurkundige aardrijksbeschrijving en in het oplossen van vraagstukken over omgekeerde evenredigheden, waren uitmuntende vorderingen te bespeuren.

De uitgaven voor deze school bedroegen gezamenlijk eene som van *f* 8,700:61.

Ontvangsten vinden natuurlijk geen plaats; derhalve een nadeelig verschil van *f* 58:— voor iederen leerling.

ROOMSCH-KATHOLYKE WEESHUISSCHOOL.

Het personeel bij deze school bestond bij den aanvang des jaars uit:

den 1sten onderwijzer P. C. VAN GHERT,
» 2den » J. A. L. MIEROP,
» kweekeling F. DAIJERS.

Gedurende den loop van het jaar werd deze kweekeling bevorderd tot ondermeester, en tot kweekelingen benoemd:

G. A. ROBERT,
E. A. PIETERSZ,
J. F. LEE en
H. G. PIEKHAAR.

Het getal leerlingen bedroeg gemiddeld 190.

Ten gevolge van het aanzienlijk getal leerlingen en het kleine personeel onderwijzers, vóór de benoeming der drie kweekelingen in Oktober van het vorige jaar, was het den 1sten onderwijzer P. C. VAN GHERT onmogelijk, om gelijktijdig in alle klassen geregeld onderwijs te geven, hetwelk hoogst nadeelig op de vorderingen der leerlingen in het algemeen gewerkt heeft.

Als een bewijs van belangstelling in de R. K. weeshuis-

school, en inzonderheid omdat in Julij des vorigen jaars het openbaar examen niet heeft kunnen plaats hebben, zoo werd den 19den December een onderzoek ingesteld naar de vorderingen der kinderen.

Dit onderzoek begon en eindigde met een driestemmig gezang, waarna werd overgegaan den kinderen der 1ste klasse, onder het bestuur van den 1sten onderwijzer P. C. VAN GHERT, hoofd voor hoofd te laten lezen uit het werkje, getiteld: « *Bijzonderheden uit het leven van* JEZUS CHRISTUS. »

Over het algemeen ging het lezen vrij vlug; de kinderen wisten de leesstof te ontbinden in enkelvoudige en zamengestelde volzinnen, waardoor zij het gelezene verstonden en schriftelijk en mondeling konden terug geven.

Het schrijven was vrij goed, zonder er echter den naam van fraai aan te geven. Een voorstel met fouten werd met vaardigheid verbeterd en het *waarom* op vele zaken juist toegepast.

In het rekenen waren de kinderen gevorderd tot en met den regel van drieën in gewone en tiendeelige breuken; voorstellen, toegepast op het dagelijks gebruik, werden zonder haperen, door bijna allen, opgelost.

In de aardrijkskunde hadden de kinderen goede vorderingen gemaakt; de kaarten van *Java* en *Nederland* waren tot onderzoek genomen.

Na afloop van dit onderzoek, kregen 27 volwassen meisjes uit de hoogste klasse vrijheid, om in den vervolge de schoollessen te staken; ook 7 meisjes uit de middelste en 2 uit de 3de klasse, werden van het naar school gaan ontslagen, niet zoo zeer om hare genoegzame ontwikkeling, dan wel om haren bereikten leeftijd, zoodat het getal leerlingen op deze school thans met 36 verminderd is.

Nog zij hierbij aangehaald, dat na het gehouden openbaar examen in Julij 1855, 16 jongelingen uit de hoogste klasse, het weeshuis verlaten hebben, van welke 12 in militaire dienst getreden, en de overigen in burgerlijke betrekkingen geplaatst zijn.

De vorderingen der leerlingen uit de middelste klasse, onder de leiding van den onderwijzer J. L. A. Mierop, zijn over het algemeen gunstig te noemen. In Julij a. p. gingen 20 en op 5 Januarij jl. 18 leerlingen van die klasse, naar de hoogste over.

De kinderen, onder de leiding van den ondermeester F. Daijers, in de laagste of 3de klasse, gingen merkelijk vooruit; van hem gingen in Julij 14 en met 5 Januarij jl. 20 leerlingen naar de middelste klasse over.

Minder gunstig kan berigt worden omtrent de leerlingen uit de aanvangschool, wier gemiddeld getal, zoo als reeds gezegd is, 70 bedroeg. Deze min gunstige verhouding is hoofdzakelijk het gevolg van het geringe personeel, bij de R. K. weeshuisschool geplaatst, vóór de benoeming der drie vorenbedoelde kweekelingen, naardien het getal kinderen, onder den nog pas bij het vak zijnde jongeling H. G. Piekhaar, veel te groot was.

Als eene tweede reden hiervan kan worden opgegeven, het op verschillende tijden van het jaar, school komen van nieuwe leerlingen, die dikwijls uit kampongs en dessas opgehaald, niet meer zijn, wat hunne ontwikkeling aangaat, dan javaansche kinderen.

Een en dertig leerlingen, uit laatstgenoemde afdeeling, gingen over naar de 3de klasse, onder de leiding van den ondermeester F. Daijers.

De uitgaven hebben bedragen *f* 6,021:—.

Ontvangsten hebben bij deze school geen plaats.

PARTIKULIERE SCHOLEN.

De partikuliere scholen zijn als volgt:

de wed. H. J. Catenius geb. Frank,
» J. Mendes da Costa geb. Roesing van Ihterson,
» Th. Jaspers geb. de Raat,

en de heer A. Collings, terwijl de scholen van mevrouw de wed. J. B. Hachtman geb. van der Eem en de wed. van

STARKENBORGH JUTTING geb. WIELING alleen bekend staan voor de eerste beginselen van het lager onderwijs en de vrouwelijke handwerken.

Over het algemeen, en behoudens enkele uitzonderingen, gaat het onderwijs op deze scholen achteruit, en zoo als de jongste stand van het onderwijs op deze inrigtingen was, kan gezegd worden dat te *Samarang* eigenlijk geen enkele partikuliere schoolinrigting voor jonge jufvrouwen bestaat, die het gewenscht karakter heeft van een goed en degelijk instituut voor vrouwelijke opleiding en onderwijs; bekrompen woningen, vreemd geimproviseerde schoollokalen, waarin althans het huiselijk leven en bedrijf te veel doordringt, en het schoolmaterieel veel te wenschen overlaat, dit alles werkt zamen om het onderwijs meer en meer te belemmeren.

Wenschelijk ware het dus dat de gelegenheid zich mogt voordoen tot vestiging eener degelijke schoolinrigting voor de vrouwelijke jeugd, waar al het bovenstaande werd vermeden, en rustig en onafgebroken, onder bepaalde Europesche leiding, onderrigt werd gegeven aan de heden, middelmatig bedeelde vrouwelijke schooljeugd.

SALATIGA.

De partikuliere school van den onderwijzer C. F. BEHR, werkt steeds met goed gevolg door. Eene toelage van *f* 100:— 's maands van gouvernementswege, werd ook dit jaar weder verleend voor het onderwijs der gratis leerlingen.

De Subkommissie van onderwijs te *Samarang* deed door een harer leden een opzettelijk onderzoek instellen naar de vorderingen der leerlingen, hetwelk, behoudens eenige kleine aanmerkingen, over het algemeen zeer voldeed, en haar deed verklaren dat de instandhouding dezer school eene wezenlijke weldaad is voor *Salatiga*.

De school van mevrouw MARTHERUS neemt in bloei toe, en telde volgens de laatste opgave 70 leerlingen.

Behoefte aan hulppersoneel wordt echter ten sterkste gevoelt, opdat deze aanbevelenswaardige inrigting het standmerk van goed onderwijs behoude.

Mevrouw MISPELBLOM BEIJER zal hare inrigting spoedig opbreken.

AMBARAWA.

Het schoolgebouw met belendende onderwijzerswoning, waarvan de oprigting is toegestaan bij Gouvernements besluit dd. 15 September 1854 no. 8, is in den aanvang van 1856 voltooid geworden.

Nadat tot onderwijzer was benoemd geworden J. W. P. RASENS, (1) werd de school den 14den April daaropvolgende geopend.

Het aantal leerlingen, dat alstoen 30 bedroeg, was reeds weinige dagen daarna tot 51 gestegen.

Slechts vier dezer leerlingen hadden eenig gebrekkig onderwijs genoten, terwijl de overigen voor het meerendeel zelfs de Hollandsche taal niet verstonden.

In het toenemend aantal leerlingen vonden de gedelegeerden te *Ambarawa*, der Subkommissie van Onderwijs te *Samarang* aanleiding, om een voorstel te doen, aan den onderwijzer een ondermeester toe te voegen, en werd als zoodanig benoemd de jongeling N. JORDAN. (2)

Onder ultimo December bedroeg het aantal gratis leerlingen 71 (van welke de helft kinderen van Afrikanen); 2 betalende kinderen hebben slechts gedurende twee maanden onderwijs genoten.

Uit den aard der zaak hebben bij de leerlingen vele mutatien plaats, waardoor het onderwijs wordt tegen gewerkt.

Van April tot ultimo December hebben 45 leerlingen, meest kinderen van militairen, de school verlaten.

---

(1) Besluit Hoofdkommissie van Onderwijs dd. 21 Februarij 1856 No. 5/85.
(2) » » » » » 15 September 1856 No. 8/89.

Het begrip is bij de kinderen over het algemeen vrij wel ontwikkeld, inzonderheid bij de Afrikaansche kinderen.

Den 24sten December werd een besloten examen voor de gedelegeerden der Subkommissie van Onderwijs gehouden.

De daarop gegevene proeven kunnen, in aanmerking nemende het korte tijdsverloop dat het meerendeel der kinderen onderwijs had ontvangen, als bevredigend worden aangemerkt.

Het rekenen bepaalde zich bij de leerlingen der 1ste klasse bij de vier hoofdregelen, terwijl eenigen bekend waren met het tiendeelig stelsel.

Het lezen was bij vele nog gebrekkig, ten gevolge eener slechte uitspraak. De weinige kennis der geographie, welke eenige leerlingen bezaten, bepaalde zich tot die van den *Indischen Archipel.*

De leerlingen der 2de en 3de klasse lazen om bovengenoemde reden slecht, hun schrift was redelijk, terwijl met het rekenen een begin was gemaakt.

Van de gedelegeerde leden der Subkommissie vertrokken gedurende 1856 de kolonels der infanterie L. J. KROLL en J. A. WALESON, benevens de majoor der genie D. J. UHLENBECK, en werden vervangen door den luitenant-kolonel der infanterie J. D. M. VAN DER VLIST en den majoor der genie E. A. HAITINK.

JAPARA (PATTIE.)

Aan het hoofd dezer school stond in het begin des jaars 1856, de onderwijzer W. ARENDS, en tengevolge van het hem gegeven ontslag (1) was de school van den 8sten Maart tot den 1sten April gesloten, als wanneer zij door den nieuw benoemden onderwijzer J. VAN DER MEIJDEN (2) is overgenomen.

Door gemelde verandering, als ook door dat vele der kinderen, die reeds vroeger onderwijs genoten, wegens vertrek

(1) Besluit Hoofdkommissie van Onderwijs dd. 21 Februarij 1856 No. 16/84.
(2) „ „ „ „ „ „ „ „ „ 5/25.

naar elders de school hebben verlaten, de overblijvende daarenboven van hetgeen zij geleerd hadden veel vergeten waren, en verscheidene pas beginnende onder de leerlingen zijn opgenomen, is het openbaar examen in stede van de maand Junij in December gehouden. (1)

Vergeleken met de uitkomsten van het op den 14den Julij gehouden besloten examen, is bij het openbaar examen van den 24sten December bevonden, dat de scholieren in het algemeen vorderingen hadden gemaakt.

Mitsdien is aan den onderwijzer J. VAN DER MEIJDEN door de Subkommissie hare tevredenheid betuigd.

Op 1 Januarij was het getal leerlingen 15, van welke 1 betalende en 14 gratis.

Op den 1sten April, bij de heropening der school door den nieuwen onderwijzer, waren er:

jongens	12
meisjes	4
te zamen	16, van welke 7 betalende en 9 gratis.

Van April af was het hoogste getal leerlingen . . 23
het minst getal 16
gemiddeld 20

Aan het schoolmeubilair zijn, behalve de schrijf- of schoolbanken, welke nog dienen vernieuwd te worden, de noodige herstellingen en vernieuwingen gedaan.

De noodzakelijkheid wordt meer en meer gevoeld, dat een nieuw schoollokaal met onderwijzerswoning te *Pattie* worde gebouwd, in plaats van het oude residentie-kantoor, hetwelk daartoe slechts tijdelijk is ingerigt geworden; daarom is eene voordragt te dier zake gedaan, waarop eene beschikking wordt ingewacht.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben

(1) Besluit Hoofdkommissie van Onderwijs dd. 23 Mei 1856 No. 79/36.

bedragen	*f* 177:25
en de uitgaven	« 1,217:72
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van .	*f* 1,040.57

of voor iederen leerling *f* 50:—.

JAPARA.

In 1855 werd de oprigting van eene Gouvernements lagere school te dezer plaatse toegestaan, en werd daarbij tevens magtiging verleend tot den opbouw van een schoollokaal van 40 kinderen, benevens eene onderwijzerswoning, waarvoor werd beschikbaar gesteld eene som van *f* 7,870:—. (1)

Met de daarstelling van dit gebouw werd een aanvang gemaakt in de maand April 1856, en werd met het einde van dit jaar de laatste hand aan deszelfs voltooijing gelegd.

Inmiddels werd door den benoemden onderwijzer G. F. R. PORTIER (2) op medio Junij 1856 de school geopend in een partikulier gebouw.

Tot het genieten van onderwijs werden aanvankelijk toegelaten 24 kinderen van 6 tot 15 jaren, van welke 12 jongens en 12 meisjes.

Sedert werd de school weder verlaten door 6 kinderen, en wel door 2 wegens te ver gevorderden leeftijd, door één wegens niet te zijn gedoopt of bij den burgerlijken stand ingeschreven en gevaccineerd, door één wegens besmettelijke ziekte, en door nog 2 wegens bijzondere omstandigheden, terwijl er intusschen 2 bijkwamen, zoodat de school op ultimo December 1856, 20 kinderen telde van 6 tot 15 jaren, onder welke 12 jongens en 8 meisjes.

Hiervan genoten in den aanvang 13 en op ultimo December 14 gratis onderwijs.

Van de kinderen, die ter school kwamen, hadden slechts 9 vroeger eenig onderwijs genoten, 2 daarvan waren tamelijk

(1) Gouvernements besluit dd. 16 Maart 1855 No. 1.

(2) Besluit Hoofdkommissie van Onderwijs dd. 21 Februarij 1856 No. 5/85.

gevorderd in de meeste vakken van lager onderwijs, de overigen hadden bij den hier gevestigden zendeling-onderwijzer P. Jansz leeren lezen en schrijven. Deze laatsten verstonden weinig of geen Nederduitsch, gelijk ook met enkele uitzonderingen de andere 15 kinderen, die nog geheel geen onderwijs hadden genoten.

Op den 24sten December jl. had het besloten examen plaats, en hoezeer op dat tijdstip de school maar zes maanden had bestaan, gaven de gemaakte vorderingen der kinderen veel voldoening, en worden de beste uitkomsten voorzien.

Gedurende het afgeloopen jaar kwamen de kinderen over het algemeen trouw ter school en bleven slechts enkelen afwezig, welke uit armoede niet behoorlijk gekleed ter school konden komen; hierin is echter thans door liefdadigheid voorzien.

Over het gedrag der kinderen had de onderwijzer niet te klagen.

De ouders gaven nog niet vele blijken van belangstelling in de school, en werd ook van hen nog eene gewenschte medewerking tot ontwikkeling der jeugd gemist; hierop bestonden slechts enkele loffelijke uitzonderingen.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van af medio Junij tot en met ultimo December van het afgeloopen jaar hebben bedragen *f* 187:30
en de uitgaven . . . . . » 798:87
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 611:57
of voor iederen leerling *f* 31:—

REMBANG.

Op 1 Januarij waren er aanwezig 27 en op ultimo December 32 leerlingen.

Onder de 27 leerlingen waren er 14 betalende en 13 gratis, terwijl onder de 32 er 18 betalende en 14 gratis zijn.

Acht kinderen hebben de school verlaten, terwijl daarentegen 13 op de school werden toegelaten.

In den loop van het jaar heeft er een besloten en openbaar examen plaats gehad.

Deze examens getuigden van den vooruitgang der leerlingen.

De school bleef onder de leiding van den onderwijzer VAN DER VEER, bijgestaan door den ondermeester H. VELU, en bij het onderwijs trachtte men vooral op de verstandsontwikkeling te werken.

De predikant A. A. T. MOUNIER is in den loop van het jaar benoemd tot lid der Subkommissie van Onderwijs. (1)

De schoolbezoeken hebben, voor zooveel de betrekkingen der verschillende leden zulks toelieten, plaats gehad.

Het schoollokaal is in vrij goeden staat en geschikt om een 50 à 60tal leerlingen te bevatten.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 692:80
en de uitgaven . . . . . » 2,220:—

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 1,527:40
of voor iederen leerling *f* 48:—.

SOERABAIJA.

GOUVERNEMENTS EERSTE LAGERE SCHOOL.

Bij het begin des jaars, bestond het onderwijzend personeel bij deze school uit:

den eersten onderwijzer J. VAN DER TANG,
» tweeden » W. MEIJER,
» derden » H. VAN DER WULP,
» ondermeester F. C. DE GRAAFF.

De onderwijzer VAN DER WULP vond zich genoodzaakt op het einde des jaars een buitenlandsch verlof te verzoeken tot herstel van gezondheid; dientengevolge werd de

(1) Gouvernements besluit dd. 21 Mei 1856 No. 57.

ondermeester H. Velu van de tweede school tijdelijk bij de eerste gedetacheerd.

Deze school was over 1856 bevolkt met gemiddeld 87 leerlingen; het hoogste getal was 94, het minste 81.

Er werden opgenomen 39 kinderen en 22 verlieten de school, zoodat de mutatien nog al veelvuldig waren.

De ontvangsten beliepen in 1856 . . . *f* 5,797: 70
en de uitgaven . . . . . » 15,286:107

zoodat er een nadeelig verschil was van . *f* 9,489: 37
of gemiddeld voor elk onderwezen kind *f* 109:—.

GOUVERNEMENTS TWEEDE LAGERE SCHOOL.

Op deze school is het personeel over 1856 bijna geheel verwisseld.

In den aanvang des jaars bestond dit uit:

den eersten onderwijzer H. W. C. de Roock,
» tweeden » L. van den Bor Jr.,
» derden » G. F. R. Portier,
» vierden » J. M. Halewijn,
» ondermeester H. L. Burer,
» kweekeling K. F. Rabé.

De onderwijzer van den Bor werd overgeplaatst naar *Batavia*, en vervangen door J. W. Bille van den Dungen. (1)

De onderwijzer Portier werd overgeplaatst naar *Japara* en vervangen door L. E. Boijer van *Samarang*. (2)

De onderwijzer Halewijn werd wegens ziekte eervol ontslagen en vervangen door C. over de Linden van *Djokjokarta*. (3)

De ondermeester Burer werd overgeplaatst naar *Passoe-*

(1) Besluit Hoofdkommissie van Onderwijs dd. 27 Augustus 1856 No. 27/87.
(2) » » » » » 21 Februarij » » 5/85.
(3) » » » » » 27 Augustus » » 46/83

roewan (1) en opgevolgd door den kweekeling RABÉ, in wiens plaats de leerling A. HOLLARD werd benoemd.

Voorts werd de ondermeester VELU aan het onderwijzend personeel toegevoegd, en van *Rembang* herwaarts overgeplaatst. (2)

Op het einde des jaars waren alzoo aanwezig:

H. W. C. DE ROOCK,	1ste onderwijzer.
J. W. BILLE VAN DEN DUNGEN,	2de »
L. E. BOIJER,	3de »
C. OVER DE LINDEN,	4de »
H. VELU,	ondermeester.
K. F. RABÉ,	»
A. HOLLARD,	kweekeling.

Onder de leerlingen vonden vele mutatien plaatst; zoo als uit het volgende blijkt, zijnde het hoogste getal geweest, op één tijdstip onderwezenen 241
het minste getal daarentegen 197
het gemiddeld getal leerlingen 223
er werden ter school toegelaten over 1856 . . 57
en verlieten de school in dit jaar 99
De ontvangsten beliepen . . . . . *f* 2,206:56
en de uitgaven daarentegen . . . . . » 12,025:34

alzoo meerdere uitgaven . . . . . *f* 9,818:98
maakt gemiddeld voor elk kind *f* 44:—.

GOUVERNEMENTS DERDE LAGERE SCHOOL.

In het vorige verslag werd gezegd, dat het meer en meer stijgend getal leerlingen op de tweede school aanleiding heeft gegeven tot het voorstel, om te *Soerabaïja* alsnog eene *derde* school op te rigten. Door het Gouvernement werd op dat voorstel gunstig beschikt en bij besluit (3) bepaald:

(1) Besluit Hoofdkommissie van Onderwijs dd. 21 Februarij 1856 No. 5/35.
(2) » » » » » 27 Augustus 1856 No. 46/33.
(3) dd. 28 Maart 1856 No. 36.

a. dat te *Soerabaija* zal worden opgerigt eene *derde* Gouvernements lagere school;

b. dat bij die school zullen worden in dienst gesteld: een eerste onderwijzer, bezoldigd met *f* 200 (*twee honderd gulden*) 's maands, en genietende eene indemniteit van huishuur ten bedrage van *f* 80 (*tachtig gulden*) 's maands, mitsgaders een vijfde aandeel in de schoolgelden;
een tweede onderwijzer, bezoldigd met *f* 125 (*een honderd vijf en twintig gulden*) 's maands, en genietende eene indemniteit voor huishuur ten bedrage van *f* 60 (*zestig gulden*) 's maands, mitsgaders een vijfde aandeel in de schoolgelden.

Voorts werd daarbij magtiging verleend, tot daarstelling van een schoollokaal te *Soerabaija*, voor de *derde* Gouvernents lagere school, en daarvoor beschikbaar gesteld eene som van *f* 3,370.

Daar nu onmiddelijk aan den opbouw van het schoollokaal is begonnen, en dat werk vermoedelijk spoedig zal voltooid zijn, zoo zal in het begin van 1857 het onderwijzend personeel kunnen benoemd worden en de school alsdan in werking treden.

PARTIKULIERE SCHOLEN.

1°. van C. C. Werner.

Deze oudste inrigting, sinds 1822 daargesteld en onafgebroken voortgezet, is evenwel van geringen omvang. Het gemiddeld getal leerlingen bedroeg 27, tegen betaling van een gering schoolgeld.

2°. van F. C. Willemsz.

Deze schoolinrigting voor jongens en meisjes uit den gegoeden stand, blijft steeds bloeijende.
Het getal leerlingen wisselde slechts van 56 tot 51 en bedroeg gemiddeld 54. De onderwijzer wordt bijgestaan door eenen secondant en eenen kweekeling.

3°. van Mevrouw H. S. W. Gersom.

Deze school voor meisjes, in het begin des jaars bevolkt met 33 kinderen, is in Junij gesplitst.

De secondante J. J. Gersom rigtte eene eigene meisjesschool op, bezocht door een tiental kostleerlingen.

Sinds Augustus hereenigden deze beide scholen zich evenwel weder, en telden gemiddeld 43 meisjes, waarbij verscheidene kostleerlingen.

Twee onderwijzeressen, eene secondante en een onderwijzer maken het personeel uit voor het geven van onderwijs.

4o. van Mevrouw Steup.

De schoolinrigting van mevrouw Steup is meer eene kostschool, waarin behalve de vakken van het lager onderwijs, ook gelegenheid bestaat tot het aanleeren van vreemde talen, muzijk en vrouwelijke handwerken.

Het gemiddeld getal leerlingen was 20.

5o. van Mejufvrouw A. Koenen.

Deze inrigting, geopend in September jl., bevat een twaalftal meisjes, deels kostleerlingen, en is wat het onderwijs betreft, gelijk te stellen met de beide voorgaande meisjesscholen.

De onderwijzeresse heeft eene secondante tot hulp.

6o. Miss. Ellen Robertson geeft huisonderwijs aan eenige kinderen van Engelsche familien. Het getal leerlingen is gemiddeld 8 meisjes geweest.

7°. Mejufvrouw Azia van Timor geeft in eene bewaarschool aan een 25 tal meisjes onderrigt in de eerste beginselen van het onderwijs, zoomede der vrouwelijke handwerken, en word in de school bijgestaan door den ondermeester de Graaff.

8o. Bewaarschool van de Weduwe Franck.

Deze meer dan 70 jarige vrouw, heeft een 15 tal zeer kleine kinderen in bewaring, en leert deze Godsdienstige

lessen alsook gebeden. Hare inrigting wordt als bewaarschool beschouwd.

9o. De derde bewaarschool voor kinderen van beiderlei kunne, is van den 70 jarigen zendeling EMDE, bijgestaan door eene aangenomene dochter. Een 20 à 25 tal kinderen ontvangt meerendeels Godsdienstig onderwijs.
Het getal der onderwijs genietende kinderen op partikuliere scholen en schoolinrigtingen ter stede *Soerabaija* over 1856, bedroeg gemiddeld 246.
De bijdragen der ouders voor dit onderwijs beliepen over dat jaar circa *f* 20,000.

GRISSEE.

De Gouvernementsschool heeft het geheele jaar gestaan onder het bestuur van den onderwijzer S. C. VAN DER BENT.

De ondermeester H. VIERDAG werd naar *Menado* overgeplaatst (1) en niet vervangen.

Ook de kweekeling H. VAN GARLING trad af. (2)

In zijne plaats werd F. A. DE GRAAFF aangesteld. (3)

Het nieuwe gebouw, waarvan sprake was in het vorige verslag, en waarvoor eene som van *f* 6,906 door het Gouvernement werd toegestaan, is in dit jaar voltooid en terstond in gebruik genomen, zoodat in de sedert lang gevoelde behoefte thans is voorzien.

Over 1856 was het getal schoolleerlingen:

het hoogste	51
het laagste	41
het gemiddelde	46
er werden toegelaten	6

(1) Besluit Hoofdkommissie van Onderwijs dd. 27 December 1855 No. 30/82.
(2) „ „ „ „ „ 5 „ „ „ 29/82.
(3) „ „ „ „ „ 23 Februarij „ „ 27/93.

De ontvangsten beliepen . . . . . *f* 536:80
de uitgaven bedroegen . . . . . « 3,167:56

alzoo waren er meerdere uitgaven . . . . *f* 2,830:97
maakt gemiddeld voor elk kind *f* 61:—.

De partikuliere schoolonderwijzeresse Mejufvrouw KRIESFELD is in het laatst van 1855 naar elders vertrokken; zij gaf slechts huis-onderwijs aan weinige kinderen.

BANGKALLANG.

Gelijk in het vorig verslag werd gezegd, is deze school in het begin des jaars in werking gekomen.

Nadat de benoemde onderwijzer H. OBERTOP in Februarij 1856 van *Banjermassin* was aangekomen, werd in de maand Maart de school geopend; het getal kinderen bedroeg evenwel slechts 14.

De school werd gehouden in een bamboezen gebouw.
De ontvangsten bedroegen . . . . . *f* 149: 40
de uitgaven daarentegen . . . . . « 1,544:103

alzoo meerdere uitgaven . . . . . *f* 1,395: 63
of gemiddeld per kind *f* 100:—.

SUMANAP.

De alhier bestaande Gouvernementschool heeft het geheele jaar gestaan onder het bestuur van den onderwijzer C. L. PLASBERG.

De kweekeling C. FRANSZ verzocht in Junij zijn ontslag, en werd vervangen door den jongeling R. E. A. CALLEWAERD.

Deze school had gemiddeld 41 leerlingen.
De ontvangsten beliepen . . . . . *f* 629:90
de uitgaven . . . . . » 1,714:45

alzoo meerdere uitgaven . . . . . *f* 1,084:75
of gemiddeld per leerling *f* 25:—

De Subkommissie van Onderwijs te *Soerabaija* had over 1856 het verlies te betreuren van haar oudste lid, den pastoor N. Moonen, die zes jaren lang de zaken van het onderwijs behartigde. De leden, notaris N. Schrant en de luitenant-kolonel der genie W. A. J. von Krippendorff, verlieten *Java*, en traden alzoo af.

Over 1856 werden deze vakatures niet geheel aangevuld, doordien de eerstaanwezende R. K. geestelijke en de eerstaanwezende officier der genie uit den aard hunner betrekkingen, bij vervanging, als leden zouden optreden.

In de plaats van den heer N. Schrant werd benoemd de kolonel J. M. Kuijp. (1)

Het ressort der Kommissie strekt zich uit over de landschappen *Soerabaija*, *Modjokerto* en *Grissee*, de eilanden *Madura* en *Bawean*, bevolkt met 3,476 Europeanen en afstammelingen, ongerekend de militairen.

Het getal kinderen beliep, voor zoo verre bekend is, van Europesche afkomst, 1.455.

Van dit getal kwamen er 657 op in de scholen.

Het dagelijksch toezigt berust bij de leden der Subkommissie, voor zoo verre de stad *Soerabaija* aangaat, bij maandelijksche beurtgangen.

Te *Grissee*, *Bangkallang* en *Sumanap* berust het bij de assistent-residenten.

De schoolexamens te *Grissee* worden door gekommitteerde leden bijgewoond. De school te *Sumanap* (meer dan 100 palen van *Soerabaija*) wordt slechts zelden bezocht door een in betrekking reizend lid, gewoonlijk een predikant.

De ontvangsten van de Gouvernementsscholen beliepen in 1856 te zamen . . . . . *f* 9,223: 16
de totale uitgaven . . . . . » 33,393:105

alzoo meerdere uitgaven . . . . . *f* 24,060: 89
alzoo bedroegen voor ieder kind de uitgaven *f* 59:—

(1) Gouvernements besluit dd. 16 Maart 1856 No. 12.

ongerekend den opbouw der scholen te *Grissee* en te *Soerabaija*.

De ontvangsten der partikuliere scholen bedroegen c. c. *f* 20,000 voor p. m. 246 leerlingen.

De kinderbevolking was over 1856:

afdeeling	*Soerabaija*	1,063
»	*Grissee*	110
»	*Modjokerto*	55
»	*Madura*	45
»	*Sumanap*	140
»	*Bawean*	12
	Te zamen . . .	1,455
daarvan waren er schoolpligtig		798
en genoten er onderwijs		657

PASSOEROEAN EN MALANG.

Het nieuwe schoollokaal op de hoofdplaats *Pasoeroewan* in Januarij 1856 voltooid, is in Februarij betrokken. Het is een zeer net en doelmatig gebouw en voldoet ten volle aan de verwachting.

Het onderwijs te *Passoeroewan* en te *Malang* heeft geregeld plaats gehad, en de openbare en besloten examens leverden over het algemeen zeer bevredigende uitkomsten op.

De onderwijzers J. Schoonderbeek en A. Kommissaris ondervonden evenwel voortdurend moeijelijkheden om hunne leerlingen eene goede uitspraak te doen erlangen.

Voorts verdient melding dat eenige leerlingen (zijnde jongens) tweemalen 's weeks onderrigt krijgen in het teekenen, hetwelk geheel belangeloos door den kunstschilder H. J. Hesselaar gegeven wordt, en goede uitkomsten doet verwachten.

Het getal leerlingen te *Passoeroewan* was gemiddeld 101, van welke 55 gratis, en van *Malang* 32, van welke 23 gratis,

In het personeel van de school te *Passoeroewan* zijn de volgende veranderingen gekomen.

De ondermeester G. F. SEEMAN, sedert een viertal jaren daar werkzaam, is benoemd tot besturend onderwijzer aan de Gouvernements lagere school te *Maros* (1) en in zijne plaats is benoemd H. BURER (2), van de Gouvernements tweede lagere school te *Soerabaija*, vroeger aan deze school leerling en kweekeling.

In het personeel van de school te *Malang* is geene verandering gekomen.

Over den ijver der onderwijzers heeft de Subkommissie redenen van tevredenheid.

Hierbij wordt aangeteekend dat Mevrouw de Weduwe DEAN op zich heeft genomen om drie dagen 's weeks, kosteloos de meisjes onderwijs te geven in vrouwelijke handwerken.

Eene kleine tentoonstelling van die werken, den 23sten December gehouden, toonde genoegzaam de goede vruchten welke dat onderwijs oplevert, voor kinderen die bij den aanvang hoegenaamd niets van dien aard geleerd hadden.

Van de school te *Passoeroewan* hebben bedragen:

de ontvangsten	*f* 1,450: —
de uitgaven	« 7,180: 31
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van .	*f* 5,680: 31

of voor iederen leerling *f* 56:—.

Van de school te *Malang* hebben bedragen:

de ontvangsten	*f* 248: —
de uitgaven	« 1,635:119
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van	*f* 1,387:119

of voor iederen leerling *f* 43:—.

PROBOLINGO.

In 1853 was het getal schoolkinderen . . .	39
» 1854	45
» 1855	49
» 1856	54

(1) Besluit Hoofdkommissie van Onderwijs dd. 21 Februarij 1856 No. 5/85.
(2) Idem.

alzoo eene vermeerdering in vier jaren tijds van 15 leerlingen.

Gerustelijk kan daaruit dus afgeleid worden, dat het onderwijs in deze residentie zich van jaar tot jaar al meer en meer onder de Europeanen en derzelver afstammelingen uitbreidt.

In deze residentie bestaat alleen eene Gouvernementsschool, onder de leiding van den onderwijzer J. C. STOLTENBACH, aan wien is toegevoegd de ondermeester A. VAN VELSEN.

Het cijfer der onderwijs genietende kinderen bedroeg gemiddeld 50, van welke 29 gratis werden onderwezen.

De uitkomst van het op den 24sten December jl. afgenomen examen, was in de eerste klasse als volgt:

Het lezen geschiedde zeer vlug, duidelijk en verstaanbaar; de leerlingen verstonden het door hen gelezene, en gaven blijken van de meeste oplettendheid bij de plaatsing der onderscheidene teekens.

Het schrijven, dat van twee leerlingen uitgezonderd, kan men in deze afdeeling fraai noemen.

In het rekenen zijn de minst gevorderde leerlingen bekend met de hoofdregels en de gewone breuken, terwijl de overige proeven gaven van eene juiste toepassing van de leer der evenredigheden.

Een foutief opstel werd met de meeste naauwkeurigheid van al de daarin voorkomende fouten gezuiverd, en werden er ook proeven gegeven van juist bekend te zijn met het taal- en redekundig ontleden, terwijl ook het maken van opstellen overeenkomstig opgegeven woorden voldoende was.

De leerlingen waren bekend met de aardrijkskunde van den *Oost-Indischen Archipel* en met die van *Europa* en van het koningrijk der *Nederlanden*.

Ook het zingen van twee-, drie- en vierstemmige gezangen, werd goed ten uitvoer gebragt, terwijl ook de behandeling der vormleer voldeed.

De stand van het onderwijs is over het algemeen gunstig te noemen. Door den onderwijzer J. C. STOLTENBACH en den

ondermeester VAN VELSEN, worden alle pogingen aangewend om de school goede en blijvende vruchten te doen dragen.

Het personeel der school bestaat hier uit eenen onderwijzer van den 3den rang, op eene bezoldiging *f* 100 's maands, benevens het genot van vrije woning, een tiende aandeel in de schoolgelden, en de vijfjarige verhooging, overeenkomstig zijnen rang ten bedrage van *f* 50 's maands; voorts eenen ondermeester op eene bezoldiging van *f* 75 's maands.

Partikuliere scholen heeft men hier niet.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen	*f* 1,023:50
en de uitgaven	» 2,988:74
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van	*f* 1,965:24
of voor iederen leerling *f* 39:—.	

BEZOEKIE.

Bij het einde van het jaar 1855 bedroeg het getal schoolkinderen 8, van welke 1 gratis onderwijs genoot.

Gedurende 1856 hebben de school verlaten, wegens vertrek naar elders, vier kinderen, en zijn bijgekomen 13, zoodat onder ultimo December 1856 aanwezig waren 17 kinderen, van welke jongens tegen betaling 6

gratis		7
		13
meisjes tegen betaling	1	
gratis	3	4
Te zamen		17

Van de leden der Subkommissie heeft in 1856 de heer C. WIGGERS, assistent-resident van *Panaroekan* en *Bondowosso*, de residentie verlaten, en is de heer J. A. CASPERSZ in zijne plaats tot assistent-resident dier afdeeling benoemd.

Het schoollokaal, zijnde een partikulier huis, voor het inhuren waarvan in 1856 op nieuw tot ultimo 1857 eene som van *f* 20 's maands is toegestaan (1) voldoet tot dus ver aan de behoefte, doch zal bij eenige vermeerdering der onderwijs genietende kinderen, spoedig te klein worden.

Ter geschikter tijd zullen daaromtrent, in verband tot de met den direkteur der burgerlijke openbare werken reeds gevoerde korrespondentie, de noodige voorstellen worden gedaan.

Aan schoolmeubelen begint mede eenige meerdere behoefte te bestaan.

Gedurende het jaar 1856 is het openbaar examen gehouden in de maand Julij, en het besloten examen in de maand December.

Met genoegen werden daarbij door de Subkommissie de gemaakte vorderingen opgemerkt.

Aangezien van de in 1856 bijgekomen kinderen slechts één reeds vroeger onderwijs had genoten, en aan de ontwikkeling der overigen weinig, of liever gezegd in het geheel geene moeite in het ouderlijke huis was besteed, was de taak van den onderwijzer niet gemakkelijk, om hen aan eene behoorlijke vrijmoedigheid en lust tot leeren te gewennen.

Even als ten vorige jare, stond de school onder de leiding van den onderwijzer J. A. P. DE VISSER.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen	*f* 238:—
en de uitgaven	» 1,887:06
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van	*f* 1,649:06

of voor iederen leerling *f* 97:—.

BANJOEWANGIE.

Het getal scholieren bedroeg onder ultimo December 1855 18, van welke 9 gratis.

(1) Gouvernements besluit dd. 23 December 1856 No. 24.

De Subkommissie heeft ook dit jaar reden van tevreden te zijn over het gedrag en de naarstigheid der leerlingen.

Hunne vorderingen zijn evenwel minder dan zulks in een vroeger jaar het geval was. De kweekeling BURG is in den loop van het jaar naar *Djokdjokarta* overgeplaatst (1) daar het gering getal van 18 leerlingen zijne diensten minder noodig maakten, en hem door die overplaatsing een ruimer werkkring kon geopend worden; blijvende het onderrigt dus aan den onderwijzer VAN OOIJEN alleen opgedragen.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten dezer school over het loopende jaar hebben bedragen	*f* 429:20
en de uitgaven	» 2,016:91
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van	*f* 1,587:71

of voor iederen leerling *f* 89:—.

BANJOEMAAS.

Gedurende het jaar 1856 stond de Gouvernementsschool te *Banjoemaas* onder de leiding van den onderwijzer A. DE BRUIJN MZN.

Onder ultimo December telde de school 35 leerlingen, van welke 26 betalende en 9 gratis onderwijs genoten.

Één leerling had met gunstigen uitslag het volontairs-examen voor het wapen der infanterie afgelegd.

Het onderwijs, dat geregeld voortgang had, bepaalde zich in de laagste klasse bij het onderrigt, naar aanleiding van het boek der moeders van PESTALOZZI, ook toegepast op de omringende voorwerpen, het lezen volgens de leerwijze van PRINSEN, de voorloopige oefeningen van de Nederduitsche taal, voornamelijk bestaande in het opnoemen van naam- en werkwoorden, en de verbinding daarvan tot eenvoudige uitdrukkingen, zoo mede de getal- en vormleer.

(1) Besluit Hoofdkommissie van Onderwijs dd. 27 Augustus 1856 No. 46/86.

De leerlingen in de middelste klasse, die voor het grootste gedeelte voor het eerst onderwijs genoten bij de oprigting der Gouvernementsschool in Junij 1854, werden mede in het bovengenoemde onderwezen, doch werd het onderrigt vermeerderd met de beginselen der aardrijkskunde, het schrijven en redekundig ontleden van enkelvoudige voorstellen.

In de hoogste klasse liep het onderrigt over de geschiedenis van *Nederland* en het maken van schriftelijke opstellen, welke tevens dienen tot verbeteringen.

Over het algemeen zijn de uitkomsten van het onderwijs gunstig, en bij het gehouden besloten examen mogt de Subkommissie met genoegen bespeuren, dat de leerlingen der 1ste klasse goede vorderingen hadden gemaakt, hetgeen in het vorige jaar te wenschen over liet.

Het valt echter niet te ontkennen dat er dringende behoefte bestaat aan goede hulp. Het is der Subkommissie nog niet mogen gelukken, om eenen kweekeling te bekomen, hetgeen voornamelijk moet worden toegeschreven aan de ontoereikende bezoldiging, waarover zoude mogen beschikt worden.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 1,034:70
en de uitgaven . . . . . » 1,428:36½

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 393:36½
of voor iederen leerling *f* 12:—.

POERWOREDJO.

De Gouvernements lagere school telde bij het einde van het van het jaar 1856 gemiddeld 45 leerlingen, van welke 17 gratis onderwijs genoten.

Het gemiddeld getal, gedurende 1855, bedroeg 71 leerlingen, zoodat in het afgeloopen jaar dit getal met 26 scholieren is verminderd, waarvan de voorname oorzaak daarin is ge-

legen, dat in de maand Julij het vroegere garnizoen dezer plaats, geheeluit Europeanen en Afrikanen bestaande, is verwisseld met meerendeels Inlandsche soldaten, waarvan de kinderen de school niet kunnen bezoeken.

Het onderwijzers-personeel onderging in het begin des jaars eene verandering, door de benoeming tot op zich zelf staand onderwijzer te *Bandjermassin* van den ondermeester W. Broers. (1)

Als ondermeester is thans bij de school geplaatst J. H. Toorop, (2) vroeger ondermeester bij de Hervormde weeshuisschool te *Samarang*.

Bij het gehouden openbaar examen op den 18den Julij 1856, werd over het algemeen weinig vooruitgang en ontwikkeling bespeurd bij de leerlingen der hoogste klasse, onder welke er zijn die reeds verscheidene jaren de school bezoeken; vooral viel de aandacht op de stootende uitspraak, en de bij alle kinderen zonder uitzondering bestaande gewoonte, om den klemtoon op den laatsten lettergreep te laten vallen, volgens Inlandsche manier.

Bij besluit der Hoofdkommissie van Onderwijs, (3) werd de onderwijzer J. L. Bloemhard benoemd tot 3den onderwijzer aan de Gouvernements 2de lagere school te *Weltevreden*. Genoemde onderwijzer heeft echter het verzoek gedaan, om te *Poerworedjo* te mogen blijven, uithoofde zoodanige verplaatsing niet in het belang zoude zijn van zijne geldelijke omstandigheden, en wel doordien hij een 14tal kostkinderen zoude verliezen, welke thans aan zijne zorgen zijn toevertrouwd.

Op dit verzoek is gunstig beschikt.

Hoewel geene bepaalde reden tot klagen hebbende over het gegeven wordende onderwijs, zoo acht de Subkommissie het toch wenschelijk, dat niet onderwijzer en ondermeester bei-

(1) Besluit Hoofdkommissie van Onderwije dd. 21 Februarij 1856 No. 5/85.
(2) Idem.
(3) dd. 13 December 1856 No. 16/93.

den, gelijk thans het geval is, behooren tot de klasse der Inlandsche kinderen.

Meer in het belang van het onderwijs zoude zij het beschouwen, bijaldien althans een van beiden was een Europeaan, voornamelijk tot het geven van meer geest en leven aan het onderwijs.

Van deze opmerking is de noodige aanteekening gehouden.

Ten slotte wordt hier gemeld, dat het schoolgebouw en meubilair goed worden onderhouden, en in voldoenden staat verkeeren.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 1,422:50

en de uitgaven . . . . . » 3,155:50

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 1.733:— of voor iederen leerling *f* 39:—.

MAGELANG.

Met betrekking tot het lager onderwijs in de school te *Magelang*, vallen over het afgeloopen jaar geene bijzondere feiten te vermelden.

In de maand Julij werd een openbaar, en in December jl. een besloten examen van de schooljeugd afgenomen.

De proeven, welke alstoen gegeven werden in de verschillende klassen in de takken van onderwijs, konden allezins bevredigend genoemd worden.

Bij die leerlingen welke genoegzame bekwaamelijkheid bezaten, bleek het, dat de onderwijzer zijne moeite niet te vergeefs had aangewend.

Bij het einde van 1856 gingen 54 kinderen ter school, van welke 10 gratis onderwijs genoten; alzoo bestaat in dit getal vooruitgang, daar op ultimo 1855 slechts 42 scholieren aanwezig waren.

Het schoolgebouw blijft in goeden staat verkeeren, en heeft niet dan gewoon onderhoud gevorderd.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 1,323: 92
en de uitgaven . . . . . » 2,071:119

hetgeen een nadeelig verschil geeft van . . *f* 748: 27
of voor iederen leerling *f* 14:—.

DJOKJOKARTA.

Het getal scholieren bedroeg in het jaar 1855 gemiddeld 58, van welke 11 gratis onderwijs genoten; gedurende het jaar 1856 gemiddeld 100, van welke 40 gratis onderwijs genoten.

Sedert primo Januarij 1856 is de school dus vermeerderd met een 70tal leerlingen, terwijl een 20tal dezelve verlaten hebben door vertrek naar elders, zoodat de mutatien niet dan gewone oorzaken hadden.

De Subkommissie heeft in dit jaar geene andere veranderingen ondergaan, dan dat door het overlijden van den Resident, het presidium op zijnen opvolger is overgegaan.

De school heeft onder het bestuur van den onderwijzer J. H. Retel een geheel ander aanzien gekregen, en het doet der Subkommissie genoegen te melden, dat genoemde onderwijzer geheel aan de verwachting beantwoordt, die zij van hem koesterde bij het aanvaarden zijner betrekking, hetwelk trouwens voldoende blijkt, door de belangrijke vermeerdering van het getal schoolgaande kinderen, hetwelk in ruim een jaar van 58 tot op 100 is gestegen.

De ondermeester C. Over de Linden Jr. werd bij besluit der Hoofdkommissie van Onderwijs (1) overgeplaatst naar

(1) dd. 27 Augustus 1856 No. 46/33.

Soerabaija en vervangen door R. Burg van *Banjoewangie.*

De kweekeling Coffa nam zijn ontslag wegens het geringe tractement aan die betrekking verbonden, en werd opgevolgd door den jongeling Appel. (2)

Genoemde jongeling is een leerling van den onderwijzer Retel en geniet voortdurend onderwijs van den ondermeester om hem voor te bereiden voor het examen van den vierden rang, terwijl genoemde ondermeester zulks op zijne beurt weder geniet van den onderwijzer, ter voorbereiding voor het examen van den derden rang.

De Subkommissie van Onderwijs heeft moeten overgaan tot het verkoopen van het schoollokaal, hetwelk zich in zulk een bouwvalligen toestand bevond, dat het leven der kinderen en van de onderwijzers bedreigd werd.

De onderwijzer heeft een gedeelte van zijn huis voor de school afgestaan, waardoor in het dagelijksch onderrigt der scholieren tijdelijk is voorzien.

Er is aan de Hoofdkommissie een voorstel ingediend voor den opbouw van een nieuw en meer doelmatig schoollokaal.

Het ameublement der school is in eenen slechten staat en moet gedurig herstellingen ondergaan, zoodat bij het bouwen eener nieuwe school, ook hierop zal gerekend worden.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen	*f* 2,373: 50
en de uitgaven	» 4,480:116
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van	*f* 2,107: 66
of voor iederen leerling	*f* 21:—

SOERAKARTA.

Bij het einde van het jaar 1856 telde de gouvernements lagere school 99 leerlingen, van welke 35 gratis onderwijs

(1) Besluit Hoofdkommissie van Onderwijs dd. 10 December 1856 No. 28/92.

genoten, dus eene vermeerdering van 8 scholieren in vergelijk bij ultimo 1855.

Met betrekking tot het op de school gegeven onderwijs valt aan te teekenen, dat de uitkomsten daarvan over het algemeen bevredigend zijn.

Van het personeel der school is bevorderd geworden tot onderwijzer te *Cheribon*, de ondermeester J. J. W. ABELL, (1) terwijl aan den ondermeester J. LEEGSTRA na afgelegd examen, de derde onderwijzersrang is toegekend (2) zoodat het personeel der school alsnu bestaat uit den eersten onderwijzer H. SOETERS, den tweeden onderwijzer C. H. REIJGERS, den ondermeester J. LEEGSTRA en den kweekeling G. BARENDS.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen	*f* 1,784:—
en de uitgaven	» 7,729:96
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van	*f* 5,945:96
of voor iederen leerling	*f* 60:—.

PARTIKULIERE SCHOOL VAN M. J. HANSSENS.

Deze school telde op het einde van het jaar 1856, 30 leerlingen of 23 minder dan op het einde van 1855.

Bij het laatste afgenomen examen, bleek dat de leerlingen eene goede leiding genieten en tamelijke vorderingen hadden gemaakt.

PARTIKULIERE SCHOOL VAN MEJUFVROUW G. M. C. CLAESSENS. (3)

Op het einde van 1856 telde deze alleen voor meisjes ingerigte school, 12 leerlingen, en bestaat nog te kort om te

(1) Besluit Hoofd-kommissie van Onderwijs dd. 21 Februarij 1856 No. 5/85

(2) „ „ „ „ „ 30 October 1856 No. 27/91.

(3) Vergunning verleend bij besluit der Hoofd-kommissie van Onderwijs dd. 13 Maart 1856 No. 29/84.

kunnen oordeelen over de uitkomsten van het gegeven wordende onderwijs.

MADIOEN.

Bij Gouvernements besluit van den 15den Mei 1852 no. 7, was bereids toegestaan de oprigting eener Gouvernements school in deze residentie.

Zoo als uit het verslag over 1854 blijkt, was door de oprigting eener partikuliere school van mevrouw E. H. FLEUR geb. BOESEKE, in de dadelijke behoefte aan onderwijs voldoende voorzien, zoodat op voorstel der Subkommissie de opening der toegestane school nog gehouden werd in advies.

Het bleek echter later, dat deze partikuliere inrigting weinig opgang maakte, zoodat op nieuw werd aangedrongen op de opening der Gouvernements school.

Door den direkteur der burgerlijke openbare werken is daarop een plan voor den opbouw van een nieuw schoolgebouw met onderwijzerswoning aangeboden.

Wanneer de benoodigde fondsen ten behoeve van het nieuwe gebouw zullen zijn toegestaan, zal ook met den opbouw den meesten spoed worden gemaakt. Intusschen is een tijdelijk lokaal tot het geven van onderwijs beschikbaar gesteld, en bij besluit der Hoofdkommissie van Onderwijs (1) tot onderwijzer benoemd, de gewezen 2de onderwijzer aan de Hervormde weeshuisschool te *Samarang* E. J. VAN DER LINDEN.

In het begin van 1857 zal alzoo ook deze school in volle werking zijn.

KEDIRIE.

Het schooljaar 1856 heeft zich hier door geene bijzonderheden gekenmerkt.

De onderwijzer H. J. SCHEFFER staat met goed gevolg aan het hoofd dezer school.

In het personeel der plaatselijke Subkommissie ontstond geene verandering.

(1) dd. 18 December 1856 No. 44/92.

Het schoolreglement werd mede gehandhaafd.

De schoolbezoeken, die geregeld plaats hadden, gaven stof tot tevredenheid. Even zoo het gehouden openbaar en besloten examen.

Het onderwijs werd gemiddeld door 17 leerlingen genoten, van welke 5 gratis.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten over het afgeloopen jaar hebben bedragen	*f* 594:—
en de uitgaven	» 2,462:41
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van	*f* 1,878:41

of voor iederen leerling *f* 111:—.

PADANG.

GOUVERNEMENTS EERSTE LAGERE SCHOOL.

Bij het verslag onder December 1855 afgesloten, is melding gemaakt van de splitsing van de gouvernementsschool in eene eerste en tweede lagere school, waardoor het gebrek aan ruimte, dat vroeger bestond, had opgehouden, als bedragende het getal leerlingen bij deze school gemiddeld 44, en kunnende in dat schoolgebouw ruim 100 leerlingen plaats hebben.

Op ultimo December jl. bedroeg het getal leerlingen 49, en zoude deze vermeerdering zeer zeker grooter zijn geweest, indien de uitbreiding van het partikulier onderwijs niet ware toegenomen, hetwelk meer bepaaldelijk deszelfs invloed op deze inrigting uitoefent.

Gedurende het jaar 1856 bleef het onderwijs op deze school geregeld voortgaan, en getuigde het openbaar gehouden examen op den 12den Augustus jl., van de goede vorderingen der leerlingen.

Men had echter te betreuren dat de vormleer op deze school niet werd onderwezen, doch daarmede is alsnu een aanvang gemaakt.

Ook de taalkunde, hoezeer die volgens hare regelen en wetten wordt onderwezen, liet te wenschen over, evenwel was daarin, in vergelijk van vorige jaren, eene meerdere vooruitgang te bespeuren, hoofdzakelijk toeteschrijven aan de hiervoren genoemde splitsing, waardoor de gratis leerlingen van deze school zijn verwijderd, en dus een element is weggenomen, dat de beoefening der Nederduitsche taal voornamelijk hinderlijk was.

De schrijfkunst kan van geene groote vorderingen getuigen.

De overige vakken van onderwijs zooals de Algemeene en vaderlandsche geschiedenis, de aardrijkskunde en de rekenkunde, mogten de tevredenheid der Subkommissie wegdragen en waren met goed gevolg onderwezen.

Het onderwijzers-personeel op deze school bestaat uit den heer P. VAN GEELEN, eerste onderwijzer, B. A. WILLEMS, tweede onderwijzer.

De kweekeling A. LAARHUIS geeft hoop van tot een geschikt onderwijzer te zullen kunnen worden opgeleid; bereids is door hem verzoek gedaan, om het examen te mogen afleggen, ter verkrijging van den vierden onderwijzersrang.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten over het afgeloopen jaar hebben bedragen	*f* 3,755:—
en de uitgaven	» 7,207:—
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van	*f* 3,452:—

of voor iederen leerling *f* 70½:—.

GOUVERNEMENTS TWEEDE LAGERE SCHOOL.

Voor deze school was ingehuurd eene planken woning ad *f* 70 's maands, staande in de kampong *Oedjong Pandang*. Dit gebouw wordt alsnog hiertoe gebezigd, doch is de huurprijs daarvan tot *f* 100 moeten worden gebragt, uithoofde geen ander gebouw tot dat einde verkrijgbaar was, en de eigenaar hetzelve tot geenen minderen prijs wilde afstaan.

Reeds is een aanvang gemaakt met het daarstellen van een schoolgebouw, waartoe de benoodigde fondsen zijn toegestaan. (1)

Op ultimo December 1855 bedroeg het getal leerlingen 82, van welke gedurende dit jaar 8 de school hebben verlaten, en daarentegen 37 zijn bijgekomen, zoodat het getal leerlingen thans bedraagt 111, dus 29 meer dan in 1855; hiervan zijn 20 betalende en 91 gratis onderwezenen.

De toenemende vermeerdering van leerlingen op deze school, vooral van de gratis onderwezenen, moge als een bewijs worden aangemerkt van de toenemende belangstelling in het onderwijs.

Men heeft, betreffende deze inrigting, in het verslag van 1855 geene uitgebreide melding kunnen maken, uithoofde van haar, alstoen nog kort bestaan, zijnde met het onderwijs eerst op het einde van dat jaar een aanvang gemaakt.

De leerlingen zijn nu verdeeld in drie klassen; de laagste klasse bestaat uit twee afdeelingen, waarvan de 2de afdeeling onderwijs ontvangt in het letters leeren en woorden maken op de leesmachine, tellen, versjes opzeggen en de vormleer.

In de 1ste afdeeling wordt dat onderwijs voortgezet, en vermeerderd met het lezen, het maken van woorden en volzinnen en de rekenkunde tot de vermenigvuldiging.

De middelste klasse is verdeeld in drie afdeelingen.

a. de 3de afdeeling wordt onderwezen in het lezen en schrijven, de taaloefeningen, hoofdregels der rekenkunde en de vormleer;

b. In de 2de afdeeling worden de taaloefeningen vervolgd, door het verbuigen en vervoegen; het maken van volzinnen, en verder onderwijs gegeven in het bewerken van de vier hoofdregels der rekenkunde, toegepast op benoemde getallen, en de aardrijkskunde van *Sumatra*.

---

(1) Gouvernements besluit dd. 14 Junij 1856 No. 16.

c. In de 1ste afdeeling wordt bovenstaand onderwijs vermeerderd met de Nederlandsche geschiedenis en de aardrijkskunde van den *Indischen Archipel*, de taaloefeningen, verder uitgebreid door het taalkundig analijseren en het vervaardigen van opstellen van opgegeven woorden; terwijl de rekenkunde wordt voortgezet tot de theoretische en praktische behandeling der breuken.

De hoogste klasse heeft ééne afdeeling en wordt onderwezen in de reeds genoemde vakken, in de Nederlandsch- Oost-Indische geschiedenis, in de algemeene aardrijkskunde en in de theoretische behandeling der gewone en tiendeelige breuken.

Het openbaar examen op den 15den Augustus jl. gehouden, heeft doen zien, dat deze school allezins aan haar doel beantwoordt, en de daarvan gekoesterde gunstige verwachtingen door de uitkomsten zijn overtroffen.

De leerlingen hebben voldoende bewijzen geleverd van een goed en grondig onderwijs te hebben ontvangen, vooral wat de schrijfkunst, geschiedenis, aardrijkskunde, de vormleer en de rekenkunde betreft.

In de Nederduitsche taal waren die vorderingen niet in gelijke hoogte met de overige vakken, hoezeer men met genoegen ontwaarde dat de meestmogelijke moeite en krachten waren aangewend om daarin te slagen, doch in aanmerking nemende dat de schooljeugd nimmer of zelden in het gewone leven deze taal spreekt, dan zijn de verkregen uitkomsten hierin zeer bevredigend.

Het personeel aan deze school bestaat uit den eersten onderwijzer J. J. DE WEIJER, den tweeden onderwijzer H. C. A. CORNELIUS en de kweekelingen A. T. GOSSIAUX en L. T. E. BUFLO, deze laatsten hebben aanzoek gedaan om tot het afleggen van een examen voor den vierden onderwijzersrang te worden toegelaten.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 441:—
en de uitgaven . . . . . , » 6,100:—

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 5,659:—
of voor iederen leerling *f* 51:—.

BENKOELEN.

In het afgeloopen jaar hebben gemiddeld 43 kinderen de school bezocht.

Hun aantal bedroeg onder ultimo December 1855 38, en onder ultimo van het jongst verloopen jaar, genoten onderrigt 50 kinderen, van welke 29 betalende, en 21 gratis leerlingen; eene vermeerdering alzoo van 12 kinderen.

Over het algemeen kan aangeteekend worden, dat de school in vergelijk met vroegere jaren, geregeld bezocht werd, enkele uitzonderingen hierop waren niet zoo zeer toe te schrijven aan gebrek aan leerlust, dan wel aan ongunstig weder en aan ziekte.

De ouders der kinderen zijn òf Europnanen òf afstammelingen daarvan.

Het meerendeel hunner is echter de Nederduitsche taal niet magtig, zoodat ten hunnen huize weinig anders dan de Maleische taal gesproken wordt, hetwelk tot gevolg heeft dat de onderwijzer veel belemmering in het onderrigt ondervindt. Overigens geven de ouders de meeste blijken van belangstelling in het onderwijs, waarvoor getuigen kan dat te dezer plaatse alle kinderen, die den ouderdom van zes jaren bereikt hebben, de school bezoeken.

Het onderwijs wordt door den onderwijzer P. JANSEN geregeld en niet zonder vrucht gegeven, en wordt hij daarin bijgestaan door den kweekeling C. BARRETT, die door de Hoofdkommissie van Onderwijs als zoodanig werd benoemd. (1)

(1) Besluit dd. 23 Februarij 1856 No. 65/84.

De school is verdeeld in 3 klassen, die elk wederom zijn verdeeld in 2 afdeelingen.

Dit jaar gingen over van de 3de klasse 2de afdeeling tot de 3de klasse 1ste afdeeling 3 leerlingen, blijvende de overige klassen op denzelfden voet.

Het schoollokaal vordert eenige herstellingen die eerlang zullen plaats hebben.

Overigens kan gezegd worden dat hetzelve aan de vereischten voldoet, en dat het doelmatig is ingerigt.

In de behoefte aan leermiddelen werd voorzien door de toezending van eene letterkast, de kaarten van *Sumatra*, der *Nederlanden*, van *Java*, *Europa*, *Azia*, *Afrika*, *Noord-* en *Zuid-Amerika* en *Australië* en eene boekenkast.

Van de 52 scholieren waren er 47 tegenwoordig bij het gehouden openbaar examen; zij die niet opkwamen, zagen zich daarin door ziekte verhinderd.

De laagste klasse werd geexamineerd in het opzeggen van versjes, het lezen op de leestafels en de letterkast, in het rekenen, getallen schrijven en uitspreken op de rekenmachine. De middelste klasse in het lezen, de beginselen der taalkunde, het rekenen, vervoegen der werkwoorden en in de aardrijkskunde van *Nederlandsch-Indie*.

De hoogste klasse in het lezen, het brieven stellen, rekenen en taalkunde (theoretisch en praktisch) aardrijkskunde, geschiedenis van *Nederland* en *Nederlandsch-Indië*. Ook werd bij tusschenpoozen gezongen, en gaven daarbij de kinderen blijken, hoezeer zij eerst kortelings in den zang onderrigt genoten, dat zulks niet zonder vrucht was geschied.

Vele ouders en belangstellenden in het onderwijs woonden het examen bij, en waren even als de Subkommissie van Onderwijs getuigen van de vorderingen, welke de leerlingen in bovenvermelde vakken gemaakt hadden.

Des avonds werd aan de kinderen een feest gegeven, waartoe de noodige gelden door de milde bijdragen der ingezetenen waren bijeengebragt.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen	*f* 970: 60
en de uitgaven	« 4,029:116
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van	*f* 3,059: 56

of voor iederen leerling *f* 61:—.

PALEMBANG.

In het jaar 1856 heeft slechts het besloten examen bij de Gouvernements lagere school te *Palembang* plaats kunnen hebben, uithoofde der groote mutatien welke onder de leerlingen, vooral van de 1ste klasse in het eerste halfjaar 1856 voorvielen.

In het begin van dit jaar waren er 30 leerlingen aanwezig, van welke onder ultimo Junij 1856 slechts 16 overbleven.

De Subkommissie van Onderwijs hoopte toen om het openbaar examen der leerlingen in den loop der maand December te kunnen houden, doch werd daarin andermaal verhinderd, in de eerste plaats door eene groote mutatie onder de leerlingen, en wel voornamelijk onder de oudsten en meer gevorderden, welke door eerstbeginnenden vervangen werden, en in de tweede plaats door de ziekte van den onderwijzer W. Beerekamp, welke zoo hevig was, dat hij genoodzaakt werd zich in het hospitaal te doen verplegen.

De school is tengevolge dier ziekte en het gemis van eenen kweekeling, die den onderwijzer tijdelijk zoude hebben kunnen vervangen, niet gehouden, van af de maand Augustus tot en met ultimo Oktober jl. en ook geene schoolgelden gedurende die maanden ontvangen.

Bij het weder aanvangen van de school, bleek het dat bij het meerendeel der leerlingen het vroeger geleerde niet onderhouden was geworden, zoodat met uitzondering der eerste klasse, bestaande slechts uit een viertal kinderen, van welke eenigen huiselijk onderwijs schijnen gehad te hebben, de

overige niet op dezelfde hoogte zijn gebleven, zoodat de onderwijzer al het vroeger geleerde heeft moeten herhalen.

De school telt thans 26 leerlingen in het geheel, van welke 15 gratis onderwijs genieten.

Volgens de voorschriften van het reglement geschiedt het onderwijs bij de school onder toezigt der Subkommissie, welker leden bij beurten, minstens tweemalen in de maand, de school bezoeken.

De school wordt verdeeld in 3 afdeelingen, waarin het onderwijs plaats heeft als volgt:

1ste afdeeling: lezen, schrijven, rekenen tot de gewone breuken, taalkunde, het maken van voorstellen en het redekundig ontleden, aardrijkskunde van den *Indischen Archipel* en het maken van opstellen en brieven.

Deze afdeeling bestaat slechts uit 3 leerlingen.

2de afdeeling: lezen, schrijven, getallen uitspreken en optellen, het schrijven van woorden en kleine voorstellen en verstandsoefeningen.

Deze afdeeling bestaat uit 7 leerlingen.

3de afdeeling: lezen, getallen, schrijven, het maken van woorden en verstandsoefeningen.

Deze afdeeling bestaat uit 16 leerlingen.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 1,440:103
en de uitgaven . . . . . » 1,471: 22

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 430: 39
of voor iederen leerling *f* 17:—.

BANJERMASSIN.

De in vroegere verslagen aangetoonde hinderpalen in het onderwijs, voortspruitende uit verwaarloosde huiselijke opvoeding van verreweg het grootste gedeelte der leerlingen,

zijn in dit jaar geenzins verminderd, en zullen volgens de Subkommissie wel altijd den arbeid van den hier geplaatsten onderwijzer hoogst moeijelijk en ondankbaar maken.

Bovendien heerschte er in het afgeloopen jaar veel ziekte onder de kinderen, waardoor gemiddeld het vijfde gedeelte van het getal leerlingen verhinderd werd de lessen bij te wonen.

De voor deze school benoemde onderwijzer W. Broers (1) ter vervanging van den naar *Bangkallang* verplaatsten onderwijzer H. Obertop, (2) aanvaardde op den 6den Mei dezes jaars zijne betrekking.

Door ziekte en de daarop gevolgde overplaatsing van laatstgenoemden onderwijzer, had het onderwijs aan deze school eene staking van bijna zes maanden.

De staat van het onderwijs was hierdoor, bij de weder opening der school, noodwendig zeer verachterd. zoodat het vroeger geleerde bijna geheel vergeten was.

Als een gevolg hiervan werd, op voorstel van den onderwijzer, het onder ultimo Junij te houden openbaar examen uitgesteld, en had plaats in de maand December.

Bij genoemd examen, door den onderwijzer W. Broers gehouden, mogt het der Subkommissie blijken, dat al het vorenstaande in aanmerking genomen, de leerlingen over het algemeen goede vorderingen hadden gemaakt, en dat omtrent hen, vooral wat de verstandsontwikkeling aangaat, alle reden van tevredenheid bestaan.

In elk der drie klassen werden voldoende blijken gegeven, dat de vakken van onderwijs met vrucht beoefend werden.

Van de 30 leerlingen, die onder ultimo December 1855 als zoodanig waren ingeschreven, namen er bij de wederopening der school, slechts 19 aan het onderwijs deel; van de overigen waren er 5 naar *Java* vertrokken en 6, zijnde 13 à 14 jaren, door hunne ouders van de school genomen.

(1) Besluit Hoofd-kommissie van Onderwijs dd. 21 Februarij 1856 No. 5/85.
(2) „ „ „ „ „ 13 Julij 1855 No. 66/76.

Sedert is het getal leerlingen weder eenigzins toegenomen, zoodat dit cijfer onder ultimo December 1856 bedroeg:

betalende	11
gratis	16
Te zamen . . .	27

Gemiddeld hebben 25 leerlingen gedurende dit jaar de school bezocht.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 167:90
en de uitgaven . . . . . » 1,067:83

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 899:113
of voor iederen leerling *f* 36:—.

Maar hierbij dient in aanmerking genomen te worden, dat de school gedurende de vier eerste maanden van het jaar is gesloten geweest, en dus de gegeven sommen alleen betrekking hebben op een tijdsverloop van acht maanden.

MAKASSAR.

Het onderwijs op de Gouvernements lagere scholen alhier, heeft in het afgeloopen jaar 1856 bevredigende uitkomsten opgeleverd, en heeft tevens eene belangrijke uitbreiding ondervonden, door de oprigting der school te *Maros*. (1)

Even als tot nu toe is geschiedt, zijn de scholen op deze hoofdplaats beurtelings door de leden der Subkommissie bezocht, en werd hunne bevinding in de maandelijksche vergaderingen behandeld.

Het getal leden der Subkommissie is thans met een lid vermeerderd, zijnde de heer VAN STEEDEN, waarop 's Gouvernements goedkeuring is verzocht. De reden welke tot deze vermeerdering aanleiding heeft gegeven, is voornamelijk daar-

(1) Gouvernements besluit dd. 14 December 1855 No. 3.

in gelegen, dat in 1853 het getal leden ook 7 bedroeg, onder welke zich bevond de predikant MARNSTRA, en bij diens vertrek, de daardoor ontstane vakature niet is vervuld, met het doel om diens opvolger, den heer VAN STEEDEN, daartoe voor te stellen.

Het openbaar examen heeft plaats gehad voor de 1ste school op den 10den Julij jl., in het schoollokaal, en de prijsuitdeeling in het kerkgebouw ter hoofdplaats *Makassar*.

Vroeger werd daartoe gebruik gemaakt van de Gouvernementsschoollokalen, doch men heeft vermeend dat deze plegtigheid in het kerkgebouw, in tegenwoordigheid der ouders en voogden, een bewijs zoude opleveren van de belangstelling, welke in het onderwijs wordt aan den dag gelegd, en tevens zoude strekken om hen aan te sporen daarbij tegenwoordig te zijn; uit de geringe opkomst van de ouders heeft de Subkommissie echter kunnen afleiden, dat weinig belangstelling in de ontwikkeling der jeugd werd getoond.

Daarbij is echter ontwaard, dat de schoolkinderen betere vorderingen gemaakt hadden dan in vroegere jaren, hetgeen voornamelijk gebleken is, in de afgelegde proeven van verstandsontwikkeling, en in de met juistheid en oordeel gegeven antwoorden, terwijl ook de spraakoefeningen getuigden van gemaakte vorderingen in het spreken der Hollandsche taal.

Het op den 23sten December gehouden besloten examen, heeft evenzeer blijken van vooruitgang opgeleverd, waarbij bijzonder de aandacht is gevestigd geworden op het lezen in de lagere klassen.

Aan het hoofd der eerste school bevindt zich bij voortduring de onderwijzer VEUGER KUIJPER, die bijgestaan wordt door den ondermeester L. A. DE LA CROIX.

Aan het heofd der tweede school bevindt zich de onderwijzer CORPORAAL, die tot zijne hulp heeft de ondermeester VAN ZOLINGEN en de kweekelingen NIELS en NITZSCHKE.

Deze beide kweekelingen hebben onlangs het examen afgelegd tot verkrijging van den 4den onderwijzersrang, waar-

van aan de de Hoofdkommissie mededeeling is gedaan met voorstel om hun dien rang te verleenen.

De onderwijzer der eerste school heeft met inbegrip der vijfjarige verhooging, een inkomen van *f* 225 's maands met $\frac{1}{5}$ aandeel in de schoolgelden. De indemniteit van huishuur is onlangs voor de woning van dien onderwijzer en voor het schoolgebouw te zamen verhoogd tot op *f* 90:— 's maands. (1)

De onderwijzer der tweede school heeft, met inbegrip der vijfjarige verhooging, een traktement van *f* 175:— 's maands en $\frac{1}{10}$ aandeel in de schoolgelden.

Op de eerste school gaan gemiddeld 38 kinderen, van welke 20 jongens en 18 meisjes; bij de oprigting van deze school in 1851, bedroeg het getal leerlingen 20 en is alzoo bijna verdubbeld.

Op de 2de school zijn 88 kinderen, van welke 49 jongens en 39 meisjes.

Hiervan zijn op de 1ste school betalende kinderen 38
» » 2de » » » 23
gratis onderwezene 65
te zamen 88

GELDELIJK GEDEELTE.

EERSTE SCHOOL.

De ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 2,795:30
de uitgaven . . . . . » 5,517:—
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 2,721:90
of voor iederen leerling *f* 72:—.

TWEEDE SCHOOL.

De ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 560:60
de uitgaven. . . . . » 4,400:56
hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 3,840:26
of voor iederen leerling *f* 44:—.

(1) Gouvernements besluit dd. 28 September 1856 No. 4.

MAROS.

De sedert lang gevoelde behoefte aan eene lagere school te *Maros*, is door de beschikking, vervat in 's Gouvernements besluit (1) opgeheven.

Een zeer geschikt gebouw is krachtens magtiging, vervat in datzelfde Gouvernements besluit, op de hoofdplaats *Maros* aangekocht voor eene som van *f* 3,000, hetwelk het schoollokaal en de onderwijzerswoning in zich vereenigt.

De onderwijzer G. F. SEEMAN, benoemd bij besluit der Hoofdkommissie van Onderwijs (2) heeft de school op den 30sten April 1856 geopend.

Hij staat onder toezigt van twee leden der Subkommissie te *Maros*, bestaande uit den Assistent-Resident en den Militairen Kommandant, daartoe bij Gouvernements besluit benoemd. (3)

Volgens het berigt dezer leden, zijn gedurende het bestaan der school, eerst sedert acht maanden geopend, goede vorderingen gemaakt, zoo als gebleken is uit het gehouden examen.

Het getal leerlingen bedraagt 21, van welke 16 jongens en 5 meisjes, onder welke betalende 9
gratis onderwezene 12

te zamen 21

Het onderwijs te *Bonthain*, heeft in het afgeloopen jaar ruime stof tot tevredenheid gegeven.

De zendeling-onderwijzer A. GOUDSWAARD, geeft thans onderrigt aan 49 kinderen, van welke 12 te *Boelekomba* te huis behooren.

Wel heeft het eenige moeite gekost om de ouders te *Boelekomba* over te halen hunne kinderen naar *Bonthain* te

(1) dd. 14 December 1855 No. 4.

(2) dd. 21 Februarij 1856 No. 5/85.

(3) dd. 9 Julij 1856 No. 45.

zenden, doch nu zij het nut van het onderwijs inzien, hebben zij zich het tijdelijk gemis hunner kinderen getroost.

Van de vorderingen dezer kinderen, zijn van genoemden zendeling-onderwijzer gunstige berigten ontvangen; ofschoon er eenige stompzinnigen zijn, aan wien alle moeite vergeefsch schijnt te wezen, zijn er daarentegen anderen die uitmunten door vlugheid van bevatting.

Ook van het gedrag der leerlingen is met lof melding gemaakt, daar nog nimmer een scholier afwezig is gebleven dan wegens ziekten.

Van *Bima* zijn in het afgeloopen jaar geene berigten ontvangen.

BANDA.

De Gouvernements lagere school te *Banda* werd gedurende dit jaar gemiddeld door een 77tal leerlingen bezocht, onder welke 30 gratis onderwijs genoten; zij werden door den onderwijzer in drie klassen verdeeld, en het onderwijs bepaalde zich niet slechts tot al wat geacht kan worden tot het gewoon lager onderwijs te behooren, maar strekte zich, wat de eerste klasse aanbelangt, naar de vatbaarheid der leerlingen, ook verder tot algebra en meetkunst uit.

Het onderwijs is door den onderwijzer P. R. Marcks, niettegenstaande zijnen sukkelenden toestand, geregeld gegeven, en, met uitzondering van enkelen uit den min gegoeden stand, kwamen de leerlingen naarstig ter school.

Bij gelegenheid van het openbaar examen, gaven de kinderen voldoende blijken dat het onderwijs voor hen goede vruchten had opgeleverd.

Als blijk van tevredenheid maakte de voorzitter hun ook bekend, dat bij inteekeningen door de leden van de Subkommissie, de ouders, voogden en ingezetenen, het examen met een kinderbal zoude gesloten worden.

Het examen werd aangevangen en afgewisseld met een twee- en driestemming gezang, waarvan de uitvoering vrij goed was.

Het besloten examen is, door de gedurige ongesteldheid van den onderwijzer en van vele kinderen, niet kunnen gehouden worden.

Aan het hoofd van deze school staat de onderwijzer P. R. MARCKS, bijgestaan door den sedert Junij 1856 tot ondermeester bevorderden kweekeling J. H. H. DE BEL en den kweekeling C. BROEKHUIJSEN. (1)

Bijzondere melding verdient hier de meisjesschool voor vrouwelijke handwerken van mevrouw MARCKS, bezocht door 30 leerlingen, onder welke 13 gratis onderrigt genoten.

TERNATE.

De gouvernements lagere school bleef gedurende 1856 onder het bestuur van den onderwijzer M. J. J. OP DE LAEIJ.

Omtrent den stand van het onderwijs wordt verwezen naar vroegere verslagen; vooruitgang is gedurende het afgeloopen jaar bijna niet te bespeuren; de oorzaken hiervan bleven dezelfde als in vroegere berigten is opgemerkt, namelijk: de weinige zorgen der ouders voor de huiselijke opvoeding hunner kinderen, de sleehte opkomst ter schole, de hoogst geringe kennis die de kinderen bezitten van de Nederduitsche taal, en de mindere geschiktheid van den onderwijzer.

Voorziening in dezen ongunstigen toestand van zaken wordt noodig geacht.

Het getal leerlingen bedroeg gemiddeld 14.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 90:54
en de uitgaven . . . . . » 1,652:50

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 1,561:96
of voor iederen leerling *f* 112:—.

(1) Besluit Hoofdkommissie van Onderwijs dd. 26 Julij 1856 No. 9/86.

MENADO.

De Gouvernements lagere school te *Menado* leverde ook in het algeloopen jaar bevredigende uitkomsten op.

Het onderwijzers-personeel werd vermeerderd met eenen Europeschen ondermeester, aan wiens diensten groote behoefte bestond, en is mitsdien thans zamengesteld uit:

H. C. DIRCKS, onderwijzer
A. C. WINCKLER, ondermeester en
H. VIERDAG. »

Bij voortduring bleef men evenwel den wensch koesteren naar het bezit van eenen tweeden onderwijzer.

De daarstelling van een meer geschikt schoollokaal werd afhankelijk gelaten van de voltooijing van andere meer spoed vereischende Gouvernements bouwwerken.

Van de 78 leerlingen die in 1856 de school bezochten, waren elf van die leerlingen zonen van Inlandsche hoofden.

Ten aanzien der vakken van onderwijs en den leeftijd, werden de bestaande regelen gehouden.

De gebruikelijke openbare en besloten examina, hadden in de maanden Julij en December plaats.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend:

dat de ontvangsten van het afgeloopen jaar hebben bedragen . . . . . *f* 2,052:—
en de uitgaven . . . . . » 4,777:42

hetgeen alzoo een nadeelig verschil geeft van *f* 2,725:42
of voor iederen leerling *f* 35:—.

TIMOR.

Het getal kinderen van Europesche en daarmede gelijk staande ouders te *Timor Koepang*, bedraagt 91, van welke er 60 den leeftijd van zes jaren hebben bereikt.

Bij het garnizoen in het fort *Concordia* zijn nog 4 kinderen van Europesche militairen, doch beneden de zes jaren

oud. Van de kinderen der Inlandsche Christenouders kan men het cijfer niet juist opgeven, dewijl van hunne geboorte niet altijd aangifte wordt gedaan, en zij dus ook niet geregeld in de registers van den burgerlijken stand worden ingeschreven, ongeveer beloopt het getal echter 269.

Van de bovengemelde 91 kinderen gaan er 27 op de Gouvernements-school, welke alhier in 1834 opgerigt en in 1842 gesloten werd, doch in 1850 op nieuw in werking kwam.

Zij zijn verdeeld in 3 klassen, tellende de 3de klasse 10, de 2de klasse 6, en de 1ste klasse 11 kinderen.

Aan het hoofd der school staat de onderwijzer H. L. LE BRUIJN.

Het onderwijs op deze school is vrij goed, en over het algemeen is het begrip bij de kinderen genoegzaam ontwikkeld.

Het schoollokaal is voldoende, zoomede het meubilair en de leermiddelen.

HOOFDSTUK IV.

STAAT VAN HET SCHOOLWEZEN ONDER DE INLANDSCHE CHRISTENEN, ONTLEEND AAN DE RAPPORTEN VAN DE ONDERSCHEIDENE SUBKOMMISSIËN VAN ONDERWIJS.

DEPOK.

Met het onderwijs op deze school wordt ook gedurende 1856 geregeld voortgegaan.

Het aantal leerlingen dat op ultimo December jl. 54 bedroeg, zou op 1 Januarij 1857 met 5 vermeerderd en alzoo op 59 gebragt worden.

In de leeruren is geene verandering gekomen; de schooltijd is van 's morgens 8 tot 11 uur en des middags van 2 tot 4 ure.

De scholieren zijn in drie klassen verdeeld.

Bij het op den 18den December jl. gehouden schoolexamen is gebleken:

dat de 17 leerlingen der laagste klasse goede vorderingen hadden gemaakt; het hier gegeven onderrigt bestaat uitsluitend in het uitspreken der letters op de letterkast.

De in de middelste klasse, tellende 16 scholieren, behandelde leervakken, het lezen, schrijven en rekenen, waren vrij goed beoefend.

Het onderwijs in de eerste klasse, met 21 scholieren, omvatte het lezen, rekenen en schrijven met Latijnsche en Arabische karakters, bijbelsche geschiedenis en het maken van opstellen.

De ondermeester A. P. LAURENS is, in den beperkten kring binnen welken hij te werken heeft, zeer nuttig.

Minder dan hij voldoet de 2de leermeester JACOB LAURENS, daartoe benoemd bij besluit der Hoofdkommissie van Onderwijs (1) op eene bezoldiging van *f* 10 's maands, voor welk loon men bezwaarlijk iemand van meer kennis en ervaring bekomen kan.

De leiding der gemeente van *Depok* in het algemeen, en ook van de school in het bijzonder, is opgedragen aan den zendeling-leeraar J. R. P. F. GONGGRIJP.

Het lage standpunt van beschaving, waarop de gemeente van *Depok* tot dus ver geplaatst is, oefent natuurlijk eenen nadeeligen invloed uit op het onderwijs der jeugd.

De kosten dezer school hebben gedurende 1856 bedragen *f* 685:30, gedeeltelijk gevonden uit de daarvoor bij de begrooting van dat jaar uitgetrokken vaste sommen.

TOEGOE.

In de Inlandsche Christengemeente te *Toegoe*, in de ooster-afdeeling van de ommelanden van *Batavia*, vindt men een getal van 53 kinderen, van welke er 28 schoolpligtig zijn.

Van deze 28 schoolpligtigen gaan er 26 op de aldaar, in April 1855 op nieuw geopende school, aan wier hoofd de Inlandsche Christenmeester W. S. QUIKO geplaatst is. Deze meester is echter voor zijne taak geheel onbekwaam, en slechts als zoogenaamde noodhulp aangesteld, terwijl de zendeling-leeraar van *Depok* en *Toegoe*, J. R. P. F. GONGGRIJP, geen geschikter persoon vinden kon, die tegen bezoldiging van *f* 12 recepis 's maands de betrekking van schoolmeester te *Toegoe* wilde aanvaarden. Toen de heer GONGGRIJP in het jaar 1854 den overleden zendeling-leeraar C. L. CASTEREN VAN CATTENBURCH was opgevolgd, vond hij te *Toegoe* noch schoollokaal noch schoolmeester; zijnde de voormalige mees-

(1) dd. 15 Julij 1856 No. 115/86.

ter door wijlen den heer VAN CATTENBURCH wegens ongeschiktheid ontslagen.

Door zijne zorgen wordt er thans weder schoolonderwijs gegeven, hebbende hij van het *Nederlandsch-Oost-Indisch* zendeling- en bijbelgenootschap de reeds opgegeven som van *f* 12 recepis 's maands erlangd tot traktement voor den meester, en eene bamboezen woning, eenigermate tot schoollokaal en tevens onderwijzerswoning doen inrigten.

Dit lokaal voldoet echter weinig aan de behoefte, en is dan ook maar alleen genomen, omdat er volstrekt geen ander en beter lokaal kon gevonden worden. Daarenboven staat het geheel eenzaam en van alle huizen ver verwijderd, aan den uitersten hoek der vrij uitgebreide kampong, tot groot ongerief voor de schooljeugd, die dagelijks viermalen een groot eind wegs heeft af te leggen. Het is dus zeer wenschelijk dat er een nieuw en geschikt lokaal worde opgetrokken, en dat dit meer in het midden der kampong of in de nabijheid der kerk geplaatst worde.

Het schoolonderwijs wordt te *Toegoe* gegeven van des morgens 8 tot 11 ure en van des middags 1 tot 4 ure, maar is zeer gebrekkig.

Het denkvermogen der scholieren is volstrekt niet ontwikkeld, ofschoon er eenigen onder hen aangetroffen worden die blijken geven dat ze voor die ontwikkeling vatbaar zijn.

Gelukkig is het voor de schooljeugd van *Toegoe* dat het Gouvernement bij besluit van 19 Julij 1856 no. 12, eene som van *f* 35 's maands heeft toegestaan ter bezoldiging van een Inlandschen Christen onderwijzer, en dat de heer GONGGRIJP iemand gevonden heeft, te weten zekeren S. J. SIWALETTE, voormalig kweekeling van den heer ROSSKOTT te *Amboina*, die vermoedelijk geschikt en daarbij genegen is, om deze betrekking te aanvaarden. (1)

---

(1) Benoemd bij Kerkenraads besluit dd. 7 Oktober 1856 en 20 November 1856 in funktie getreden.

Dr. S. A. Buddingh, die deze school bezocht, en aan wiens rapport het bovenstaande is ontleend, heeft voorgesteld om voor rekening van den lande een nieuw en meer geschikt schoollokaal tevens onderwijzerswoning te *Toegoe* op te rigten, en zulks in het midden der gemeente of in de nabijheid van het kerkgebouw, voorzien van het noodige meubilair, en om de leermiddelen gratis te verstrekken.

JAPARA.

PARTIKULIERE SCHOOL VAN P. JANSZ.

Volgens het laatste verslag werd op ultimo December 1855 op deze school lager onderwijs gegeven aan 7 kinderen, afstammelingen van Europeanen en aan 4 Javaansche kinderen van welke slechts twee voor dit onderwijs betaalden, terwijl de overigen het gratis genoten.

Bij de opening van de Gouvernements lagere school alhier in Junij 1856 gingen al de van Europeanen afgestamde kinderen daarop over, en bleven alleen de Javaansche kinderen over.

In den loop van 1856 kwam nu en dan een enkele nieuweling, doch slechts voor weinige dagen, en nadat in November jl. de meest gevorderde leerling was gestorven, bleven er op ultimo December maar drie kinderen over, waaronder een meisje, en twee knapen.

Van deze bezochten de beide knapen dagelijks slechts voor korten tijd en het meisje slechts zelden de school, waaraan het wordt toegeschreven dat twee van hen nog in de eerste beginselen van het onderwijs zijn.

De oorzaak van den achteruitgang dezer school wordt gezocht in de onaangename inborst van den vroegeren Javaanschen onderwijzer, aan wien onder opzigt van den zendeling-onderwijzer de leiding der school moest worden toevertrouwd.

Deze Javaansche onderwijzer, een Christen, werd in Augustus wegens wangedrag afgezet, en vervangen door eenen Ja-

vaan, geen Christen zijnde, doch nederiger en zachtmoediger van aard.

De school schijnt evenwel haren goeden naam verloren te hebben, zoodat het getal leerlingen niet toeneemt.

De vakken, waarin onderwezen werd, waren hoofdzakelijk de eerste beginselen van Javaansch lezen en daarmede gepaarde denkoefeningen, alsmede de bijbelsche geschiedenis en de evangelieleer, welke beide laatste vakken door den zendeling-onderwijzer werden onderwezen, en voor de meer gevorderde leerlingen ook tot Javaansch lezen en schrijven en de beginselen der rekenkunde.

Onder de leerlingen was ten allen tijde slechts één kind van Javaansche Christen-ouders, het eenige dat hier ter plaatse woonde.

De overige Javaansche christenen wonen te ver van deze plaats, om hunne kinderen, wier hulp zij te veel bij den veldarbeid behoeven, naar deze school te kunnen zenden.

SOERABAIJA.

De Javaansche christenen, ongeveer 800 in getal, zijn thans zeer verspreid door de afdeelingen *Soerabaija* en *Modjokerto* en buiten allen openbaar onderwijs.

AMBOINA.

Van *Amboina* en *Banda* zijn dit jaar, niettegenstaande gedane aanschrijvingen bij cirkulaire dd. 2 December 1856 no. 35/92, geene berigten omtrent den staat van het onderwijs op de Inlandsche christenscholen ontvangen.

Ten gevolge der inspektiereis van Dr. S. A. Buddingh, heeft het onderwijs in de *Molukkos* eene geheele reorganisatie ondergaan, gelijk blijkt uit de onderstaande Regeringsbeschikkingen, waarbij is bepaald: bij Gouvernements besluit dd. 2 April 1856 no. 36.

Eerstelijk: Krachtens magtiging des Konings te bepalen:

a. dat voor de opleiding der jeugd en het onderwijs van ouderen van dagen in de christelijke godsdienst te *Awaija* (zuidkust van het eiland *Ceram*) zal worden geplaatst een Inlandsche schoolmeester, wiens werkkring zich zal uitstrekken over de Alfoersche strand-negorijen *Roemo lait*, *Apsono*, *Awaija* en *Warakka*.

b. dat tot bestrijding der daarvoor benoodigde uitgaven, boven de som van *f* 8,208, blijkens besluit van 15 Mei 1852 no. 3, toegestaan voor de bezoldiging der Inlandsche onderwijzers te *Amboina* en Onderhoorigheden, nog zal worden beschikbaar gesteld eene som van *f* 300 —

c. dat bij de benoeming van den Sub. a. bedoelden onderwijzer, zooveel mogelijk zal worden gelet op de aanbeveling van den predikant Dr. S. A. Buddingh ten aanzien van den tegenwoordigen onderwijzer te *Elpapoetij* J. M. Hitijahubessij.

d. dat de Gouverneur der Moluksche eilanden zal trachten het werk der evangelisatie onder de Alfoeren in de Kampongs *Watamano* nabij *Makarikij*, en *Watamono* en *Salahatomij* nabij *Amaheij* te doen voorbereiden, door de Inlandsche schoolmeesters, in de beide laatstgemelde christen strandnegorijen.

e. dat het toezigt over de werkzaamheden van den Sub. a. bedoelden onderwijzer zal zijn opgedragen aan den schoolopziener te *Amboina*, onder de Sub-kommissie van Onderwijs en den tijdelijken Assistent Resident van de afdeeling *Saparoea* en *Haroekoe*, welke beiden zoo veel mogelijk persoonlijk, en de laatste nog daarenboven door een der ouderlingen van den kerkeraad te *Saparoea* of eenen daartoe geschikten Regent, zich zullen overtuigen of doen verzekeren van de gemaakte vorderingen, en daarvan vervolgens respektivelijk verslag doen aan den Gouverneur der Moluksche eilanden en de Sub-kommissie van Onderwijs te *Amboina*.

II. al verder te bepalen:

a. dat bij gunstigen uitslag der pogingen tot opleiding der jeugd en het onderwijzen van ouderen van dagen in de christelijke godsdienst, in de Alfoersche negorijen, bedoeld Sub. a. en b. van § 1, voor elk dezer negorijen een vaste onderwijzer zal worden benoemd, belast met het godsdienstig en lager onderwijs, met aanschrijving op den Gouverneur der Moluksche eilanden, om na ommekomst van twee jaren, daaromtrent te dienen van berigt, zoo noodig vergezeld van de vereischte voorstellen.

b. dat de te *Elpapoetij* te plaatsen zendeling voorloopig zal zijn belast met de geestelijke zorgen over de casu quo alsdan tot het christendom bekeerde vier Alfoersche negorijen Sub. a. van § 1 bedoeld, en dat later voor deze negorijen een afzonderlijke zendeling zal worden aangesteld, wiens taak het tevens zal zijn, om de nog onbekeerde Alfoeren van het gebergte tot het christendom te bewegen.

III. De traktementen der *goeroes* (schoolmeesters) op al de Moluksche eilanden tot *Amboina* behoorende, te verhoogen, en wel zoodanig, dat de goeroes der 4de klasse zullen genieten *f* 12 's maands, de goeroes der 3de klasse *f* 15 's maands, de goeroes der 2de klasse *f* 20 's maands en de goeroes der 1ste klasse *f* 25 's maands.

IV. Aan de beide goeroes besar van de eilanden *Saparoewa* en *Haroekoe* toe te leggen een traktement van *f* 32 's maands en alzoo hunne inkomsten gelijk te stellen met die van den goeroe-besar te *Amboina*.

V. Aan de goeroes-koeliling van *Saparoea* en *Haroekoe* almede toe te leggen *f* 6 's maands, even als de goeroes-koeliling van *Amboina* genieten.

VI. Te bepalen, dat aan die goeroes, welke zich gedurende den loop van een jaar door ijver en volharding onderscheiden, een geschenk zal worden uitgereikt, bestaande in zoo veel ellen zwart laken, als toereikend is voor eene geheele kleeding.

Bij Gouvernements besluit van den 3den December 1856 no. 29:

Eerstelijk: enz.

Ten derde: Krachtens het besluit van 25 Mei 1852 no. 7, onder nadere goedkeuring des Konings, magtiging te verleenen tot oprigting van eene tweede Gouvernements lagere school te *Amboina* en de buitenwijken, en om daarbij in dienst te stellen:

eenen onderwijzer, bezoldigd met 's maands *f* 100 of *f* 1,200 's jaars.

genietende huisvesting ten koste van den lande, dan wel schadeloosstelling daarvoor ad *f* 50 's maands of . . . . . » 600 »

2 Christen onderwijzers der derde klasse met 's maands *f* 15 elk of . . . . » 360 »

één schoolbediende, bezoldigd met 's maands *f* 5 of . . . . . » 60 »

Te zamen 's jaars . . *f* 2,220 's jaars.

Ten vierde: De Subkommissie van Onderwijs te *Amboina* aan te schrijven, om voor het daarstellen van een schoollokaal de vereischte voorstellen te doen, door tusschenkomst van den betrokken chef der waterstaats-afdeeling, den gouverneur der Molukkse eilanden, den Direkteur der burgerlijke openbare werken en de Hoofdkommissie van Onderwijs.

Ten vijfde: Aan te teekenen, dat bij besluit van den Gouverneur der *Molukkse eilanden* van 28 December 1855 no. 2, ten gevolge van den brief van den Algemeenen Sekretaris, van 17 Oktober 1850 no. 3039, gearresteerd is een nieuw reglement voor de Inlandsche Christen scholen (vide bijlage lett. H) bij hetwelk

a. de schoolboeten bereids van 25 duiten tot 10 duiten zijn verminderd:

b. de middagschooluren zijn afgeschaft;

c. de beoordeeling van de al of niet doelmatigheid van eene

andere proef met het aanleggen van schooltuinen overgelaten is aan het oordeel van den Gouverneur der *Molukkse eilanden.*

Ten zesde: Aan de weduwe LATUMAMAHINA, in de kampong *Hahoe*, eene belooning van *f* 150 toe te kennen wegens dertigjarige dienst en onbaatzuchtigen ijver.

Ten zevende: Aan de Hoofdkommissie van Onderwijs in *Nederlandsch-Indie* op te dragen, om zoowel een voorstel te doen tot uitloving van prijzen voor de vervaardiging van geschikte en verstaanbare Maleische leesboeken, ten dienste der Inlandsche Christenscholen in de *Molukkse eilanden*, als eene opgave in te dienen van schoolboekjes in verschillende talen, welke inhouden: onderwerpen, voor vertaling in het Maleisch tot hetzelfde einde aan te bevelen, doch dien onverminderd de Hoofdkommissie van Onderwijs aan te schrijven, om te dienen van konsideratien en adries omtrent het denkbeeld om het onderwijs in de Hoog-Maleische taal, te doen vervangen door het onderwijs in de Nederduitsche taal, na ter zake te hebben geraadpleegd de Subkommissie van Onderwijs te *Amboina* en den Gouverneur der *Molukkse eilanden.*

Ten achtste: Aan de Subkommissie van Onderwijs te *Amboina*, den Gouverneur der *Molukkse eilanden* en den Direkteur van finantien mede te deelen, dat de magtiging des Konings wordt gevraagd, om de begrooting van *Nederlandsch-Indië* te mogen vermeerderen, respektivelijk met de vaste posten van *f* 3,000 en *f* 5,760 's jaars.

a. tot voorziening in de behoefte van leermiddelen op de Inlandsche Christenscholen in de *Molukkse eilanden*, tot *Amboina* behoorende.

b. tot aanstelling van hulppersoneel op sterk bezochte Inlandsche Christenscholen in de *Molukkse eilanden* tot *Amboina* behoorende, naar den maatstaf, dat op scholen op den duur geregeld bezocht door 200 en meer kinderen, nog *twee* meesters van de 4de klasse, en op die, geregeld

bezocht door 80 of meer kinderen, *een* meester der 4de klasse worde aangesteld.

Ten negende: Aan de Hoofdkommissie van Onderwijs in *Nederlandsch Indië* mede te deelen, dat het haar onverlet is de aandacht van den Gouverneur der *Molukssche eilanden* te vestigen op de wenschelijkheid om de door ouderdom geheel ongeschikt geworidene goeroes of schoolmeesters onder *Amboina*, door jongere meer geschikte en bekwame personen te vervangen.

De uit dit laatste besluit nog voortvloeijende voorstellen, zijn bereids in behandeling.

Bij Gouvernements besluit dd. 30 Oktober 1856 no. 42.

a. dat er voortaan op de *Zuidooster-* en *Zuidwester eilanden* zullen werkzaam zijn *acht* Inlandsche schoolmeesters, en wel:

drie op de *Aroe-eilanden* in de negorijen *Djindjella Maijkor* en *Wokam* of *Wangil;*

een op het eiland *Moa* in de negorij *Pattij;*

twee op het eiland *Lettij* in de negorijen *Seraaij* en *Sorwaroe;*

een op het eiland *Roma* in de negorij *Jeroesoe;*

een op het eiland *Kisser* in de negorij *Wanrelij;*

b. dat deze schoolmeesters zullen genieten eene bezoldiging van *f* 15 's maands.

TERNATE.

De Maleische school te *Ternate* blijft voortdurend bloeijen; het onderwijs strekt zich uit tot lezen met Romeinsche en Arabische karakters, schrijven, rekenen, aardrijkskunde, geschiedenis en zangkunst.

De opkomst der leerlingen ter schole, geeft alle reden tot tevredenheid, en bij de leerlingen bestaat veel meer vrijmoedigheid en zelfvertrouwen, dan bij die op de Gouvernements lagere school het geval is, niettegenstaande de eerstgenoemden over het algemeen tot eenen lageren stand behooren,

Het getal leerlingen bedraagt gemiddeld 80.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte dezer school wordt aangeteekend, dat geene ontvangsten voor schoolgeld als anderzins worden gedaan, daar alle leerlingen *gratis* onderwijs genieten; de uitgaven daarentegen bedroegen *f* 1,110.

hetgeen gemiddeld voor iederen leerling bedraagt *f* 14:—.

MENADO.

De vermeerdering van uitgaven ten bedrage van *f* 360 's jaars ten behoeve der negorij-scholen aangevraagd, en waarvan is melding gemaakt in het verslag over 1855, werd tot nu toe niet ingewilligd, en zulks niettegenstaande de bezoldiging der schoolmeesters op sommige plaatsen een bezwaar daarstelt voor de bevolking.

Van de 131 Inlandsche Christenscholen in de *Minahassa*, bekend onder de benamingen van Gouvernements, genootschaps- en negorijscholen, is een staat als bijlage achter dit verslag gevoegd, tevens aantoonende de plaatsen, waar zij zich bevinden, alsmede het aantal schoolpligtige en gemiddeld opgekomene kinderen.

Sommige dezer scholen ondergingen eene belangrijke verbetering door de vervanging van minder geschikte meesters; vooral was dit het geval met eenige genootschapsscholen, welke meer stelselmatig gevormde meesters ontvingen, afkomstig van de kweekschool te *Tanawanko*, staande onder de leiding van den zendeling GRAAFLAND.

Deze kweekschool voldoet bij voortduring zeer goed aan de verwachting.

De opkomst der kinderen was over het algemeen niet ongunstig; waar deswege verflaauwing werd opgemerkt, had van de zijde van het bestuur aansporing plaats, welke meestal met het gewenschte gevolg bekroond werd.

Het denkbeeld, om de jongelingen die op de sterk bevolkte Gouvernements scholen de dienst van ondermeester vervullen,

eenige geldelijke belooning to te leggen, vond bijval bij de Regering.

Tot verwezenlijking zulle bepaalde voorstellen worden gedaan.

Er bestaat vooruitzigt dat weldra eenigermate zal worden voorzien in het bestaande gebrek aan geschikte Maleische leesboeken voor de Inlandsche Christenjeugd alhier, daar de Hoofdkommissie van Onderwijs gunstig heeft berigt omtrent een in de maand Junij 1855 aan haar ter uitgave aangeboden door den zendeling GRAAFLAND vervaardigd leesboek.

GORONTALO.

De Inlandsche Christenschool te *Gorontalo*, welke grootendeels bezocht wordt door kinderen van aldaar gevestigde Europesche afstammelingen en door eenige (Mahomedaansche) kinderen van Inlandsche hoofden, ging gedurende 1856 zigtbaar vooruit, zoo in geregelde opkomst der leerlingen als in ontwikkeling van hunne geestvermogens.

De meester echter onvoldoende bezoldigd zijnde, zoo werd tot verhooging een voorstel gedaan.

SANGIR- EN TALAUT-EILANDEN.

De vulkaanuitbarsting, welke in den aanvang des jaars 1856 een gedeelte van het eiland *Groot-Sangir* verwoestte, kon wel niet anders dan tegelijk hoogst nadeelig terug werken op het onderwijs in de door de vreeselijke uitwerkselen van dit natuurverschijnsel geteisterde plaatsen.

De negorij *Kolongan*, tot het landschap *Taroena* behoorende, alwaar een door het Gouvernement bezoldigd schoolmeester gevestigd was, werd geheel vernield.

De hoofden zijn aangeschreven om weder eene school op rigten ter plaatse waar de verspreide bevolking zich op nieuw zou verzamelen.

Klagten over mindere geschiktheid, gaven aanleiding tot vervanging der schoolmeesters te *Oeloe* en *Ondong* op het eiland *Siauw*.

Maar buitendien laat het bestuur zich bijzonder aan het onderwijs op de *Sangir-eilanden* gelegen liggen, en mogten ook van Gouvernementswege blijken van belangstelling daarin ontvangen worden.

In het verslag van het onderwijs over 1855, is aangeteekend, dat de uitreiking van de Maleische schoolboekjes, waarvan de Hoofdkommissie van Onderwijs de gratis verstrekking autoriseerde, (1) was opgedragen aan den zendelingleeraar S. VAN DER VELDEN VAN CAPELLEN, en dat die zendeling door den resident tevens was uitgenoodigd, om na plaatselijk onderzoek, zijn gevoelen mede te deelen nopens den toestand van het onderwijs op de *Sangir-eilanden*, de meerdere of mindere mate van geschiktheid der schoolmeesters, en nopens hetgeen verder in het belang van dat onderwijs zou kunnen worden gedaan.

De genoemde zendeling kweet zich, volgens berigt van de Subkommissie, met even veel ijver als bekwaamheid van deze taak, en diende, onder dagteekening van 11 Februarij 1856, van zijne bevinding en beschouwingen een belangrijk rapport in.

Naar aanleiding van dit rapport, deed de resident in de maand Junij 1856 een voorstel tot toekenning eener geldelijke belooning aan eenige Sangirsche schoolmeesters, die zich door langdurige dienst, ijver en goed gedrag onderscheiden.

Doch vóór dat dit voorstel der Regering bereiken kon, werd door Haar, ten gevolge van eene vroegere voordragt van den predikant Dr. S. A. BUDDINGH uitgegaan, reeds aan eenigen dier schoolmeesters eene belooning toegekend, bestaande in eene gratifikatie van *f* 50:—.

Gelijktijdig stelde de resident eene schoolregeling (peratoran-midras) voor de *Sangir-eilanden* vast, benevens voorschriften in het belang van het onderwijs voor de hoofden en de schoolmeesters aldaar, van welke regeling en voor-

(1) Miss. dd. 3 Januarij 1855 no. 14a/67.

schriften eenige exemplaren aan de radja's en rijksgrooten tot noodig gebruik werden toegezonden bij eenen brief, welke tevens de strekking had om hunne belangstelling en ijver in de behartiging dezer aangelegenheid op te wekken, en waarbij zij onder anderen werden uitgenoodigd, om jonge Sangirezen, die geschikt zijn om tot schoolmeester te worden opgeleid, naar *Menado* te zenden, ten einde aldaar door de zorg der zendelingen die opleiding te erlangen; aan welke uitnoodiging bereids gevolg gegeven is.

Door den resident is wijders voorgesteld om de schoolregeling en voorschriften, tot welker getrouwe opvolging de hoofden zich genegen verklaard hebben, te doen drukken, ten einde er de verspreiding van te verzekeren.

De Regering kennis erlangd hebbende van het op de *Sangirsche* scholen bestaande gebrek aan schoolboeken en schrijfbehoeften, gaf bij Haar besluit (1) aan de Hoofdkommissie van Onderwijs te kennen, dat zij bereid was in het gebrek te voorzien en daaromtrent een nader voorstel van de Hoofdkommissie verwachte.

Ook met opzigt tot de *Talaut-eilanden*, toonde de Regering zich genegen het onderwijs der bevolking te bevorderen, door het bezoldigen van twee schoolmeesters te *Salibaboe* en *Lirong*, zoodra het mogt komen te blijken dat een zendelingleeraar op die eilanden met vrucht werkzaam geweest is om de heidensche bevolking tot het Christendom te bekeeren.

TIMOR.

Van *Timor* zijn dit jaar, niettegenstaande gedane aanschrijving bij cirkulaire der Hoofdkommissie van den 2den December 1856 no. 38/92, geene berigten ontvangen, omtrent de Inlandsche Christenscholen.

Ten gevolge van Dr. S. A. Buddingh's inspektiereize, zijn onderscheidene voorstellen gedaan.

(1) dd. 15 Julij 1856 No. 2.

Door de Hoofdkommissie van Onderwijs werd eene beknopte historische schets van het Inlandsch Christelijk onderwijs gegeven, waaruit hoofdzakelijk het volgende bleek:

In 1819 werden bij Regerings resolutie van den 4den September no. 9, in de residentie *Timor*, voor 16 Inlandsche Christenmeesters, kleine bezoldigingen toegestaan, welke tot in Maart 1831 regelmatig zijn uitbetaald geworden, als wanneer de scholen, welke meest allen door de zorg van den verdienstelijken zendeling R. LE BRUIJN waren opgerigt, hebben opgehouden te werken. Later rigtte dezelfde zendeling hier op nieuw scholen op, die echter blijkens een aan de Hoofdkommissie in 1834 ingezonden berigt, toen weder in verval geraakten, uit gebrek aan fondsen.

Er waren toen, zoo op *Timor* als op het naburige eiland *Rottij*, 13 scholen geweest, ieder met eenen leermeester, die maandelijks *f* 6 van het Gouvernement en *f* 10 van het zendeling-genootschap ontving, doch toen (1834) trof men er slechts één te *Koepang* met 83 leerlingen, en één te *Babauw* met 46 leerlingen meer aan.

De onderwijzer te *Koepang* ontving maandelijks *f* 30 van het Gouvernement, die te *Babauw* *f* 6 en *f* 10 van het zendeling-genootschap.

In 1842 waren er mede 16 Inlandsche scholen aanwezig:

10 op *Timor* zelf en
6 op *Rottij*.

In de eersten werden 840 en in de laatsten 1660 kinderen onderwezen.

Al de meesters werden toen door het zendeling-genootschap bezoldigd, met uitzondering van den meester te *Koepang*, die nog *f* 30 's maands van het Gouvernement genoot.

De missie is echter in 1851 door het zendeling-genootschap voor *Timor* gedeeltelijk, en voor *Rottij* geheel opgeheven.

In 15 negorijen zijn dientengevolge de scholen gesloten, en hare meesters weggenomen en met hen, tevens alle schoolboeken, leermiddelen en meubilair.

Zoodanig was de stand van zaken toen Dr. S. A. Buddingh *Timor* bezocht en voorstelde:

I. Al de vroeger op *Rottij* bestaan hebbende scholen weder in werking te brengen.

II. De onderwijzers bij die scholen, en bij die op *Timor* te bezoldigen met een traktement uit 's lands kas, en hen tevens te belasten, gelijk gebruikelijk is, met de dienst van voorgangers der gemeente bij de Godsdienstoefeningen op zon- en feestdagen.

III. Deze onderwijzers te verdeelen in eene Iste, eene IIde en eene IIIde klasse.

IV. Tot onderwijzers Iste klasse te benoemen op *Rottij*:

S. Mollé te *Baah*.
J. Klau » *Lollé*,
T. Maé » *Bibba*,
P. Talahatoe » *Rengauw*,
L. L. Manhello » *Oipauw*,
J. Tangidaaij » *Thie*,
J. Didop » *Dioe*.

V. De onderwijzers der Iste klasse te bezoldigen:
met . . . . . *f* 25:—
die der IIde klasse met . . . . . » 20:—
en » » IIIde » » . . . . . *f* 15:—
recepis 's maands.

VI. Het voorgestelde sub V mede van toepassing te verklaren op de onderwijzers te *Timor*, bij de scholen:

1. te *Oesapa*,
2. » *Oelio*,
3. » *Babauw*,
4. » *Oesao*,
5. » *Oeboffo*.

VII. De op *Rottij* werkzaam geweest zijnde ondermeesters Andries Thеij en Jehoja Kino Thеij, te benoemen tot onderwijzers IIIde klasse, op *f* 15 bezoldiging 's maands.

VIII. De personen van E. F. Nait en C. Joié, die voor het schoolonderwijs geëxamineerd en geschikt bevonden zijn, te benoemen respektivelijk de eerste tot onderwijzer IIIde klasse, op eene bezoldiging van *f* 15 's maands, de tweede tot ondermeester, op eene bezoldiging van *f* 12 's maands; kunnende de laatstgemelde bezoldiging van *f* 12 recepis 's maands, worden toegelegd aan alle in den vervolge aan te stellen ondermeesters op de eilanden *Timor* en *Rottij*; wordende voorts nog in overweging gegeven om, in den vervolge, de benoeming tot onderwijzers bij het Inlandsch schoolwezen, benevens hunne bevordering tot hoogere rangen, te doen plaats hebben door het hoofd van het gewestelijk bestuur, op voordragt van de Subkommissie van Onderwijs.

IX. De bekwaamste onderwijzers der Iste klasse op *Timor* en *Rottij*, te belasten met de taak, om jonge lieden die lust en roeping voor het schoolonderwijs gevoelen, op te leiden tot kweekelingen en ondermeesters.

X. Het voorgestelde bij de bovenstaande §§ mede, zooveel doenlijk en noodig is, van toepassing te verklaren voor *Larangtuka* (eiland *Floris*) en *Andenâra*, en om ter hoofdplaats *Larangtuka* en in de kampongs *Koaga* en *Woerej*, drie onderwijzers van de IIIde klasse aan te stellen, doch hen niet te belasten met eenige kerkdienst, integendeel hun aan te bevelen om zich vooreerst zorgvuldig te onthouden van alle kerkelijke bemoeijing.

XI. De Inlandsche Christenscholen op *Timor*, *Rottij* en *Larangtuka* te stellen onder toezigt en beheer der Subkommissie van Onderwijs te *Timor-Koepang*.

XII. Eene voor 25 scholen toereikende hoeveelheid Maleische schoolboeken en leermiddelen, ten dienste dier scholen gratis te verstrekken.

XIII. Om aan de meesters

SADRACH MOLLÉ te *Baah*,
JACOB KLAU » *Lollé*,
TOBIAS MAE » *Bilba*,
PIETER TALAHATOE » *Rengauw*,

eene gratifikatie toe te kennen van *f* 250 recepis ieder, en zulks ter belooning der diensten die zij aan de kerk en het schoolwezen op *Rottij* gedurende 4 jaren zonder eenige bezoldiging bewezen hebben.

Op alle welke voorstellen eene beschikking van Regeringswege wordt te gemoet gezien.

ZUID- EN OOSTER-AFDEELING VAN BORNEO.

Ten gevolge van het rapport van Dr. S. A. BUDDINGH, belast met eene algemeene inspektie, betreffende het schoolwezen in *Nederlandsch-Indie*, van den 13den Junij 1856 no. 186, over den toestand van het Inlandsch schoolwezen ter *Zuid-* en *Oostkust van Borneo*, is, namens het Gouvernement van *Nederlandsch-Indie*, ten vervolge op het besluit van 23 Mei 1849 no. 2 en de apostillaire dispositien van 16 Junij 1851 no. III en 18 Februarij 1853 no. IV, aan de zendelingen van het Rhijnsch zendeling-genootschap, thans in de *Zuid- en Ooster-Afdeeling van Borneo* werkzaam, ter tegemoetkoming in hunnen arbeid en de daaraan verbonden kosten, aangeboden:

100 riemen gewoon schrijfpapier,
500 leijen,
1,000 griffels,
100 potlooden,
100 bossen pennen en
25 flesschen inkt,

ter waarde van cc. *f* 700; en de magtiging des Konings gevraagd, om, ten vervolge op het besluit van den 11den December 1849 no. 13, in stede van *f* 30 's maands voor bezoldiging van vijf Dajaksche leermeesters op *f* 6 's maands ieder,

ter beschikking van de zendelingen van het Rhijnsch zendeling-genootschap in de *Zuid- en Ooster-Afdeeling van Borneo* te stellen *f* 150 's maands of *f* 1,800 's jaars, tot bezoldiging van vijftien Daijaksche leermeesters aldaar, met *f* 10 's maands ieder, en om alzoo de begrooting van uitgaven van *Nederlandsch-Indië* met *f* 1,440 (*een duizend vier honderd en veertig gulden*) 's jaars te vermeerderen.

De jaarlijksche arbeid der Hoofdkommissie van Onderwijs is door de zamenstelling van dit verslag weder geëindigd. Zij heeft den waren stand van het schoolwezen in *Nederlandsch-Indië* onbevooroordeeld geschetst; vele leemten blijven hetzelve nog aankleven, maar ontegenzeggelijk blijft de waarheid, dat het onderwijs steeds vooruit gaat, en de grondigheid daarvan, met alle ten dienste staande middelen wordt bevorderd.

Met vertrouwen laat de Hoofdkommissie van Onderwijs dan ook de beslissing aan de Regering over, hoedanig zij weder dit jaar, aan de op Haar rustende dure en veelvuldige verpligtingen heeft beantwoord.

De Hoofdkommissie van Onderwijs in Nederlandsch-Indië,

C. A. DE JONGH, *President*.

Ter ordonnantie van dezelve:

J. A. PATTIJN, *Sekretaris*.

BIJLAGEN.

STAAT *aantoonende de zamenstelling der Hoofd-kommissie en Sub-kommissiën van Onderwijs in* Nederlandsch-Indie *op ultimo December 1856.*

HOOFD-KOMMISSIE VAN ONDERWIJS.

Mr. C. A. de Jongh, *President.*
Jhr. Mr D. A. Junius van Hemert, *Vice-President.*
J. C. Teengs,
Mr. J. de Wal,
Kol. C. G. van Dentzsch,
A. J. W. van Delden,
Dr. P. Bleeker,
Mr. R. A. Eekhout,
Ds. J. W. H. Ader,
} *Leden.*
J. A. Pattijn, *Sekretaris.*

SUB-KOMMISSIEN VAN ONDERWIJS.

BANTAM.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
» » militaire kommandant,
J. C. le Conge,
} *Leden.*
De tijdelijke sekretaris der residentie, *Sekretaris.*

BUITENZORG.

De tijdelijke Assistent-Resident, *Voorzitter.*
Dr. P. F. H. Fromberg,
D. H. Rost van Tonningen,
Dr. P. Swart,
C. de Groot,
} *Leden.*
De tijdelijke kommies, belast met de administratie van 's lands kas, *Sekretaris.*

CHERIBON.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
A. M. van Deinse,
B. Feist. } *Leden.*
De tijdelijke sekretaris der residentie, *Sekretaris.*

TAGAL.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
C. van den Brink,
A. C. van Maarseveen, } *Leden.*
De tijdelijke sekretaris der residentie, *Sekretaris.*

PEKALONGAN.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
J. C. Scharff,
H. B. Houtman, } *Leden.*
De tijdelijke sekretaris der residentie, *Sekretaris.*

SAMARANG.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
F. C. van der Meer van Kuffeler,
De tijdelijke Assist.-Resid. van Salatiga,
C. A. Varkevisser,
Jhr. Mr. C. J. van Beresteijn, } *Leden.*
Mr. Udo de Haas,
J. P. N. Sanders,
Mr. J. J. Sneither, *Sekretaris.*

AMBARAWA.

De tijdelijke kontroleur,
» » militaire kommandant, } *Leden.*
» » eerstaanwezende ingenieur,

PATTIE (JAPARA).

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
A. Sonius,
J. H. Hagen,
J. W. Sutter,
} *Leden.*
S. A. de Kanter, *Lid* en *Secretaris.*

JAPARA.

R. A. Sijthoff,
F. A. C. Halewijn,
J. A. B. Heijnneman,
J. W. van Grol.
} *Leden.*

REMBANG.

De .ijdelijke Resident, *Voorzitter.*
F. Ketting Olivier,
J. J. de Roock,
A. A. T. Mounier.
} *Leden.*
De tijdelijke sekretaris der residentie, *Sekretaris.*

SOERABAIJA.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
Mr. P. F. Filz,
Dr. P. L. Onnen,
H. de Bruin,
De tijdelijke Assist.-Resid. van Grissee,
» » » » Sumanap,
» » » » Madura,
Mr. A. Mangelaar Meertens,
De eerstaanwezende officier der genie,
H. H. Schiff,
J. M. Kuijp.
} *Leden.*
J. Hageman Jcz., *Sekretaris.*

PASSOEROEAN.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
S. Beijers van der Vlugt,
W. L. Versteeg,
De tijdelijke Assist.-Resid. van Malang, } *Leden.*
P. L. de Gaaij Fortman,
G. Lebret.
C. N. H. Lawick van Pabst, *Lid* en *Sekretaris.*

PROBOLINGO.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
Chs. Etty,
J. Kroon, } *Leden.*
J. A. Potter,
De tijdelijke sekretaris der residentie, *Sekretaris.*

BEZOEKIE.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
B. F. de Lange,
J. M. Admiraal,
De tijdelijke Assistent Resident van *Panaroekan* en *Bondowosso*, } *Leden.*
J. D. Franssen van de Putte,
G. R. P. Umbgrove,
De tijdelijke Sekretaris der Residentie, *Sekretaris.*

BANJOEWANGIE.

De tijdelijke Assistent-Resident, *Voorzitter.*
De tijdelijke geneesheer,
Dr. H. Zollinger, } *Leden.*
De tijdelijke kommies, *Sekretaris.*

BANJOEMAAS.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
E. van de Velde,
J. W. van Barneveld, } *Leden.*
C. F. Philips,
De tijdelijke sekretaris der residentie, *Sekretaris.*

POERWOREDJO (BAGELEN.)

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
» » militaire kommandant,
G. van Beest Holle,
A. Abeleven, } *Leden.*
Jhr. W. K. L. van Hogendorp, *Lid* en *Sekretaris.*

KADOE.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
F. T. M. van Maanen,
G. Voorsluijs van Elk, } *Leden.*
De tijdelijke sekretaris der Residentie, *Sekretaris.*

DJOKDJOKARTA.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
J. J. Bake,
J. F. Kramer,
Mr. J. E. de Klerk,
G. Wijnschenk,
J. Helmers, } *Leden.*
De tijdelijke sekretaris der residentie, *Sekretaris.*

SOERAKARTA.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
J. A. Wilkens,
Dr. W. Palmer van den Broek,
J. K. Kam Jr. } *Leden.*
De tijdelijke sekretaris der residentie, *Sekretaris.*

MADIOEN.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
H. Fievez,
C. R. A. Hansen, } *Leden.*
De tijdelijke sekretaris der residentie, *Sekretaris.*

KEDIRIE.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
J. J. Breijmann,
Jhr. Mr. H. van Alphen, } *Leden.*
De tijdelijke Assist.-Resid. van Ngrowo,
» » kommies, *Sekretaris.*

PADANG.

De tijdelijke Assistent-Resident, *Voorzitter.*
J. C. Fraissinet,
J. Lijnen,
J. L. van Gennep, } *Leden.*
Dr. J. C. Heijning,
De tijdelijke 1ste kommies, *Sekretaris.*

BENKOELEN.

De tijdelijke Assistent-Resident, *Voorzitter.*
J. R. Lewis, } *Leden.*
B. Barneveld,
F. W. K. Stobberingh, *Lid* en *Sekretaris.*

PALEMBANG.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
» » militaire kommandant,
» » Assistent-Resident, } *Leden.*
J. Scheltema,
De tijdelijke sekretaris der residentie, *Sekretaris.*

ZUID- EN OOSTER-AFDEELING VAN BORNEO (BANDJERMASSIN.)

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
J. H. Barnstein, } *Leden.*
J. H. van Erp,
De tijdelijke sekretaris der residentie, *Sekretaris.*

MAKASSAR.

De tijdelijke Gouverneur, *Voorzitter.*
F. Schenkhuizen,
C. van der Vrijhoef,
Mr. M. W. Scheltema,
A. W. Bethbeder,
J. Ch. Vetter,
P. C. van Oosterzee,
W. Jonas,
} *Leden.*
De tijdelijke sekretaris van het gouvernement, *Sekretaris.*

MAROS.

P. C. Wijnmalen,
P. A. van Goor.
} *Leden.*

AMBOINA.

De tijdelijke Assistent-Resident, *Voorzitter.*
B. N. J. Rosskott,
E. J. C. van den Berg,
W. A. C. Ardesch.
} *Leden.*
De kommies ter gouvernements-sekretarie, *Sekretaris.*

BANDA.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
M. Lantzius,
P. C. L. Hartog,
J. E. van Zuijlen,
G. L. C. C. van Vugt,
} *Leden.*
De tijdelijke sekretaris der residentie, *Sekretaris.*

TERNATE.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
H. Coldenhoff,
M. D. van Duivenbode,
J. E. Höveker,
} *Leden.*
De tijdelijke sekretaris der residentie, *Sekretaris.*

MENADO.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
E. D. L. Moreaux,
W. J. Goetzee, } *Leden.*
De tijdelijke sekretaris der residentie, *Sekretaris.*

TIMOR.

De tijdelijke Resident, *Voorzitter.*
J. M. Tielman,
H. C. G. Hansen,
D. Tielman, } *Leden.*
W. L. J. G. de Rochemont,
De tijdelijke kommies, *Sekretaris.*

AANTOONING *der veranderingen, welke onder het personeel bij de Gouvernements-scholen zijn voorgevallen, gedurende het jaar* 1856.

OVERLEDEN :

F. J. Klatt.	1ste Onderwijzer aan de 2de school te *Samarang*.

MET' VERLOF NAAR NEDERLAND :

Geene.

GEPENSIONEERD :

Geene.

AANGESTELD :

E. J. van der Linden,	als Onderwijzer aan de school te *Madioen*.
C. van den Muijsenber ,	als Ondermeester aan de 2de school te *Weltevreden*.
N. Jordan.	als Ondermeester aan de school te *Ambarawa*.
P. H. J. Johannes, C. Doelitzsch, J. A. Boijer,	als Kweekelingen aan de 1ste school te *Samarang*.
H. W. Doeve, H. Simon,	als Kweekelingen aan de 2de school te *Samarang*.
G. A. R. E. A. Pieter J. F. Lee,	als Kweekelingen aan de R. K. weeshuisschool te *Samarang*.

J. P. Appel,	als Kweekeling aan de school te *Djokdjokarta.*
F. A. de Graaff, D. P. E. van Loosbroek,	als Kweekelingen aan de school te *Grissee.*
C. Broekhuizen,	als Kweekeling aan de school te *Banda.*
C. Barrett,	als Kweekeling aan de school te *Benkoelen.*

EERVOL ONTSLAGEN OF UIT DE DIENST GETREDEN:

J. Malasch,	laatst 3de Onderwijzer aan de 2de school te *Weltevreden.*
J. M. Halewijn,	laatst 4de Onderwijzer aan de 2de school te *Soerabaïja.*
W. A. Vonk,	laatst Ondermeester te *Amboina.*
P. Vuurpijl,	Kweekeling te *Cheribon.*
H. H. Willemsen,	» » *Tagal.*
J. B. Koffa,	» » *Djokjokarta.*

ONTSLAGEN:

W. Arends,	laatst Onderwijzer aan de school te *Pattie.*
A. Reeders,	Onderwijzer voor de *O. I.* dienst.

NA TERUGKOMST VAN VERLOF UIT NEDERLAND OP WACHTGELD.

J. O. Boulet,	laatst Onderwijzer aan de Hervormde weeshuisschool te *Samarang.*

Lett. **C.**

NOMINATIEVE STAAT der op ultimo December 1856 in Gouvernements dienst zijnde Onderwijzers, Ondermeesters en Kweekelingen.

ONDERWIJZERS.

Van welk jaar in dienst.	NAMEN.	Onderwijzersrang.	Betrekking onder ultimo December 1856.
1825	H. L. Rademaker,	1ste	Op wachtgeld.
1827	H. Soeters,	3de	Onderwijzer aan de school te Soerakarta.
1829	J. Wilkens,	2de	Hoofd-onderwijzer aan de 1ste school te Samarang.
1830	J. van der Tang,	2de	1ste onderwijzer aan de 1ste school te Soerabaija.
1832	H. W. C. de Roock,	2de	1ste onderwijzer aan de 2de school te Soerabaija.
1833	J. Ciebrant,	3de	2de onderwijzer aan de school te Passoeroean.
1834	B. Andeweg,	2de	Hoofd-onderwijzer aan de 1ste school te Weltevreden.
1835	P. C. Mierop,	3de	2de onderwijzer aan de 2de school te Samarang.
1835	H. C. Dircks,	3de	Onderwijzer aan de school te Menado.
1837	D. C. de Bruin,	2de	1ste onderw., tevens binnen-regent in het Prot. weeshuis te Samarang.
1838	W. Retgers,	2de	1ste onderwijzer aan de 2de school te Weltevreden.
1840	C. Pieck,	2de	1ste onderwijzer aan de stadsschool te Batavia.
1840	C. H. Reijgers,	3de	2de onderwijzer aan de school te Soerakarta.
1841	R. Sleeswijk Veenstra,	2de	2de onderwijzer aan de 1ste school te Weltevreden.
1841	H. C. van Eijbergen,	2de	Met verlof in Nederland.
1841	J. L. A. Mierop,	3de	2de onderwijzer in het R. K. weeshuis te Samarang.

ONDERWIJZERS.

Van welk jaar in dienst.	NAMEN.	Onderwijzersrang.	Betrekking onder ultimo December 1856.
1841	G. F. R. Portier,	3de	Onderwijzer aan de school te Japara.
1842	J. W. Sloot,	2de	1ste onderwijzer aan de 2de school te Samarang.
1843	P. van Geelen,	2de	1ste onderwijzer aan de 1ste school te Padang.
1843	F. W. S. von Staedel,	3de	3de onderwijzer aan de 1ste school te Weltevreden.
1844	H. R. van Heekeren,	2de	2de onderwijzer aan de 2de school te Weltevreden.
1844	J. C. Voorneman,	3de	Waarn. 2de onderwijzer in het Prot. weeshuis te Samarang.
1845	P. R. Marcks,	2de	Onderwijzer aan de school te Banda.
1845	P. Jansen,	3de	» » » » » Benkoelen.
1845	H. van der Wulp,	3de	3de onderwijzer aan de 1ste school te Soerabaija.
1843	J. G. van der Geugten,	3de	Onderwijzer aan de school te Tagal.
1846	J. Oudhoff,	3de	2de onderwijzer aan de 3de school te Samarang.
1846	C. F. Sloot,	2de	2de onderwijzer aan de 1ste school te Samarang,
1846	F. Orth,	3de	4de onderwijzer aan de 2de school te Weltevreden.
1846	G. F. Seeman,	3de	Onderwijzer aan de school te Maros.
1847	H. C. A. Cornelius,	3de	2de onderwijzer aan de 2de school te Padang.
1848	A. G. van Velthuijsen,	2de	1ste onderwijzer aan de 3de school te Samarang.
1848	W. Meijer,	2de	2de onderwijzer aan de 1ste school te Soerabaija.
1848	H. J. Scheffer,	3de	Onderwijzer aan de school te Kedirie.
1849	J. J. de Weijer.	2de	1ste onderwijzer aan de 2de school te Padang.
1849	A. van der Meijden,	2de	Met verlof in Nederland.
1849	P. C van Ghert,	3de	1ste onderwijzer in het R. K. weeshuis te Samarang.
1849	H. Veuger Kuiper,	2de	Onderwijzer aan de 1ste school te Makassar.
1849	H. L. le Bruijn,	3de	Onderwijzer aan de school te Timor-Koepang.
1849	E. J. van der Linden,	3de	Onderwijzer aan de school te Madioen.
1849	J. C. Stoltenbach,	3de	» » » » » Probolingo.

ONDERWIJZERS.

Van welk jaar in dienst.	NAMEN.	Onderwijzersrang.	Betrekking onder ultimo December 1856.
1850	J. O. Boulet,	2de	Op wachtgeld.
1850	J. Schoonderbeek,	2de	1ste onderwijzer aan de school te Passoeroean.
1850	J. J. W. Abell,	3de	Onderwijzer aan de school te Cheribon.
1850	L. E. Boijer,	3de	3de onderwijzer aan de 2de school te Soerabaija.
1851	J. H. Retel,	2de	Onderw. aan de school te Djokdjokarta.
1851	A. Cupaerus,	2de	3de onderwijzer aan de 1ste school te Samarang.
1851	J. W. P. Rasens,	3de	Onderwijzer aan de school te Ambarawa.
1851	J. W. Bille van den Bungen,	2de	2de onderwijzer aan de 2de school te Soerabaija.
1851	F. A. Corporaal,	2de	Onderw. aan de 2de school te Makassar.
1851	S. C. van der Bent,	3de	» » » school te Grissee.
1852	H, Obertop,	2de	» » » » » Bangkallang.
1852	L. van den Bor Sr.,	2de	» » » » » Buitenzorg.
1852	J. E. van der Wijk,	3de	» » » » » Pekalongan.
1852	J. L. Bloemhard,	2de	» » » » » Poerworedjo.
1852	A. de Bruijn Hz.,	2de	» » » » » Banjoemaas.
1852	J. van der Veer.	3de	» » » » » Rembang.
1852	W. Beerekamp,	2de	» » » » » Palembang.
1852	J. van der Meijden,	3de	» » » » » Pattie.
1853	J. M. Roskopf,	2de	» » » » » Kadoe.
1853	L. van den Bor Jr.,	3de	2de onderwijzer aan de stadsschool te Batavia.
1853	B. A. Willems,	3de	2de onderwijzer aan de 1ste school te Padang.
1854	A. van Ooijen,	2de	Onderw. aan de school te Banjoewangie.
1854	M. J. J. Op de Laeij,	3de	» » » » » Ternate.
1854	J. A. Immink,	2de	» » » » » Serang.
1854	J. A. P. de Visser.	2de	» » » » » Bezoekie.
1854	J. Kunst Jr.,	2de	Tijdelijk werkzaam aan de 2de school te Weltevreden.
1854	C. L. Plasberg,	2de	Onderw. aan de school te Sumanap.
1854	A. Kommissaris,	3de	» » » » » Malang.
1854	C. Over de Linden,	3de	4de onderwijzer aan de 2de school te Soerabaija.
1854	W. Broers,	3de	Onderwijzer aan de school te Bandjermassin.

ONDERMEESTERS.

Van welk jaar in dienst.	NAMEN.	Onderwijzersrang.	Betrekking onder ultimo December 1856.
1840	F. C. de Graaff,		Aan de 1ste school te Soerabaija.
1844	J. A. A. van Solingen,	3de	» » 2de » » Makassar.
1844	J. A. Mierop,	3de	» » 3de » » Samarang.
1847	J. H. Beer,	3de	» » 2de » » »
1847	A. C. Winkler,		» » school te Menado.
1848	F. Daijers,		» » R. K. weeshuisschoolte Samarang
1849	G. J. P. Canela,		» » school te Amboina.
1850	A. C. Pietersen,		» » Herv. weeshuisschool te Samarang
1850	L. A. de la Croix,	3de	» » 1ste school te Makassar.
1850	N. P. L. Boijer,	3de	» » Herv. weeshuisschool te Samarang
1850	J. H. Toorop,	3de	» » school te Poerworedjo,
1850	H. Burer,	3de	» » school te Passoeroean,
1850	K. G. Rabé,		» » 2de scheol te Soerabaija.
1850	J. H. H. de Bell,		» » school te Banda.
1852	J. A. C. Durieux,	4de	» » » » Serang.
1854	L. G. van der Hoek,	3de	» » » » Buitenzorg.
1854	D. P. Feikema,	3de	» » » » Pekalongan.
1854	A. Klasing,	4de	» » » » Tagal.
1854	J. Leegstra,	3de	» » » » Soerakarta,
1854	H. Velu,	4de	» » 2de school te Soerabaija.
1854	A. van Velsen,	4de	» » » » Probolingo.
1854	H. Vierdag,	4de	» » school te Menado.
1854	F. L. de Vriese,	3de	» » 2de school te Samarang.
1854	R. Burg,	4de	» » » » Djokdjokarta.
1856	P. Kleijkamp,	4de	» » stadsschool te Batavia.
1856	C. van den Muijsenberg,	4de	» » 2de school te Weltevreden.
1856	N. Jordan,		» » school te Ambarawa.
1856	F. A. de Graaff,		» » » » Grissee.

KWEEKELINGEN.

P. J. Dubois,	te Pekalongan.
H. J. Hicks,	» »
W. M. M. Klein,	aan de 1ste school te Samarang.
P. H. J. Johannes,	aan de 1ste school te Samarang.
C. Doelitzsch,	aan de 1ste school te Samarang.
J. A. Boijer,	aan de 1ste school te Samarang.
P. H. Doeve,	aan de 2de school te Samarang.
H. W. Doeve,	aan de 2de school te Samarang.
H. Simon,	aan de 2de school te Samarang.

KWEEKELINGEN.

A. V. de Calonne,	aan de 3de school te Samarang.
W. H. A. Harbrink,	
C. L, Koch,	aan de Herv. weeshuisschool te Samarang.
D. de Vries, Zz.	
G. A. R. E. A. Pieters,	aan de R. K. weeshuisschool te Samarang.
J. F. Lee,	
T. Riesa,	te Magelang.
E. A. Schultz,	,, Poerworedjo.
J. P. Appel,	,, Djokjokarta.
D. P. C. van Loosbroek,	,, Grissee.
C. Fransz,	,, Sumanap.
P. A. Robijn,	,, Malang.
C. G. Godfried,	,, Probolingo.
C. Broekhuizen,	,, Banda.
G. Nitschke,	aan de 1ste school te Makasser.
A. A. J. Nielo,	,, ,, 2de ,, ,, ,,
G. H. Piekhaar,	,, ,, R. K. weeshuisschool te Samarang.
G. Barend,	te Soerakarta.
H. T. Evers,	,, Pasoeroean.
A. Laarhuis,	aan de 1ste school te Padang.
A. Gossiaux,	
L. Buflo,	,, ,, 2de ,, ,, ,,
J. T. Wolff,	te Banjermassin.
C. Barrett,	,, Benkoelen.

STAAT *der Gouvernementsscholen onder ultimo December* 1856.

SCHOLEN.	Getal der bij iedere school in dienst zijnde of dienst doende			Getal Leerlingen.		
	Onderwijzers.	Ondermeesters.	Kweekelingen.	Tegen betaling van het schoolgeld	Gratis.	Totaal.
JAVA,						
1ste lagere school te Weltevreden , ,	3	»	»	73	»	73
2de » » » » , ,	4	1	»	25	185	210
» » » Batavia , , , ,	2	1	»	27	93	120
» » » Buitenzorg , , ,	1	1	»	40	20	60
» » » Serang , , , ,	1	1	»	16	14	30
» » » Cheribon , , ,	1	»	»	18	22	40
» » » Tagal , , , ,	1	1	»	19	13	32
» » » Pekalongan , ,	1	1	2	44	13	57
1ste » » » Samarang , ,	3	»	4	142	»	142
2de » » » » , , ,	2	2	3	83	44	127
3de » » » » , , ,	2	1	2	»	»	106
Herv, weesh, » » » , , ,	2	2	1	»	180	160
R. K. » » » » , , ,	2	1	4	»	190	190
Transportere.	25	12	16	487	774	1367

SCHOLEN.	Getal der bij iedere school in dienst zijnde of dienst doende			Getal leerlingen.		
	Onderwijzers.	Ondermeesters.	Kweekelingen.	Tegen betaling van het schoolgeld	Gratis.	Totaal.
Per Transport.	25	12	16	478	774	1367
Partikuliere school te Salatiga, waar van gouvernements wege, onderwijs aan de gratis leerlingen wordt gegeven,				39	22	61
Lagere school te Ambarawa	1	1	»	2	71	73
» » » Kadoe	1	»	1	44	10	54
» » » Poerworedjo	1	1	1	28	17	45
» » » Banjoemaas	1	»	»	26	9	35
» » » Soerakarta	2	1	1	64	35	99
» » » Djokjokarta	1	1	1	60	40	100
» » » Kedirie	1	»	»	12	5	17
» » » Pattie	1	»	»	8	12	20
» » » Japara	1	»	»	3	17	20
» » » Madioen	1	»	»	»	»	»
» » » Rembang	1	»	»	18	14	32
1ste lagere school te Soerabaya	3	1	»	87	»	87
2de » » » »	4	2	»	89	134	223
Lagere school te Grissee	1	1	1	16	30	46
» » » Sumanap	1	»	1	10	31	41
» » » Bangkallang	1	»	»	6	8	14
» » » Passoeroewan	2	1	1	46	55	101
» » » Malang	1	»	1	9	23	32
» » » Probolingo	1	1	1	25	29	54
» » » Bezoekie	1	»	»	10	7	17
» » » Banjoewangie	1	»	»	9	9	18
BUITENBEZITTINGEN.						
Lagere school te Amboina	»	1	»	41	12	53
Transportere.	53	23	25	1139	1364	2609

SCHOLEN.	Getal der bij iedere school in dienst zijnde of dienst doende			Getal leerlingen.		
	Onderwijzers.	Ondermeesters.	Kweekelingen.	Tegen betaling van het schoolgeld	Gratis.	Totaal.
Per Transport.	53	23	25	1139	1364	2609
Lagere school te Banda	1	1	1	47	30	77
» » » Ternate	1	»	»	3	11	14
» » » Menado	1	2	»	66	12	78
1ste lagere school te Makassar . . .	1	1	1	38	»	38
2de » » » » . . .	1	1	1	23	65	88
Lagere school te Maros	1	»	»	9	12	21
» » » Timor Koepang . .	1	»	»	13	14	27
1ste lagere school te Padang	2	»	1	49	»	49
2de » » » » . . .	2	»	2	20	91	111
Lagere school te Benkoelen	1	»	1	29	21	50
» » » Palembang	1	»	»	11	15	26
» » » Banjermassin . . .	1	»	1	11	16	27
Op wachtgeld	2	»	»	»	»	»
Met verlof in *Nederland* . .	2	»	»	»	»	»
				»	»	»
SCHOLEN NOG NIET IN WERKING.						
Tjilatjap, toegestaan in 1856,	Zullen in 1857 in werking komen.			»	»	»
3de school te Soerabaija, » » »				»	»	»
2de » » Amboina, » » »				»	»	»
Padang Pandjang geprojecteerd,				»	»	»
Totaal	71	28	33	1358	1751	3215

STAAT *der onder ultimo December* 1854 *aanwezige partikuliere school-inrigtingen.*

SCHOOLINRIGTINGEN.	VAKKEN VAN ONDERWIJS.
Java.	
BATAVIA. Van den heer *G. Verhulp* .	Lezen, schrijven, rekenen, wis-; natuur- en aardrijkskunde, geschiedenis, zedekunde, teekenen, muziek, zang en dans; benevens de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen.
Van Mevr. de wed. *Nortier*.	Al hetgeen tot eene beschaafde opvoeding behoort en betrekking heeft tot het lager onderwijs, benevens de Fransche taal.
Mejufvr. *A. Guex de Coudray.*	Idem en voor de Fransche en Engelsche talen.
Van Mevr. *A. Klussmann, geb. Wendt.*	Idem en voor de Nederduitsche, Fransche en Hoogduitsche talen.
Mejufvr. *Dujardin Prodrigo.*	Voor de Fransche talen.

SCHOOLINRIGTINGEN.	VAKKEN VAN ONDERWIJS.
BATAVIA.	
School van *Manoek & Arathoon.*	Bestemd voor het aanleeren van het lezen en schrijven der Hollandsche, Armenische en Engelsche talen en de gewone vakken van lager onderwijs.
J. J. J. Snellebrand . . .	Voor het lager en middelbaar onderwijs, de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen.
J. G. Heuveldop.	Voor de Hollandsche, Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen.
Mejufvr. *A. C. Verhuyght* en *J. G. A. J. van Gemert.*	Voor de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen.
Parapattan weeshuisschool, *G. P. Paulus.*	Gewoon lager onderwijs. Lezen schrijven en rekenen.
Christelijke ambachtschool.	Om kinderen die buiten mogelijkheid zijn eene christelijke opvoeding te ontvangen op te nemen ten einde hen behoorlijk te doen opvoeden en verzorgen.
Gesticht voor verlaten kinderen te *Djatie.* . . .	
Meester Cornelis.	
B. A. Brassinga, ...	Voor de vakken van het lager onderwijs.
Buitenzorg.	
Mevr. *P. Hendricks geb. Gasinjet.*	Bewaar of verzorgschoolhouderesse.
Cheribon.	
Mevr. *Bernard geb. Schmidt.* .	Voor de Fransche en Engelsche talen.

SCHOOLINRIGTINGEN.	VAKKEN VAN ONDERWIJS.
Krawang	
A. J. L. Lempe.	Gewoon lager onderwijs.
Pekalongan.	
Mejufvr. *A. M. Crans.* . . .	
SAMARANG. Mevr. de wed. *Hachtman geb. van der Eem.*	Lager onderwijs en vrouwelijke handwerken.
» *Jaspers geb. de Raat.* .	Als voren, benevens de Fransche en Engelsche talen.
» *Mendes da Costa geb. Roesing van Itersohn.* . .	Idem benevens de Fransche, Engelsche en Hoogduitsche talen.
» de wed. *Catenius geb. Frank.*	Idem benevens de Fransche en Hoogduitsche talen.
Mejufvr. *E. Muhlenfeldt.* .	Voor de vakken van het lager onderwijs.
A. Collings.	Het Italiaansch boekhouden, benevens de Fransche, Engelsche, en Hoogduitsche talen.
Salatiga.	
C. P. Behr.	Gewoon lager onderwijs.
Mevr. *L. W. Martherus geb. Bestelmeijer.*	Als voren, benevens de Fransche taal en teekenen.
» *Mispelblom Beyer geb. Mertens.*	Idem, benevens de Fransche en Engelsche taal.
Soerakarta.	
M. J. Hansen	Gewoon lager onderwijs.
Mejufvr. *G. M. C. Claesen* . .	
Pattie (Japara).	
Mejufvr. *C. J. C. Holze* . . .	Gewoon lager onderwijs.

SCHOOLINRIGTINGEN.	VAKKEN VAN ONDERWIJS.
Madioen.	
~~Mevr.~~ *E. H. Fleur geb, Boeseken.*	Lager ~~onderwijs~~, de Fransche en ~~Engelsche~~ ~~talen~~.
SOERABAIJA. *P. B. Willemsz.*	Gewoon lager onderwijs.
SOERABAIJA. *B. Werner.*	Idem.
SOERABAIJA. *Gezusters Gersom.*	Als voren en de Fransche taal.
SOERABAIJA. Mevr. de wed. *Steup*	Idem.
SOERABAIJA. ~~Mejufvr~~, *M. Koenen*	Als voren, de Fransche, ~~Engelsche~~ en Hoogduitsche talen.
SOERABAIJA. Mejufvr. *J. W. Einden.*	Bewaar of verzorgschoolhouderessen.
SOERABAIJA. *B. E. Franke.*	Bewaar of verzorgschoolhouderessen.
SOERABAIJA. *Azia van Timor*	Bewaar of verzorgschoolhouderessen.
Toeban.	
H. W. Keulven	Gewoon lager onderwijs.
Grissee.	
Mejufvr. *W. A. J. Kriesfeld.*	Als voren de Fransche en Engelsche talen.
Buitenbezittingen.	
Herv. weeshuiss. te Makassar	Gewoon lager onderwijs.
Idem » Amboina.	Gewoon lager onderwijs.
Idem » Ternate.	Gewoon lager onderwijs.
van den Heer *Melchior* te Bima	Gewoon lager onderwijs.
Idem *Schutt* te Amoerang	Gewoon lager onderwijs.

Lett. F.

STAAT *der scholen in de Minahassa op ultimo December* 1856.

	DISTRIK T.	NEGORIJ.	Voor wiens rekening.	Getal kinderen opgeschreven.	Getal kinderen gezet opkomende.
1	Tondano.	Tondano.	Gouvenements.	500	205
2	»	Kapataran.	»	108	75
3	Langowan.	Langowan.	»	163	99
4	Kakas.	Kakas.	»	156	100
5	Kakaskassang.	Lotta.	»	104	50
6	»	Tateli	»	89	40
7	Likupang.	Likupang.	»	48	48
8	Ponsea.	Kema.	»	120	95
9	Manado.	Manado.	»	111	41
10	Klabat di bawa.	Paniki.	»	80	45
11	Tonbaririj.	Tanawangko.	»	215	103
12	Amurang.	Amurang.	»	130	40
13	Tondano.	Makalisung.	Genootschaps.	54	52
14	»	Rerer.	»	68	58
15	»	Kolongan.	»	81	70
16	»	Sawangan.	»	42	39
17	»	Kombij.	»	70	65
18	»	Ranowangko.	»	43	40
19	»	Lalumpej.	»	86	78
20	»	Tulap.	»	52	48
21	»	Watulong.	»	47	35
22	»	Telap.	»	100	70

	DISTRIKT.	NEGORIJ.	Voor wiens rekening,	Getal kinderen opgeschreven	Getal kinderen gezet opkomende.
			Per Transport	2567	1496
23	Tondano.	Watumea.	Genootschaps.	100	91
24	»	Toulijan ketjil.	»	56	50
25	»	Negrij baru.	»	70	52
26	»	Koja.	»	70	50
27	Langowan.	Atep.	»	79	54
28	»	Palamba.	»	63	46
29	»	Talawatu.	»	44	30
30	Kakas.	Sembokej.	»	27	25
31	»	Kajuwatu.	»	41	30
32	»	Karor.	»	34	27
33	»	Passo.	»	115	77
34	»	Toulijan.	»	52	41
35	Remboken.	Remboken.	»	258	173
36	»	Kasuratan.	»	68	48
37	Tonpasso.	Tonpasso.	»	160	119
38	»	Toluk.	»	63	48
39	»	Kanonang.	»	56	39
40	»	Tokin.	»	70	35
41	»	Wanga.	»	39	20
42	»	Motoleng.	»	81	35
43	»	Mopolo.	»	57	30
44	»	Lompad.	»	70	26
45	»	Pontak.	»	59	20
46	Kawangkoan.	Kawangkoan.	»	270	130
47	»	Kajuwij.	»	41	30
48	»	Tondegesan.	»	69	48
49	»	Kumelum buaij.	»	140	90
50	»	Karimbo.	»	60	45
51	»	Wakan.	»	50	40
52	»	Towasen.	»	54	40
53	»	Lewasen.	»	67	30
54	»	Saul.	»	42	20
55	»	Paslaten.	»	70	15
			Transportere	5162	3150

	DISTRIKT.	NEGORIJ.	Voor wiens rekening.	Getal kinderen opgeschreven.	Getal kinderen gezet opkomende.
			Per Transport.	5162	3150
56	Kawangkoan.	Saronsong.	Genootschaps.	50	25
57	»	Wuwuk.	»	123	90
58	»	Pinamorongan.	»	53	39
59	»	Konijan.	»	50	38
60	»	Koreng.	»	59	35
61	Tonbassian,	Tonbassian atas.	»	140	85
62	»	Pondan.	»	100	34
63	»	Rity.	»	100	30
64	Passan & Kata-	Passan & Kata-	»	156	60
65	» han.	Tetengesan (han.	»	71	44
66	»	Sumampouw,	»	51	40
67	»	Sasakulan,	»	37	29
68	»	Pangguw,	»	40	30
69	Ponosakan.	Belang,	»	50	20
70	Tomohon,	Tomohon,	»	334	130
71	»	Tataaran,	»	117	80
72	»	Rurukan,	»	59	41
73	Kakaskassang	Kakaskassang,	»	134	94
74	Saronsong,	Saronsong,	»	156	72
75	»	Pinares.	»	48	29
76	»	Rembunan.	»	45	38
77	»	Lahendong.	»	99	61
78	»	Tondongo.	»	50	41
79	Sonder.	Sonder.	»	190	120
80	»	Kiawalana.	»	70	55
81	»	Leilem.	»	76	60
82	»	Tintjep.	»	45	40
83	»	Pumpaan.	»	74	28
84	»	Lilejma.	»	40	22
85	»	Kapoja.	»	60	26
86	Tonsea,	Treman.	»	116	48
87	»	Kassar.	»	111	57
88	»	Tumaluntung.	»	106	73
			Transportere.	8072	4864

	DISTRIKT.	NEGORIJ.	Voor wiens rekening.	Getal kinderen opgeschreven.	Getal kinderen gezet opkomende.
			Per Transport.	8072	4864
89	Tonsea.	Sawangan.	Genootschaps.	88	50
90	»	Sukur.	»	62	38
91	»	Laikis.	»	74	28
92	»	Tetej.	»	48	32
93	»	Tatelu.	»	78	56
94	»	Lelong	»	50	28
95	»	Tanggarij.	»	35	25
96	»	Mapanget.	»	110	68
97	Likupang.	Paslaten.	»	44	29
98	Klabat diatas.	Kolongan.	»	87	22
99	Negrij baru.	Tituwungan.	»	30	20
100	Tonbaririj,	Ranowango.	»	110	50
101	»	Lemo.	»	80	32
102	»	Lola.	»	157	87
103	»	Taratara.	»	120	90
104	»	Woloan.	»	138	56
105	Romoon,	Poigar.	»	66	37
106	»	Remoondibawa.	»	174	10
107	»	» diatas.	»	193	80
108	Tonsawang.	Tonbatu.	»	160	90
109	»	Mundung.	»	64	30
110	Kakaskassang.	Koka.	Negorijs.	50	22
111	Tomohon,	Pangolombian.	»	46	41
112	»	Kambes.	»	101	61
113	Tonsea,	Ajer madidi.	»	106	82
114	»	Tonsea lama.	»	78	68
115	Klabat diatas.	Moumbij.	»	95	40
116	»	Kuwie.	»	55	26
117	Romoon.	Tawaán.	»	93	19
118	»	Tenga.	»	75	16
119	Sonder.	Paku.	»	50	30
120	»	»	»	24	13
121	»	Suluen.	»	103	48
			Transportere.	10916	6288

	DISTRIKT.	NEGORIJ.	Voor wiens rekening.	Getal kinderen opgeschreven.	Getal kinderen gezet opkomende.
			Per Transport.	10916	6288
122	Sonder.	Tankunej.	Negorijs.	21	»
123	»	Papontolen.	»	40	29
124	Tonbaririj.	Sendukh.	»	84	40
125	»	Mäasing.	»	29	19
126	»	Popareng.	»	41	35
127	Tonbassian.	Maliku.	»	50	40
128	Tonpasso.	Pinalin.	»	43	10
129	»	Popoh.	»	»	»
130	Tonsawan.	Lobuh.	»	125	65
131	Likupang.	Kokole.	»	54	54
			Totaal.	11403	6580

BEGROOTING VAN 1856.

HOOFDSTUK V.

VIERDE AFDEELING.

UITGAVEN.

EEREDIENST, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN,
ONDERWIJS OF SCHOOLWEZEN.

RESIDENTIEN.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	I Personeel.
BANTAM.	Traktement aan eenen onderwijzer	*f* 1200 –
	Indemniteit van huishuur aan idem. . . .	» 260 –
	Traktement aan een schoolbediende	
		f 1560 –
BATAVIA.	*Sekretarie van de Hoofdkommissie van Onderwijs.*	
	Traktement aan een sekretaris . . . . . :	*f* 5400 –
	Klerken	» 1200 –
	Een boodschaplooper, personeel . . *f* 120.—	v. memor:
	1ste *Lagere school te Weltevreden.*	
	Traktement aan eenen 1sten onderwijzer . .	*f* 4200 –
	» » » 2den » . .	» 2400 –
	» » » 3den » . .	» 1800 –
	Indemniteit van huishuur aan den 3den onderwijzer	» 600 –
	Traktement aan 2 schoolbedienden	
	Voor het schoonhouden van het schoolerf .	
	2de *Lagere school te Weltevreden.*	
	Traktement aan eenen 1sten onderwijzer . .	» 3000 –
	» » » 2den » . .	» 2400 –
	» » » 3den » . .	» 1500 –
	» » » 4den » . .	» 1200 –
	Indemniteit van huishuur aan den 3den onderwijzer.	» 600 –
	Transportere . . .	*f* 24300

UITGAVEN.			Aanmerkingen en aanhaling der besluiten waarop de posten gegrond zijn.
Indië.	In Nederland.		
Materieel.	Personeel.	Materieel.	
			Besluit dd. 24 November 1849 No. 9.
			Resolutie dd. 24 September 1832 No. 25.
			Besluit dd. 17 Januarij 1850 No. 4.
f 60 —			Idem Idem.
f 60 —			
			Besluit dd. 7 Augustus 1841 No. 2 en Staatsblad 1850 No. 1.
			Besluit dd. 13 Julij 1847 No. 10 en Staatsblad 1830 No. 1.
			Besluit dd. 22 April 1851 No. 17 te bestrijden uit de sommen in het algemeen.
			Besluit dd. 19 Mei 1849 No. 6.
			Idem Idem en Staatsblad 1850 No. 1
f 100 —			
„ 40 —			Resolutie dd. 30 Junij 1829 No. 18 en Staatsblad 1846 No. 12 en 1850 No. 1.
			Besluit dd. 19 Mei 1849 No. 6.
			Besluit dd. 13 September 1852 No. 1 en missive 1e Adjunct Sekretaris dd. 30 Junij 1854 No. 1259/*g* § 23.
			Besluit dd. 19 Mei 1849 No. 6 en Staatsblad 1850 No. 1.
f 140 —			

RESIDENTIEN.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	In Personeel.
	Per Transport. . . .	*f* 24300 —
	Indemniteit van huishuur aan den 4den onderwijzer	» 360 —
	Traktement aan 2 schoolbedienden	
	Voor het schoonhouden van het schoolerf . .	
	Stadsschool te Batavia.	
	Traktement aan eenen 1sten onderwijzer . .	» 2400 —
	» » » 2den » . .	» 1500 —
	Indemniteit van huishuur aan den 1sten onderwijzer	» 600 —
	Indemniteit van huishuur aan den 2den onderwijzer	» 360 —
	Schoolbediende	
	Partikuliere schoolinrigting te Tankee (Batavia).	
	Traktement aan eenen leermeester	» 120 —
		f 29640 —
BUITENZORG.	Traktement aan eenen onderwijzer	*f* 1200 —
	Indemniteit van huishuur aan den onderwijzer.	» 360 —
	Traktement aan een bediende voor de school.	
	Traktement aan eenen 1n schoolmeester te *Depok*.	» 300 —
	» » » 2n » » »	» 120 —
	Toelage aan den 1sten schoolmeester te *Depok Laurens*, à *f* 17 's maands . . *f* 204:—	v. memor.
		f 1980 —

UITGAVEN.			Aanmerkingen en aanhaling der besluiten waarop de posten gegrond zijn.
Indië.	In Nederland.		
Materieel.	Personeel.	Materieel.	
f 140 —			Besluit dd. 13 Sept. 1852 No. 1 en missive 1e Adjunkt Sekretaris dd. 30 Junij 1854 No. 1259/*g* § 23.
» 100 —			Resolutie dd. 30 Junij 1829 No. 18 en Staatsblad 1846 No. 12 en 1800 No. 1.
» 40 —			
			Besluit dd. 13 September 1852 No. 1 en missive 1e Adjunkt Sekretaris dd. 30 Junij 1854 No. 1359/*g* § 23.
» 100 —			Resolutie 24 September 1832 No. 25 en Staatsblad 1846 No. 12 en 1850 No. 1.
			Besluit 18 September 1820 No. 6 en Staatsblad 1850 No. 1.
f 380 —			
			Besluit dd. 27 Augustus 1849 No. 27 en 29 Junij 1850 No. 20.
			Resolutie dd. 24 September 1832 No. 25 en Staatsblad 1850 No. 1.
f 60 —			Idem Idem Idem en 1846 No. 12.
			Besluit 10 Junij 1852 No. 5.
			Resolutie dd. 1 Januarij 1836 No. 2, besluit 29 Januarij 1839 No. 8, staatsblad 1850 No. 1; te bestrijden uit het XII hoofdstuk dagelijksche onvoorziene uitgaven.
f 60 —			

RESIDENTIEN.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	In Personeel.
CHERIBON.	Traktement aan eenen onderwijzer	*f* 1200 —
	Huishuur aan denzelven à *f* 30 's maands. .	» 360 —
	Traktement aan een vasten boedjang à *f* 5 's maands	
		f 1560 —
TAGAL.	Traktement aan eenen onderwijzer	*f* 1200 —
	Indemniteit van huishuur aan denzelven . .	» 300 —
	Traktement aan een bediende	
	Huur van een schoollokaal	
		f 1500 —
PEKALONGAN.	Traktement aan eenen onderwijzer	*f* 1200 —
	Indemniteit van huishuur aan denzelven.	» 360 —
	Traktement aan een bediende	
		f 1560 —
KADOE.	Traktement aan een onderwijzer	*f* 1200 —
	Indemniteit van huishuur aan denzelven . .	» 360 —
	Traktement van een bediende	
		f 1560 —
	Bij de Gouvernements 1*ste lagere school.*	
SAMARANG.	Traktement aan eenen hoofd-onderwijzer *f* 3,600	
	» » » 2den » » 1,800	
	Transportere	*f* 5400 —

UITGAVEN.			Aanmerkingen en aanhaling der besluiten waarop de posten gegrond zijn.
Indië.	In Nederland.		
Materieel.	Personeel.	Materieel.	
			Resolutie dd. 10 Maart 1832 No. 11.
			» » 24 September 1832 No. 26 en Staatsblad 1850 No. 1.
			Resolutie dd. 24 September 1832 No. 25
f 60|—			en Staatsbl. 1846 No. 12 en 1852 No. 1.
f 60|—			
			Resolutie dd. 20 April 1832 No. 19,
			Staatsblad 1846 No. 12 en 1850 No. 1.
f 60|—			Resolutie dd. 24 September 1832 No. 25
» 300|—			en Staatsblad 1850 No. 1.
» 360|—			Besluit dd. 13 September 1845 No. 14,
			Staatsbladen 1846 No. 12 en 1850 No. 1.
f 60|—			Resolutie dd. 5 Februarij 1831 No. 13.
			Apostillaire Dispositie dd. 2 December 1853 No. IX.
			Resolutie dd. 24 September 1832 No. 52
f 60|—			art. 52. Staatsbladen 1846 No. 12 en 1850. No. 1.
			Besluit 14 Augustus 1848 No. 50 en 24 November 1849 No. 19.
			Resolutie 24 September 1832 No. 25 en Staatsblad 1850 No. 1.
f 60|—			Idem idem en Staatsbladen 1846 No.
f 60|—			12 en 1850 No. 1.
—|—			

RESIDENTIEN.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.		In Personeel.
	Per Transport		*f* 5400 —
	Indemniteit van huishuur aan den hoofd-onderwijzer		» 600 —
	Indemniteit van huishuur aan den 2den onderwijzer		» 300 —
	Traktement aan twee schoolbedienden . . .		
	Bij de Gouvernements 2de *lagere school.*		
	Traktement aan een 1sten onderwijzer	*f* 2,400	
	» » » 2den »	» 1,500	
	Indemniteit van huishuur aan den 1sten onderwijzer		» 600 —
	Indemniteit van huishuur aan den 2den onderwijzer		» 360 —
	Traktement aan twee schoolbedienden . . .		
	Bij de 3de *Gouvernements lagere school.*		
	Traktement aan eenen 1sten onderwijzer	*f* 2,400	
	» » » 2den »	» 1,500	
	Indemniteit van huishuur aan den 1sten onderwijzer		» 600 —
	Indemniteit van huishuur aan den 2den onderwijzer.		» 360 —
		f 13200	*f* 2880 —
	Hiervan kan worden uitgetrokken hetgeen bij de begrooting van 1850 wegens traktement aan de onderwijzers bij de lagere school werkzaam ad . . . . . *f* 7,500		
	en hetgeen bij besluit ddo. 4 September 1850 No. 10 voor de armenschool, thans 3de Gouvernements lagere school was toegestaan. *f* 3,900	*f* 11,400	» 11400 —
	en de resterende	*f* 1,800.	v. memor. —
	Transportere		*f* 14280 —

UITGAVEN.			Aanmerkingen en aanhaling der besluiten waarop de posten gegrond zijn.
Indië.	In Nederland.		
Materieel.	Personeel.	Materieel.	
			Staatsblad 1850 No. 1 en besluit 4 September 1850 No. 10. Resolutie 5 Junij 1830 No. 29 en Staatsblad 1850 No. 1.
f 160 —			
			Staatsblad 1850 No. 1 en Besluit 4 September 1850 No. 10.
» 120 —			Besluiten 20 Junij 1843 No. 1[a], 13 Maart 1849 No. 9 en Staatsbladen 1856 No. 12 en 1850 No. 1.
			Staatsblad 1850 No. 1 en Besluit 10 September 1850 No. 10.
f 280			
			Besluiten 30 Mei 1828 No. 17, 18 Aug. 1838 No. 1 en 12 Sept. 1838 No. 5 en missive 1ste Adjunkt Sekretaris dd. 30 Junij 1854 No. 1259/*g* § 7.
			Besluit 4 Sept. 1850 No. 10; te bestrijden uit de *f* 500000 buitengewoon om vast te worden voorgedragen.
f 280			

RESIDENTIEN.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	In Personeel.
	Per Transport : , . .	*f* 14280 —
	In het weeshuis der Hervormde gemeente.	
	Traktement aan eenen 1sten onderwijzer . .	» 1800 —
	» » » 2den » . .	» 1200 —
	Indemniteit van huishuur aan den 2den onderwijzer	» 360 —
	In het weeshuis der R. K. gemeente.	
	Traktement aan eenen 1sten onderwijzer . .	» 1800 —
	» » » 2den » . .	» 1200 —
	Indemniteit van huishuur aan den 1sten onderwijzer	» 360 —
	Indemniteit van huishuur aan den 2den onderwijzers	» 360 —
	Toelage aan eenen partikulieren onderwijzer te *Salatiga* , ...	» 1200 —
	Traktement aan den onderwijzer bij de Gouvernements lagere school te *Ambarawa* . .	» 1200 —
	Huishuur aan denzelven	» 360 —
		f 24120 —

		Materieel.	Personeel.	
SOERAKARTA.	Traktement aan eenen 1sten onderwijzer .			» 1800 —
	Traktement aan eenen 2den onderwijzer .			» 1200 —
	Traktement aan eenen bediende			
	Transportere , .			*f* 3000

UITGAVEN.			Aanmerkingen en aanhaling der besluiten waarop de posten gegrond zijn.
Indië.	In Nederland.		
Materieel.	Personeel.	Materieel.	
f 280			Besluit 3 Augustus 1849 No. en 18 November No. 22. Idem idem en Staatsblad 1850 No. 1.
			Besluit 3 Augustus 1849 No. 3 en 18 November 1850 No. 22.
			Besluit 3 Augustus 1849 No. 3 en Staatsblad 1850 No. 1. Besluit 5 Augustus 1851 No. 10.
f 280 —			
			Resolutie dd. 10 Junij 1836 No. 4.
			Besluit dd. 13 Mei 1841 No. 42 en Staatsblad 1850 No. 1, Resolutie 11 Oktober 1831 No. 4.
f 60 —			
f 60 —			

RESIDENTIEN.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.					In Personeel.	
		Personeel		Materieel			
	Per Transport. . .	*f*	—	*f*	—	*f* 3000	—
	Tractement aan twee Inlandsche geleerden toegevoegd aan den heer *Gericke* . . .					» 1200	—
	Verhooging aan *Radhin Pandjie Poespo Wilogo*	» 600	—				
	Traktement aan *A. B. Cohen Stuart* . . .	» 4800	—				
	Gedeeltelijk traktement aan den translateur *C. F. Winter Jr.* . .	» 5400	—				
	Traktement aan J. A. *Wilkens*	» 7200	—				
	Traktement aan den elève translateur *C. F. Winter Jr.*	» 1800	—				
	Verhooging aan denzelven.	» 600	—				
	Inschrijving op de maandwerken *Journal Asiatique* en *Asiatic Society of Bengal.*			» 71	—		
		»20400	—	» 71	—	v. memor.	—
	Kweekschool tot opleiding van Inlandsche Onderwijzers op Java.						
	Traktement aan eenen hoofdonderwijzer . .	» 3000	—				
	Traktement verhooging aan idem. , , . .	» 500	—				
	Transportere : :	*f* 3500	—	*f*		*f* 4200	

UITGAVEN.			Aanmerkingen en aanhaling der besluiten waarop de posten gegrond zijn.
ndië.	In Nederland.		
Materieel.	Personeel.	Materieel.	
60 —			Besluit 16 Junij 1845 No. 21. 24 Oktober 1846 No. 7 en 21 Januarij 1848 No. 1. Besluit 12 Junij 1857 No. 5a, 20 Novemb. 1850 No. 9 en 9 Decemb. 1851 No. 15.
			Besluit 19 Jan. 1844 No. 9. 25 Junij 1844 No. 9. 21 Jan. 1848 No. 1a; de overige *f* 2400 's jaars worden bestreden uit het traktement van een translateur onder algemeen bestuur uitgetrokken
			Besluit 12 Febr. 1851 No. 2 en 1 April 1851 No. 6. Ap. disp. 17 Mei 1851 No. 5.
			Besluit 19 Januarij 1844 No. 9, 25 Junij 1844 No. 9 en 22 Januarij 1848 No. 1.
			Besluit 21 December 1847 No. 3 en 21 Januarij 1843 No. 1a.
			Besluit 31 Mei 1845 No. 1 en 21 Januarij 1848 No. 1a; te bestrijden uit het XII Hoofdstuk » onvoorziene uitgaven."
			Besluit 30 Aug. 1851 No 1 en 10 Sept. 1852 No. 2. Aan deze beide betrekkingen zijn periodieke tractementsverhooging verbonden.
			Besluit 10 September 1851 No. 2.
f 60 —			

RESIDENTIEN.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	Personeel	Materieel	I Personeel.
	Per Transport . .	*f* 3500 —	*f* —	*f* 4200 —
	Indemniteit van huishuur aan idem. . .	» 540 —		
	Traktement aan eenen 2den onderwijzer .	» 2000 —		
	Traktements verhooging aan denzelven . . .	» 500 —		
	Indemniteit van huishuur aan idem . .	» 420 —		
	Traktement aan een hulponderwijzer . .	» 900 —		
		» 7860 —	*f* —	v. memor.
				f 4200 —
DJOKJAKARTA.	Traktement aan eenen schoolonderwijzer . .			*f* 1800 —
	» » » bediende			
	Indemniteit van huishuur aan den onderwijzer.			» 360 —
				» 2160 —
JAPARA.	Traktement aan eenen onderwijzer te *Pattie*, Indemniteit van huishuur.			» 1200 —
	Traktement aan eenen onderwijzer te *Japara*, Huur aan een schoolgebouw tevens tot onderwijzers woning geschikt . . . *f* 360			v. memor.
				f 2760 —
REMBANG.	Traktement aan eenen schoolonderwijzer. . .			» 1200 —
				f 1200 —
	Transportere . . .			

UITGAVEN.			Aanmerkingen en aanhaling der besluiten waarop de posten gegrond zijn,
ndië.	In Nederland.		
Materieel.	Personeel.	Materieel.	
60 —			Besluit 13 Oktoker 1853 No. 7. » 10 September 1861 » 2. » 14 Oktober 1853 » 7. » 7 November 1851 » 2. Te bestrijden uit de som van *f* 24000 in het algemeen uitgetrokken voor de oprigting van scholen onder de Javanen.
» 60 —			Resolutie 10 Junij 1835 No. 4.
» 60 —			Id. 24 September 1832 No. 25 Staatsblad 1846 No. 12 en 1850 No. 1. Idem idem en id. 1850 No. 1.
» 60 —			Gouvernements renvooi 1 September 1852 No. 10707.
			Resolutie 27 Februarij 1832 No; 12 en Staatblad 1834 No. 48.

RESIDENTIEN.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	In Personeel.
	Per Transport . . .	*f* 1200 –
	Indemniteit van huishuur aan denzelven . .	» 360 –
	Traktement aan eenen bediende	
		» 1560 –
BAGELEN.	Traktement aan eenen onderwijzer. : . .	» 1200 –
	Huishuur voor denzelven.	» 360 –
	Traktement aan een schoolbediende. . . .	
		» 1560 –
MADIOEN.	Traktement aan eenen onderwijzer	» 1200
	Voor huishuur	» 360
		» 1560 –
KEDIRIE.	Traktement aan eenen onderwijzer	» 1200
	» » » bediende	
		» 1200 –
BANJOEMAAS.	Traktement aan eenen onderwijzer.	» 1200
		» 1200 –
	Eerste Gouvernements lagere school.	
SOERABAIJA.	Traktement aan eenen 1sten onderwijzer . .	» 3600 –
	Indemniteit van huishuur aan denzelven . .	» 720 –
	Traktement aan eenen 2den onderwijzer . .	» 1800 –
	Indemniteit van huishuur aan denzelven . .	» 480 –
	Traktement aan eenen 3den onderwijzer . .	» 1500 –
	Indemniteit van huishuur aan denzelven . .	» 480 –
	Traktement aan een' schoolbediende . . .	
	Transporteere : : .	*f* 8580 –

UITGAVEN.			Aanmerkingen en aanhaling der besluiten waarop de posten gegrond zijn.
Indië.	In Nederland.		
Materieel.	Personeel.	Materieel.	
f			
			Resolutie 24 September 1832 No. 25 en Staatsblad 1853 No. 1.
» 60 —			Resolutie 24 September 1832 No. 25 en Staatsblad 1846 No. 12 en 1853 No. 1.
» 60 —			
			Besluit 14 Augustus 1848 No. 50 en 24 November 1849 No. 19.
			Resolutie 24 Septenber 1832 No. 25 en Staatsblad 1850 No. 1.
» 60 —			
» 60 —			
			Besluit 25 Mei 1852 No. 7.
— —			
			Besluit 29 Junij 1850 No. 20.
			Resolutie 24 September 1832 No. 25 en Staatsblad 1846 No. 12 en 1850 No. 1.
» 60 —			
» 60 —			
			Gouvernements renvooi 23 Mei 1854 No. 5705 en verbaal Direkteur Generaal van financien 31 Mei 1354 No. 3809.
			Besluit 2 September 1849 No. 37.
			Idem idem en Staatsblad 1850 No. 1.
			Idem idem
			Idem idem
			Idem idem
			Idem idem
» 80 —			Resolutie 24 Sept. 1832 No. 25, 23 Okt. 1832 No. 2 en Staatsblad 1850 No. 1.
» 80 —			

RESIDENTIEN.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	In Personeel.	
	Per Transport . , . ,	*f* 8580	—
	Tweede Gouvernements lagere school,		
	Traktement aan eenen 1sten onderwijzer . .	» 2400	—
	Indemniteit van huishuur aan denzelven , ,	» 600	—
	Traktement aan eenen 2den onderwijzer , ,	» 1500	—
	Indemniteit van huishuur aan denzelven , ,	» 360	—
	Traktement aan eenen schoolbediende , , ,		
	Traktement aan eenen 3den onderwijzer , ,	» 1200	—
	Indemniteit van huishuur aan denzelven , .	» 360	—
	Afdeeling Grissee.		
	Traktement aan eenen onderwijzer , , , ,	» 1200	—
	Indemniteit van huishuur aan denzelven . ,	» 360	—
	Wegens huur van een schoollokaal , , , ,		
	Traktement van een schoolbediende , , , ,		
	Afdeeling Madura,		
	Traktement aan eenen onderwijzer , , , ,	» 1200	—
	Huishuur aan denzelven , , , , , , , ,	» 360	—
	Afdeeling Sumanap,		
	Traktement aan eenen onderwijzer , , . ,	» 1200	—
	» » » schoolbediende , , ,		
		» 19320	—
PASSOEROEAN.	Traktement aan eenen onderwijzer , , . ,	» 1800	—
	» » » schoolbediende , , ,		
	Transportere . . .	*f* 1800	—

UITGAVEN.			Aanmerkingen en aanhaling der besluiten waarop de posten gegrond zijn.
Indië.	In Nederland.		
Materieel.	Personeel.	Materieel.	
f 80			Resolutie 2 September 1849 No. 37.
			Idem idem en Staatsblad 1850 No. 1.
			Besluit 2 September 1849 No. 37.
			Idem idem. idem,
f 80 —			Resolutien 24 Sept. 1832 No. 25. 23 Okt. 1832 No, 2 en Staatsblad 1850 No, 1.
			Missive 1e Adj. Sekr. dd. 30 Junij 1854 No. 1259/*g* § 44.
			Resolutie 17 Febr. 1832. No, 12 en Staatsblad 1834 No. 48.
			Resolutie 24 Sept. 1832 No. 25 en Staatsblad 1850 No. 1.
» 120 —			Idem idem idem.
» 60 —			Idem idem en Staatsblad 1846 No. 12 en 1850 No. 1.
			Resolutie 3 September 1833 No. 17.
			Resolutie 8 Junij 1836 No. 4.
» 60 —			Idem 24 Sept. 1832 No. 25. Staatsblad 1846 No. 12 en 1850 No. 1.
» 400 —			
			Resolutie 10 Junij 1855 No. 4.
» 60 —			Idem 24 Sept. 1832 No. 25 en Staatsblad 1846 No. 12 en 1850 No, 1.
» 60 —			

RESIDENTIEN.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	In Personeel.
	Per Transport	*f* 1800 —
	Indemniteit van huishuur aan den onderwijzer,	» 360 —
	Traktement aan eenen onderwijzer te *Malang*.	» 1200 —
		» 3360 —
BEZOEKIE.	Traktement aan eenen onderwijzer te *Bezoekie*.	» 1200 —
	Indemniteit van huishuur aan denzelven , ,	» 360 —
		» 1560 —
PROBOLINGO.	Traktement aan eenen onderwijzer te *Probolinqo*,	» 1200 —
	» » » schoolbediende. , , ,	
		» 1200 —
BANJOEWANGIE.	Traktement aan eenen onderwijzer . . , .	» 1200 —
		» 1200 —
	Layere school te Amboina.	
AMBOINA.	Traktement aan eenen onderwijzer . : . .	» 2400 —
	» » » schoolbediende . , .	
	Indemniteit van huishuur aan den onderwijzer.	» 360 —
	Maleische school te Amboina.	
	Traktement aan eenen opperschoolmeester à *f* 32 s'maands.	» 384 —
	Idem twee idem. » » 16 » ieder.	» 384 —
	Idem zeven id. der 1e klasse » » 14 » »	» 1176 —
	Id. zeventien id. » 2e » » » 12 » »	» 2448 —
	Id. eenentwintig id. 3e » » » 10 » »	» 2520 —
	Id. twaalf id. der 4e » » » 8 » »	» 1152 —
	Traktement aan twee omlooopende schoolmeesters » » 6 » »	» 144 —
	Transport . , , ,	*f* 10968 —

UITGAVEN.			Aanmerkingen en aanhaling der besluiten waarop de posten gegrond zijn.
Indië.	In Nederland.		
Materieel.	Personeel.	Materieel.	
f 60 —			Idem idem en Staatsblad 1850 No. 1. Besluit dd. 10 Juuij 1852 No. 5.
» 60 —			
			Ministriele depêche 13 Maart 1854 No. 6/165.
			Besluit 29 Junij 1850 No. 20.
» 60 —			Resolutie 24 Sept, 1832 No. 25 en Staatsblad 1845 No. 12 en 1850 No. 1.
» 60 —			
			Besluit dd. 10 Junij 1852 No. 5.
			Besluit dd. 29 Aug, 1827 No. 18.
» 95 —			Resolutie dd. 23 Okt. 1833 No. 2 en Staatsblad 1850 No. 1. Resolutie dd. 24 Sept. 1832 No. 20 en Staatsblad 1850 No. 1.
			Besluiten 15 Mei 1832 No. 3 en 10 Junij 1852 No. 5.
f 95 —			

*

RESIDENTIEN.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	In Personeel.
	Per transport	*f* 10968 —
	Traktement aan de Inlandsche schoolmeesters op de *Z. O.* en *Z. W. Eilanden.* , , , , , , ,	» 1440 —
	Toelage aan den heer *B. N. J. Roskott*, als opziener over de Inlandsche scholen in het ressort van *Amboina.* , , , , , , , , ,	» 1200 —
		» 13068 —
BANDA.	Traktement aan eenen onderwijzer , , , ,	» 2400 —
	» » » schoolbediende , , ,	
	Indemniteit aan huishuur aan den onderwijzer , , , , , , , , , , , , , , , ,	» 600 —
	Traktement aan twee Inlandschemeesters à *f* 12 ieder s' maands , , , , , , , ,	» 288 —
		» 3288 —
	Lagere school te Ternate.	
TERNATE.	Traktement aan eenen onderwijzer	» 1200 —
	Een boedjang bij de school te *Ternate.* . .	
	Voor huishuur aan den onderwijzer . . .	» 360 —
	Maleische scholen te Ternate en Batchian.	
	Traktement aan eenen 1ste Inlandschen onderwijzer te *Ternate*	» 420 —
	Traktement aan eenen 2den Inlandschen onderwijzer te *Ternate*	» 300 —
	Traktement aan eenen 3den Inlandschen onderwijzer te *Ternate.*	» 120 —
	Traktement aan eenen Inlandschen onderwijzer te *Batchian* . , , , , , , , , ,	» 240 —
	Voor schoolbedienden enz. voor beide scholen.	
		f 26411 —

UITGAVEN.			Aanmerkingen en aanhaling der besluiten waarop de posten gegrond zijn.
Indië.	In Nederland.		
Materieel.	Personeel.	Materieel.	
f 95 —			Resolutie dd. 22 Jan· 1835 No. 15. Missive 1e *A*dj. Sekr. 30 Junij 1854 No. 1259/*g* § 7 en 22 en verbaal Dir. Gen, van Fin. 27 Julij 1854 No. 5348.
» 95 —			
» 60 —			Besluit dd. 29 Aug. 1827. No. 18. Resol. 24 Sept. 1832 No. 25 en Staatsblad 1846 No. 12 en 1850 No. 1. Besluit 22 April 1841 No. 1 en Staatsblad 1850 No. 1. Besluit 22 Mei 1828 No. 4.
» 60 —			
» 60 —			Resolutie 19 Augustus 1834 No. 9. Resolutie 24 Sept. 1832 No. 25. Staatsblad 1846 No. 12 en 1850 No. 1. Staatsblad 1850 No, 1.
» 150			Besluit 10 Junij 1852 No. 5 Gouvernements renvooi 20 Aug. 1852 No. 9366.
f 210 —			

RESIDENTIEN.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	In Personeel.	
MENADO.	Traktement aan eenen onderwijzer , : , ,	*f* 1200	—
	Indemniteit van huishuur aan denzelven . .	» 360	—
	Traktement aan eenen schoolbediende , , ,		
	Maleische school te Menado.		
	Traktement aan vijf Inlandsche schoolmeesters à *f* 8.40 ieder 's maands , , , , ,	» 500	—
	Traktement aan drie Inlandsche schoolmeesters à *f* 6.80 ieder 's maands , , , , ,	» 240	—
	Traktement aan acht Inlandsche schoolmeesters à *f* 4.20 ieder 's maands , , , , ,	» 400	—
	Voor de opleiding van Inlandsche schoolmeesters	» 500	—
	Te Gorontalo.		
	Traktement aan een Inlandschen schoolmeester,	» 144	—
		» 3344	—
TIMOR.	Traktement aan eenen onderwijzer bij de lagere school , , , , , , , , , , , , , ,	» 1200	—
	Huishuur voor denzelven , , ...	» 360	—
	Voor schrijfbehoeften , . , , , , , , ,		
	Traktement aan eenen schoolmeester . , ,	» 360	—
		» 1920	—
	1ste *Lagere school.*		
MAKASSAR.	Traktement aan eenen onderwijzer , , , ,	» 1800	—
	Huishuur aan denzelven , , , , , , , , ,	» 360	—
	Traktement aan een bediende der school , ,		
	Huur van het schoollokaal , , , , , . , ,		
	Transportere , . , ,	*f* 2160	

UITGAVEN.			Aanmerkingen en aanhaling der besluiten waarop de posten gegrond zijn.
Indië.	In Nederland.		
Materieel.	Personeel.	Materieel.	
f —			Resolutie 8 Junij 1836 No. 1.
			» 24 September 1832 No. 25 en Staatsblad 1850 No. 1.
» 60 —			Idem. idem. 1846 » 12 & 1850 No. 1.
			Resolutie 9 Februarij 1830 No. 4 en Staatsblad 1846 No. 12.
			Besluit 8 Julij 1846. No. 1 en Staatsblad 1846 No. 12.
» 60 —			Besluit 10 Junij 1852 No. 5.
» 25 —			Besluit dd. 19 Julij 1849 No. 13.
			Resolutie 24 Sept, 1832 No. 25 en Staatsblad 1850 No. 1,
25 —			Circul. Dir. Gen. van Fin. dd. 18 Maart 1851 No. 1674 en Staatsblad 1850 No. 1.
			Besluit dd. 28 Febr. 1832 No. 3.
» 60 —			Besluit dd. 19 Dec. 1851 No. 7.
» 720 —			Besluit dd. 28 Febr. 1832 No. 3.
» 780 —			

RESIDENTIEN.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	In Personeel.
	Per Transport	*f* 2160 —
	2de *Lagere school.*	
	Traktement aan eenen onderwijzer , , , ,	» 1200 —
	Huur van het schoollokaal en onderwijzers woning. , , , , , , , , , , , ,	
	Traktement aan een bediende der school .	
	Voor de proeve van de oprigting van een Inlandsche school te *Maros* even als bij het bureau van Inlandsche zaken te *Makassar* *f* 100 . . . . , ...	v. memor. —
		» 3360 —
Z. EN O. AFDEELING v. BORNEO.	Traktement aan eenen onderwijzer	» 1200 —
	» » » schoolbediende . . .	
	Huishuur aan den onderwijzer	» 360 —
	Indemniteit voor schrijfbehoeften.	
	Traktement aan *vijf Daijaksche* leermeesters of goeroes	» 360 —
		» 1920 —
RIOUW.	Voor het onderwijs aan kinderen van Europeanen , ...	» 600 —
		» 600 —
	Inlandsche school.	
BANKA.	Bezoldiging aan eenen onderwijzer , , , ,	» 600 —
	Voor aankoop van boeken en andere benoodigdheden , , , , , , , , , , , ,	
	Voor onderhoud van het schoolgebouw , ,	
		» 600 —

UITGAVEN.			Aanmerkingen en aanhaling der besluiten waarop de posten gegrond zijn.
Indië.	In Nederland,		
Materieel.	Personeel	Materieel.	
f 780 —			
			Besluit dd. 28 Febr. 1832 No. 3.
» 720 —			Idem, idem.
» 60 —			Missive 1e Adj. Sekr. 30 Juuij 1854 No. 1259/g § 7 en 42 en verbaal Dir. Gen. van Fin. 27 Julij 1854 No. 5348.
			Besluit 15 Februarij 1854 No. 6 te bestrijding uit de *f* 500,000 het XII Hoofdstuk.
» 1560 —			
			Besluit dd. 10 Februarij 1849 No. 15 en 21 November 1849 No, 13.
» 60 —			Resol. 24 Sept. 1832 No. 25 en Staatsblad 1846 No. 12 en 1850 No. 1.
			Resolutie 24 September 1832 No. 25 en Staatsblad 1850 No. 1.
» 88 —			Missive 1e Adjunct Sekretaris 30 Junij 1854 No. 1259/9 § 7 verbaal Direkteur Generaal van Financien 27 Julij 1854 No. 5348.
» 148 —			
			Besluit 4 Maart 1850 No, 7.
			Besluit ddo, 1 November 1854 No, 3,
» 100 —			
» 100 —			
» 200 —			

RESIDENTIEN.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	In Personeel.
		f
	1e *Lagere school.*	
SUM. WESTKUST.	Traktement aan eenen 1 onderwijzer. *f* 2400	
	» » » 2 » » 1200	
	Huishuur aan denzelven. . . . . » 600	
	Traktement aan eenen schoolbediende, » 120	
	2e *Lagere school,*	
	Traktement aan eenen 1n onderwijzer. » 1800	
	» » » 2n » » 1200	
	Huishuur aan denzelven, , . . , » 600	
	Traktement aan eenen schoolbediende, » 120	
	Maleische school,	
	Voor eene te *Padang* op te rigten school voor *Maleijers*, , , , , , , , , , , , , *f* 8040	» 840
	Hiervan kan worden uitgetrokken, , *f* 4205	» 3960
	En de rest, , , , , , , , » 3835	v. memor.
		» 4800
BENKOELEN.	Traktement aan eenen onderwijzer, , , , ,	» 1800
	Huishuur aan denzelven, , , , , , , ,	» 480
	Traktement aan eenen boedjang, , . , ,	
		» 2280
PALEMBANG.	Traktement aan eenen onderwijzer , , , ,	» 1200
		» 1200

UITGAVEN.			Aanmerkingen en aanhaling der besluiten waarop de posten gegrond zijn.
Indië.	In Nederland.		
Materieel.	Personeel.	Materieel.	
f —			Besluit ddo. 29 November 1826 No. 1. Missive 1e Adjunct Sekretaris 30 Junij 1854 No, 1259/9 § 44, Rosolutie 23 Oktober 1833 No, 2 Staatsblad 1850 No, 1. Besluit 14 November 1836 No, 2 Staatsblad 1850 No, 2,
» 245 —			Missive Algemeene Sekretaris 23 Augustus 1852 No, 23 59,
» 245 —			
» 60 —			Besluit 27 April 1827 No, 8, Resolutie 24 September 1832 No, 25 en Staatsblad 1850 No. 1, Resolutie 24 September 1832 No, 25 en Staatsblad 1846 No, 12 en 1850 No, 1,
f 60 —			Besluit 25 Mei 1852 No, 6,

RESIDENTIEN.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	In Personeel.	
IN HET ALGEMEEN.	Tot oprigting van scholen onder de *Javanen* voornamelijk bestemd tot op leiding van inlandsche ambtenaren, , , , , , , , ,	» 20000	—
	Maximum bedrag der traktementen, welke volgens de bestaande verordeningen voor de bedieningen van ondermeesters en kweekelingen bepaald zijn, , , , , *f* 52560		
	Waarvan voor de werkelijke behoeften geraamd wordt benoodigd te zijn voor 1856.	» 42180	—
	Voor 5 en 10 jarige traktements verhooging aan de onderwijzers, aandeel der onderwijzers in de schoolgelden en bepaalde toelagen.	» 51000	—
	Voor schrijfbehoeften, boeken, schoolmeubelen en transport van goederen en boeken.		
	Kosten van het onderwijs in de Oostersche taal-land- en volkenkunde aan de Akademie te *Delft*, , , . , , , , , , , , , , , ,		
	Transportkosten van den opzieuer over de Inlandsche scholen in het ressort te *Amboina*, gecalculeerd op. , . , , , , , , , , , ,	» 250	—
	Totaal , , , ,	»113430	—

UITGAVEN.			Aanmerkingen en aanhaling der besluiten waarop de posten gegrond zijn.
Indië.	In Nederland.		
Materieel.	Personeel.	Materieel.	
—			Besluit 13 Maart 1849 No, 5,
» 5000 —			Besluit 16 November 1831 No, 5,
» 11000 —			Kabinets missive 19 Februarij 1848 No, 1a,
	f 10000 —		Besluit 27 Februarij 1852 No, 1 en missive 1e Augustus Sekretaris 30 Junij 1854 No, 1259/2 § 7 en 22,
» 16000 —	10000 —		

RESIDENTIEN.	OMSCHRIJVING DER POSTEN.	In Personeel.
	REKAPITULATIE.	
	Bantam	*f* 1560 —
	Batavia	» 19640 —
	Buitenzorg	» 1980 —
	Cheribon	» 1560 —
	Tagal	» 1500 —
	Pekalongan	» 1560 —
	Kadoe	» 1560 —
	Samarang	» 24120 —
	Soerakarta	» 4200 —
	Djokjokarta	» 2160 —
	Japara	» 2760 —
	Rembang	» 1560 —
	Bagelen	» 1560 —
	Madioen	» 1560 —
	Kedirie	» 1200 —
	Banjoemaas	» 1200 —
	Soerabaija	» 19320 —
	Passoeroean	» 3360 —
	Bezoekie	» 1560 —
	Probolingo	» 1200 —
	Banjoewangie	» 1200 —
	Amboina	» 13608 —
	Banda	» 3288 —
	Ternate	» 2940 —
	Manado	» 3344 —
	Timor	» 1920 —
	Makassar	» 3360 —
	Zuid- en Ooster-Afdeeling van Borneo.	» 1920 —
	Riouw	» 600 —
	Banka	» 600 —
	Sumatra's Westkust	» 4800 —
	Benkoelen	» 2280 —
	Palembang	» 1200 —
	In 't Algemeen	»113430 —
		*f*259310 —

UITGAVEN.			Aanmerkingen en aanhaling der besluiten waarop de posten gegrond zijn.
Indië.	In Nederland.		
Materieel.	Personeel.	Materieel.	
f 60 —			
» 380 —			
» 60 —			
» 60 —			
» 360 —			
» 60 —			
» 60 —			
» 280 —			
» 60 —			
» 60 —			
» » —			
» 60 —			
» 60 —			
» » —			
» 60 —			
» » —			
» 400 —			
» 60 —			
» » —			
» 60 —			
» » —			
» 95 —			
» 60 —			
» 210 —			
» 60 —			
» 25 —			
» 1560 —			
» 148 —			
» » —			
» 200 —			
» 245 —			
» 60 —			
» » —			
» 16000 —	*f* 10000 —		
f 20803 —	*f* 10000 —		

VERSLAG

OVER HET

SCHOOLWEZEN

VOOR

DEN INLANDER

IN

NEDERLANDSCH-INDIE,

OVER HET JAAR 1856.

OPGEMAAKT TER ALGEMEENE SECRETARIE.

JAVA.

I. Kweekschool te Soerakarta.

Ten vervolge op zijn verslag van den 31 Mei 1856, deelt de hoofdonderwijzer der kweekschool, Dr. W. Palmer van den Broek, onder dagteekening van 31 Mei 1857 hoofdzakelijk het volgende mede omtrent die inrigting en de daaraan verbonden school voor externen.

Het personeel der onderwijzers bleef onveranderd. De plaats van den tweeden onderwijzer is nog steeds onvervuld. Door den heer J. T. J. van Goens te bestemmen, om, na tweejarige studie in de javaansche taal te *Delft*, als tweede onderwijzer alhier werkzaam te zijn, bestaat er thans uitzigt op de vervulling dier betrekking.

Het werk van den tweeden onderwijzer werd door den hoofdonderwijzer en den hulponderwijzer en deels ook door een der kweekelingen verrigt. Aan den hulponderwijzer werd voor het gedeeltelijk bij cumulatie waarnemen dier betrekking uitgekeerd eene belooning van *f* 250, tevens met eene tijdelijke traktements verhooging van *f* 25 's maands, gerekend van 1 Januarij 1857 tot aan de komst van den tweeden onderwijzer. Evenzoo werd aan den hoofdonderwijzer, voor het gedeeltelijk bij cumulatie waarnemen van diezelfde betrekking eene belooning van *f* 500 en van 1 Januarij 1857 af tot aan de komst van den tweeden onderwijzer, eene maandelijksche toelage van *f* 50 toegekend.

De heer J. C. Lavalette werd bij continuatie, voor den tijd van een jaar, met het onderwijs in de teekenkunst belast.

De hulponderwijzer F. W. Winter werd in de maand Ja-

nuarij 1857 wederom door eene hevige ziekte aangetast, doch was in Mei zoo ver hersteld, dat hij zijne werkzaamheden heeft kunnen hervatten.

Het getal der kweekelingen was in Mei 1856 veertien. Twee van hen werden tot onderwijzers aangesteld, namelijk: MAS DARDJANA, zich thans noemende SOEMADIRDJA, afkomstig van *Banjoewangi*, die te *Samarang*, en MAS KASIM van *Djokjokarta* die te *Tjiandjoer*, in de *Preanger-Regentschappen* geplaatst werd. Tevens werden drie nieuwe kweekelingen gekozen, met namen: KARTA DI SASTRA, uit de *Preanger-Regentschappen*, WINITA SASTRA van *Cheribon*, en SOENGGIB van *Kadoe*. Hierdoor was het aantal kweekelingen wederom kompleet.

In de maand Maart 1857 verloor de kweekschool een kweekeling genaamd Raden Bagoes SANTOSA, uit de Residentie *Tegal*, die, in den nacht van den 24 Februarij het schoolerf heimelijk verlaten had en in den vroegen morgen terugkeerende, door een paar boosdoeners overvallen, van zijne kris beroofd en zwaar gewond werd. Hij werd onmiddelijk naar het hospitaal vervoerd, waar hij overleed. Hij had als kweekeling weinig stof tot tevredenheid gegeven.

De hulpmiddelen voor het onderwijs gingen ook dit jaar wederom vooruit. Eene handleiding voor de Javaansche spraakkunst door den heer J. A. WILKENS opgesteld en bij den heer D. HARTEVELT gedrukt, werd ontvangen en met de behandeling daarvan een aanvang gemaakt. Een rekenboek in 't javaansch over de evenredigheden of den zoogenaamden regel van drieën werd door de zamenstellers, zijnde de hoofdonderwijzer en de hulponderwijzer, aan het gouvernement aangeboden. Onder betuiging van de tevredenheid der Regering over hunne ijverige pogingen om in het gebrek aan goede javaansche schoolboeken te voorzien, werd besloten het boek op 's lands kosten te laten drukken. Hiermede is reeds

een aanvang gemaakt. Ook zijn 200 exemplaren van de javaansche gesprekken, van den Heer C. F. WINTER SR. uit Nederland ontboden, om als leesboek op de scholen te worden gebruikt, waartoe dit werk, als model van javaansch proza zich bijzonder aanbeveelt.

Ter uitbreiding van het onderwijs in de teekenkunst en in de landmeetkunde werden de noodige instrumenten aangeschaft.

Aan het opperbestuur in *Nederland* zijn voorstellen gedaan tot aanzienlijke uitbreiding der kweekschool, zoowel met betrekking tot het getal der kweekelingen, als tot dat der onderwijzers.

De kweekelingen zijn in twee afdeelingen verdeeld en deze elk in twee klassen. De twee hoogste klassen worden door den hoofdonderwijzer, de twee laagsten, onder leiding van dezen en van den hulponderwijzer, door den verstgevorderden kweekeling onderwezen.

Tot de 4e of laagste klasse behooren SOENGGIB, SALIM, WINITA SASTRA en KARTA DI SASTRA. De twee laatsten kenden geen javaansch, niets dan soendaasch en maleisch, toen zij in September 1856 ter school kwamen. Zij hadden echter toen reeds eenig onderrigt, vooral in het schrijven, genoten. Hun ijver is hoogst loffelijk en hunne vorderingen, zoowel in de javaansche taal, als in het lezen, rekenen en de aardrijkskunde, voor den korten tijd van hun verblijf alhier, niet gering. SALIM maakt minder vorderingen en schijnt weinig aanleg te bezitten, zoodat hij met moeite vooruitkomt en het te vreezen is, dat zijne medeleerlingen hem zullen voorbijstreven. SOENGGIB daarentegen maakt uitmuntende vorderingen in alle vakken.

In de derde klasse zit alleen MOEKMIN, die in de rekenkunde trage vorderingen maakt, maar in de aardrijkskunde zoo veel sneller. Geheugen werk gaat hem beter af dan verstandswerk. Hij leest, schrijft en teekent uitmuntend. Van de rekenkunde is hij in de inleiding tot de evenredigheden; in de

aardrijkskunde ontvangt hij tegelijk met de hoogere klassen onderrigt.

De eerste en tweede klasse ontvangen gezamenlijk onderrigt in de leer der evenredigheden, de landmeetkunde, in de aardrijkskunde van *Azië* en *Europa* en in de javaansche spraakkunst. De kennis en de vorderingen van eenigen van hen zijn middelmatig. Het slechte voorbeeld van den nu overleden kweekeling, boven vermeld, die tot de 2e klasse behoorde, had een ongunstigen invloed op ABD'OEL BAHIT en NGALI; die oorzaak weggenomen zijnde, hebben zij in den laatsten tijd minder reden tot ontevredenheid gegeven.

Behalve deze beiden behooren tot de tweede klasse SANGADI en TALKA, die met lof worden vermeld, vooral TALKA munt in alle opzigten uit, zijne vorderingen zijn bijzonder groot, van den morgen tot den avond is hij een voorbeeld van werkzaamheid.

Eindelijk bevat de eerste of hoogste klasse vijf kweekelingen. MOHAMAD TAHIEF, SOERADJI, SAPARIMAN, PARMAN en DARSA. Behalve het onderwijs, dat zij met de tweede klasse niet zonder vrucht ontvingen, geeft de eerstgenoemde kweekeling onderrigt aan de tweede afdeeling der kweekelingen en de vier anderen aan de externe leerlingen of dagscholieren. MOHAMAD TAHIEF en SOERADJI munten bijzonder uit door ijver, vorderingen en aanleg om te onderwijzen. Zij vorderden vooral ook gelukkig in het madureesch en in het teekenen. SAPARIMAN, PARMAN en DARSA zijn minder te prijzen, hoewel de eerste in de kennis van het javaansch en de tweede in het madureesch alsmede in het schrijven en teekenen goed gevorderd is. Zij hebben meermalen gedurende hun vijfjarig verblijf alhier reden tot ontevredenheid gegeven. Toen zij hier ter school kwamen hadden zij weinig geleerd, hoewel zij niet jonger waren dan anderen. Indien men hierbij hun min gunstigen aanleg voegt, dan zal het niemand verwonderen, dat het onderwijs niet zoo

goed bij hen, als bij anderen, gelukte, hoewel aan hunne ontwikkeling dubbele moeite besteed is.

In het madureesch werden al de kweekelingen, behalve die uit *Cheribon* en de *Preanger Regentschappen*, onderwezen. Mohamad Tahief, Soeradji en Parman zijn daarin het verst gevorderd. Ook in het teekenen maakten allen goede vorderingen en sommigen, zooals Mohamat Tahief, Soeradji, Parman, Sangadi en Moekmin toonen buitengewonen aanleg. De verstgevorderde leerlingen zijn met het bouwkundig teekenen begonnen.

Het gedrag der leerlingen liet nu en dan te wenschen over, vooral tijdens de ziekte van den hulponderwijzer, toen het dagelijksch toezigt, buiten de schooluren, aan een kundigen doch min aanzienlijken javaan was opgedragen, moest de hoofdonderwijzer herhaaldelijk tusschen beide komen en vergrijpen tegen de orde straffen.

De externenschool is dit jaar wederom niet vooruit gegaan. Het blijkt, dat de zucht, om hunne kinderen te laten onderwijzen, bij verre weg de meeste Javaansche grooten kortstondig was. De lage trap van ontwikkeling, waarop bijna allen staan, is een voldoend bewijs, dat men niet anders kon verwachten. Het getal der dagscholieren daalde langzamerhand van vier en twintig tot zestien, van welke vijf gedurende 100 schooldagen, om verschillende redenen afwezig waren. In het lezen en schrijven zijn tien vrijwel, enkelen zeer goed bedreven. In de aardrijkskunde kunnen drie over *Azië*, drie over *Java* en twee over de *Buitenbezittingen* met goed gevolg ondervraagd worden. In het rekenen zijn vijf tot den regel van drieën gekomen, één tot de bewerking van de benoemde getallen, en vier tot de behandeling der breuken; de anderen zijn nog met de hoofdregelen der geheele getallen bezig.

Het gedrag en de vorderingen van hen, die geregeld opkomen, laten niets te wenschen over. Aan allen werd bij het

op den 16 Mei 1857 gehouden examen een klein boekgeschenk uitgereikt. Even zoo ontvingen al de kweekelingen ter aanmoediging, een boek ten geschenke. Ook werd hun tweemalen toegang tot het in de eerste maanden van 1857 te Soerakarta aanwezige paardespel verleend.

Het schoolfonds gaat langzamerhand achteruit, doch bedroeg op den 1 Junij 1857 nog ongeveer *f* 250.

II. Provinciale Scholen.

De verslagen der hoofden van gewestelijk bestuur bevatten de volgende bijzonderheden.

BANTAM.

Onder ultimo December 1856 werden op de school te *Serang* onderwezen 18 kinderen.

Twee nieuwe leerlingen werden in dit jaar bij de school opgenomen, terwijl drie dezelve verlaten hebben, om in 's gouvernements dienst werkzaam te worden gesteld.

Voor het dienstjaar 1856 is eene som van *f* 1322 beschikbaar gesteld, om het schoollokaal, zijnde een door den regent daartoe welwillend afgestaan bijgebouw der regentswoning, eenige belangrijke verbeteringen te doen ondergaan, waaronder behoort de inrigting van een gedeelte van het gebouw tot woning van den onderwijzer.

In 1856 heeft geene gelegenheid bestaan om den minder geschikten onderwijzer Toebagoes Yoehia te vervangen door eenen te *Soerakarta* gevormden inlandschen onderwijzer.

BATAVIA.

In deze residentie waren onder ultimo. December 1856 geene inlandsche scholen van gouvernementswege opgerigt.

BUITENZORG.

Ook hier bestaan geene scholen in den geest van het besluit van 30 Augustus 1851 No. 1.

KRAWANG.

In 1856 is daargesteld een nieuw schoolgebouw, ter vervanging van het vroegere, hetwelk in eenen zeer verwaarloosden toestand verkeerde. Dit gebouw voldoet in allen deele aan het beoogde doel.

Het getal leerlingen bedroeg onder ultimo December 1856, *vier en twintig* en vermeerderde dus sedert het vorig jaar met zes.

De leerlingen zijn in drie klassen verdeeld. In de eerste klasse lezen zij vrij goed het maleisch en soendaasch met javaansche en romeinsche karakters, zoowel in schrift als in drukletters. Het schrijven in die talen met beide karakters laat niets te wenschen over. Het overzetten van de eene in de andere taal is minder voldoende. In het rekenen, hetwelk zich tot de vier hoofdregelen der gewone cijferkunst bepaalt, geven de leerlingen redenen tot tevredenheid.

Die der 2e klasse lezen en schrijven vrij vlug het soendaasch en maleisch met javaansche karakters.

De 3e klasse bestaat uit eerstbeginnenden.

Gedurende dit jaar werd onderwijs gegeven door eenen inlander, die daartoe echter niet de noodige kunde bezat. Om hierin verbetering te brengen zijn de noodige maatregelen genomen om zekeren uit *Pasoeroean* naar het landbouwkundig etablissement te *Krawang* verwijderden persoon, met het onderwijs bij de school te *Krawang* te belasten, zoo lang geen te *Soerakarta* gevormden kweekeling zou kunnen worden aangewezen.

PREANGER-REGENTSCHAPPEN.

A. *School te Tjiandjoer.*

In het verslag over het voorgaande jaar werd reeds melding gemaakt van den ongunstigen toestand waarin deze school verkeerde, ten gevolge van de volslagen onbekwaamheid van den inlandschen onderwijzer.

Daar hierin geen verbetering te brengen was en de scholieren instede van vorderingen te maken eerder achteruit gingen en hunnen tijd verbeuzelden, werd om den ouders geen onvruchtbare uitgaven te veroorzaken, de school in den aanvang van het jaar gesloten en den scholieren een onbepaald verlof gegeven tot dat een onderwijzer van *Soerakarta* voor deze school zal kunnen optreden.

B. *School te Bandong.*

Het getal der scholieren bedroeg,
onder ultimo December 1855 .... 36.
" " " 1856 .... 40.

In den loop van het jaar hebben 8 leerlingen de school verlaten, waarvan vijf zijn geplaatst in verschillende mindere betrekkingen als schrijvers, tjamats en pakhuismeesters.

Bijgekomen zijn gedurende den loop van het jaar 12 leerlingen.

Het onderwijzend personeel bleef onveranderd.

Hoewel de onderwijzers zich moeite geven, zoo laat deze school toch nog wel te wenschen overig. De leerlingen schrijven minder schoon dan de inlanders gemeenlijk bij goede opleiding doen, ook zijn zij bedeesd in het antwoorden en geven weinig blijken van verstandsontwikkeling. Evenwel mag dit ook daaraan worden toegeschreven, dat velen van de tegenwoordige scholieren de school nog niet lang bezoeken, terwijl

de meest gevorderde leerlingen haar verlaten hebben en in de bovengemelde betrekkingen goed voldoen.

De regent schijnt thans dan ook van het nut dier inrigting overtuigd te zijn en haar voortestaan.

Daarenboven worden ook nog verscheiden jongelieden onder zijne onmiddelijke leiding gevormd.

C. *School te Sumadang.*

Onder ultimo December 1856 genoten 38 kinderen onderwijs, dus negen meer dan op hetzelfde tijdstip in 1855.

Gedurende den loop van het jaar zijn 16 leerlingen bijgekomen en 7 afgegaan, van welke laatsten 6 zijn geplaatst in onderscheidene betrekkingen bij het binnenlandsche bestuur.

De vorderingen in het lezen, schrijven en rekenen waren voldoende.

Hoewel sommigen ook door schoonschrift met latijnsche karakters uitmunten, zoo werd toch over het algemeen bij de scholieren eene veel grooter vaardigheid in de inlandsche schriftteekens, de javaansche en maleische, opgemerkt.

De aardrijkskunde wordt met zeer goed gevolg onderwezen aan de scholieren der beide hoogste klassen.

De leerlust voor dit vak, blijkbaar uit de net geteekende kaarten van Java, die bij het examen vertoond werden, verdient bijzondere vermelding.

De leerlingen der eerste klasse werden onder de leiding van den kontroleur in het landmeten geoefend, waarin zij ook blijken van vorderingen hebben gegeven.

Door het uitreiken van kleine geschenken heeft het plaatselijk bestuur den leerlust der scholieren aangemoedigd.

D. *School te Manondjaïja.*

Het getal der scholieren bedroeg onder ultimo December 1856 twee en twintig, alzoo 5 minder dan in 1855.

Zeven jongelieden hebben de school verlaten, waarvan drie in onderscheiden mindere betrekkingen zijn geplaatst.

De overigen zijn door de ouders teruggeroepen of ook wegens wangedrag weggezonden.

Twee leerlingen zijn bijgekomen.

De vermindering in het schoolbezoek wordt toegeschreven aan het bezwaar, dat voor sommige ouders in het betalen van *een gulden* schoolgeld 's maands voor ieder kind is gelegen, daarbij wordt nog het nadeel gevoeld dat de zaak van het inlandsch schoolonderwijs ten gevolge van het overlijden van den vorigen regent van *Soekapoera* heeft geleden; een hoofd dat zich door ijver en warme belangstelling in deze aangelegenheid zeer verdienstelijk heeft gemaakt.

Voor het overige is een aantal van 22 scholieren voor een Regentschap als *Soekapoera* nog steeds aanzienlijk.

Het gehouden examen heeft ook hier doen uitkomen, dat de gemaakte vorderingen voldoende waren.

E. *School te Garoet.*

Onder ultimo December 1856 beliep het cijfer der onderwijs genietende kinderen elf, alzoo 4 minder dan in 1855.

Vier jonge lieden hebben in den loop van het jaar de school verlaten, en zijn als schrijvers geplaatst.

Het onderwijzend personeel bleef onveranderd.

Ook op deze school is de toestand van het onderwijs niet ongunstig en voldoet de nog jeugdige inlandsche onderwijzer zeer goed.

Vooral munten de scholieren door een gelijkmatig en goed schrift uit en schijnt de onderwijzer tevens de gave te bezitten hun verstand eenigermate te ontwikkelen, althans antwoorden de scholieren op de gedane vragen beter en met meer vrijheid dan meestal bij inlandsche kinderen van hunnen leeftijd het geval is.

Aan eenigen hunner zijn wegens betoonde vlijt en gemaakte vorderingen getuigschriften uitgereikt.

Over het algemeen levert het onderwijs op de inlandsche scholen in deze residentie bevredigende uitkomsten, waarvan door de betere vorming der jeugdige inlandsche beambten al dadelijk het nut wordt ondervonden.

Naarmate de onderwijzers meer geoefend worden en meer onderwijzers van de kweekschool te *Soerakarta*, beschikbaar zullen komen, is het te verwachten dat het onderwijs nog aan deugdelijkheid zal toenemen, waartegen ook echter weder de vrees staat, dat, zooals ook elders reeds is waargenomen, de ouders zich op den duur de voor hunne middelen aanzienlijke en dikwerf bezwarende uitgaven voor het onderwijs der kinderen, waarvan de schoolgelden het geringste deel uitmaken, ongaarne zullen getroosten, vooral wanneer hunne kinderen niet zoo dadelijk na het verlaten der school meer kunnen geplaatst worden.

Zeer veel draagt tot het welslagen der scholen de goede gezindheid en belangstelling der regenten bij, die niet overal gelijk is; intusschen is aanhoudende aanmoediging en toezigt van de zijde van het Europesche bestuur daartoe evenzeer onmisbaar.

In de *Preanger-Regentschappen*, is een groot aantal geestelijke scholen, volgens de opgaven der regenten 224 met 214 onderwijzers en 5128 scholieren, op welke behalve het machinaal opzeggen van gebeden en het lezen van den voor de scholieren onverstaanbaren Koran, ook nog aan velen het arabisch schrift wordt geleerd.

Ook leeren veel inlanders nog onderling het javaansche schrift, dat, zoo als bekend is, ook voor het sundasch wordt gebezigd en wordt er zoo veel doenlijk op gezien, dat de hoogere dorpshoofden, petinggis, hierin eenigzins bedreven zijn.

Onder de op de hoofdplaatsen gevestigde weinige chinezen

en de palembangsche en javaansche handelaren, wordt mede de behoefte gevoeld om aan hunne kinderen een beter onderwijs te doen geven.

Vroeger bestond daartoe te *Tjiandjoer* gelegenheid op eene door eenen klerk op het residentie bureau, eertijds 3e onderwijzer bij eene gouvernements school, opgerigte partikuliere school, die echter door zijn overlijden in den loop van het verslag-jaar is te niet gegaan.

CHERIBON.

Blijkens het ingediende verslag over het jaar 1855, waren in December van gemeld jaar slechts 5 leerlingen aanwezig op de inlandsche school te Cheribon.

Op Ultimo December 1856 was dit aantal geklommen tot 11.

Het onderwijs bleef gedurende 1856 geregeld op den voet van het reglement, medegedeeld bij het verslag van 1855, met die uitzondering evenwel, dat in de soendasche en maleische taal geen onderrigt is gegeven, omdat de benoemde onderwijzer Mas RACHMAN, afkomstig van de kweekschool te *Soerakarta* de soendasche taal niet kent en ook het arabiesch schrift niet kan lezen of schrijven.

Hij is anders in de overige vakken van onderwijs zeer geschikt en voldoet daarin naar genoegen.

Hoezeer de door de leerlingen gemaakte vorderingen gunstig genoemd kunnen worden, zoo hebben dezelve echter nog niet die resultaten opgeleverd, welke bij de oprigting der school in de bedoeling heeft gelegen, dewijl zij, die de school gedurende het afgeloopen jaar verlaten hebben, nog te jong waren voor eene plaatsing in 's lands dienst.

Door het gewestelijk bestuur zijn voorstellen gedaan om op de hoofdplaatsen der overige vier regentschappen dezer residentie inrigtingen tot het geven van onderrigt daar te stellen, vermits de ter hoofdplaats *Cheribon* alleen opgerigte school on-

voldoende wordt geacht om algemeen nut in deze uitgestrekte residentie te verspreiden, dewijl de in de binnenlanden gevestigde ouders, vooral die van de Soendalanden, afkeerig blijven om hunne kinderen van zich te verwijderen, om te *Cheribon* ter school te gaan.

Betrekkelijk het geldelijk gedeelte wordt aangeteekend dat gedurende 1856 aan schoolgelden is ontvangen de som van *f* 171.

de uitgaven hebben daarentegen bedragen:

Voor bezoldiging van eenen onderwijzer . . .	*f* 360,—
Voor aankoop van school en schrijfbehoeften . .	" 46,80
Voor reparatie van het gebouw	" 27,10
Te zamen. .	*f* 433,90

welke gevonden zijn uit eene subsidie van *f* 520 uit 's lands kas.

TAGAL.

Het getal leerlingen dat op Ult. December 1855, op de school te *Tagal* 60 bedroeg, is in den aanvang van 1856, bij de oprigting van twee scholen, te *Brebes* en te *Pamalang*, bij wijze van proef, verminderd tot op 32, waardoor aan 28 kinderen de gelegenheid was geopend, het onderwijs meer in de nabijheid van hunne ouders te genieten.

Voorts zijn in den loop van het jaar 20 leerlingen, zoo wegens volbragte studie als om andere reden afgegaan, terwijl er 14 zijn bijgekomen, zoodat het aantal op Ult. December 1856, 26 bedroeg.

Uit het schoolfonds zijn de noodige schoolmeubelen, schoolboeken en andere benoodigdheden aangekocht en onderhouden, waarvan behoorlijke verantwoording door den onderwijzer, onder toezigt van den regent van *Tagal*, wordt gehouden en drie maandelijks eene rekening courant, gestaafd met bewijzen, aan het bestuur ingezonden, waarvan het saldo op Ult. December 1856 bedraagt *f* 1272: 17.

Het onderwijs heeft in afwachting van de voltooijing van een in aanbouw zijnde schoolgebouw, even als vroeger, geregeld plaats gehad in de gouvernements herberg alhier.

Het in aanbouw zijnde schoolgebouw zal willigt medio 1857 kunnen zijn voltooid.

Op den 24sten December 1856, heeft ten overstaan van den resident, in bijzijn van de regenten van *Brebes* en *Pamalang*, den sekretaris der residentie en de controleurs der landelijke inkomsten en kultures, het examen over de vorderingen der leerlingen plaats gehad.

Het onderzoek strekte zich uit tot:

Voor de 1e *klasse.*

1. Maleisch lezen en schrijven met latijnsch karakter.
2. Javaansch lezen en schrijven met de eigenaardige karakters.
3. De vier hoofdregelen der rekenkunde en de tiendeelige breuken.
4. Aardrijkskunde van het eiland Java.
5. Vertalen van het javaansch in het maleisch en omgekeerd.
6. Staten trekken.

Voor de 2de *klasse.*

1. Javaansch lezen en schrijven met de eigenaardige karakters.
2. Maleisch lezen en schrijven met latijnsch karakter.
3. De vier hoofdregelen der rekenkunde.
4. Vertalen van het javaansch in het maleisch.

Voor de 3e *klasse.*

1. Lezen van latijnsche karakters.

2. Schrijven van idem.

3. Eerste regelen der rekenkunde.

De leerlingen der 1e klasse gaven bijzondere reden tot tevredenheid en leverden de duidelijkste bewijzen van eenen verblijdenden vooruitgang in ruime mate op; niet alleen dat zij in het javaansch en maleisch lezen en schrijven, alsmede in het vertalen van het javaansch in het maleisch en omgekeerd blijken van vlugheid gaven, ook in de rekenkunde waren zij goed te huis; zij losten verscheidene voorstellen met gewone en tiendeelige breuken, vaardig op; ook in de aardrijkskunde van het eiland *Java* bleken zij niet onervaren te zijn.

Van de leerlingen der 2e en 3e klasse gaven vele blijk van zoodanige vordering als van hunnen leeftijd worden verwacht.

Aangaande het onderwijzers personeel valt aan te merken, dat wegens het verminderd getal leerlingen op de school te *Tagal*, door de oprigting van de hierboven vermelde twee proefscholen te *Brebes* en *Pamalang*, de kweekeling Mas Mertowidjojo voorloopig als onderwijzer bij de school te *Brebes* is overgegaan, terwijl een der kundigste en ijverigste leerlingen van de school van *Tagal* als zoodanig bij die van *Pamalang* is geplaatst, en dat de onderwijzer Mas Kertodipoero steeds op een loffelijke wijze voortgaat, de aan zijne zorg toevertrouwde jeugd te leiden en te onderrigten, terwijl hij op de meest voldoende wijze met ijver aan zijne roeping blijft voldoen, waarvoor hem dan ook door het hoofd van het bestuur de bijzondere tevredenheid werd te kennen gegeven, met aansporing om op den ingeslagen weg ijverig en getrouw te blijven voortgaan.

Het getal leerlingen dat geëxamineerd werd, bedroeg 26.

LIJST *der inlandsche schoolkinderen in het Regentschap Tagal, aanwezig onder ultimo December* 1856.

Doorloopend Nummer.	Klasse.	NAMEN DER LEERLINGEN.	Ouderdom.	NAMEN DER VADERS.	BETREKKINGEN DER VADERS.
1	1	Rasmin.	16	Hanggadjaja.	Mantrie der waterleidingen te Doekoewringin.
2		Ranarija.	13	Pringalaja.	Patih in het regentschap Tagal.
3		Soedarma.	12	Wangsa Diwrija.	Schrijver bij den wedhono van Gantoengan.
4		Marijata.	12	Poespa dimedja.	Schrijver bij den kontroleur van Tagal.
5		Dijan.	12	Wierija Widjaja.	Schrijver op het residentie-kantoor van Tagal.
6		Soedana.	14	Adma Widjaja.	Mantrie in het regentschap Tagal.
7		Soepena.	9	Noto Admadja.	Zonder beroep.
8		R. M. Prawiraningrat.	7	Aria Reksa Negara.	Regent van Tagal.
9	2	Moempanijat.	12	Setja Dipoera.	Zonder beroep.
10		Moeldjana.	13	Setja Dikrama.	Pakhuismeester te Djatienegara.
11		Soemarna.	18	Soeta Dimerta.	Zonder beroep.
12		Soemardja.	15	Tjawrija.	Gecommitt. bij de suiker-kultuur te Pangka.
13		R. M. Reksadiningrat.	8	Aria Reksa Negara.	Regent van Tagal.
14		Moegijie.	11	Wierija Dirana.	Gecommitt. bij de suiker-kultuur te Tagal.
15	1	Mahmoed.	14	Lannang.	Zonder beroep.
16		Soewarga.	10	Tirta Dikara.	"
17		Rasman.	15	Kerta Wedana.	"
18		Taptadjanie.	12	Setja Witroena.	Gecomm. b. d. suik.-kult. te Doekoewringin.
19		Taijiep.	15	Rasipan.	Zonder beroep.
20	2	Soeging.	14	Singa Diprana.	Gecomm. bij de koffij-kultuur te Djatinegara.
21		R. M. Soetikna.	8	Aria Reksa Negara.	Regent van Tagal.
22		Soedarga.	11	Soera Dirana.	Zonder beroep.
23	1	Maksoem.	9	Poespa Dirana.	"
24		Adries.	12	Soeta Admadja.	"
25		Soewarna.	13	Setja Widjaja.	"
26		Soerahmat.	12	Setja Dirana.	Wedhono van het district Gantoengan.

LIJST *der inlandsche schoolkinderen in het Regentschap Pamalang, aanwezig onder ultimo December* 1856.

Doorloopend Nummer	Klasse.	NAMEN DER LEERLINGEN.	Ouderdom.	NAMEN DER VADERS.	BETREKKINGEN DER VADERS.
1	1	Soegardie.	16	Ranga Soera Dipoera	Patih van Pamalang.
2		Raksadirdja.	16	Soema Winata.	Gepensioneerd wedhono.
3	2	Pakiman.	16	Soera Wira.	Bosch-hoofd.
4		Moehana.	19	Tirtawinangoen.	Zoutverk.pakhuismeester te Randoedongkal.
5		Tjarman.	21	Soera Djaija.	Zonder beroep.
6		Darman.	17	Tirtajoeda.	"
7		Sarkam.	16	Arsad.	"
8		Soema Widjaija.	15	Soema Dipoera.	"
9	1	Soewakan.	12	Atmawinangoen.	"
10		Dardjan.	15	Soema Dimerta.	"
11		Wadjoed.	15	Soemadiwrija.	"
12		Moehamat.	14	Sastra Diwangsa.	Wedhono van Tjomal Kidool.
13		Mertalaija.	14	Mertalaija.	Gewezen luitenant pradjoerits.
14		Santadirana.	20	Santa Diwrija.	Mantrie koffij-kultuur van Pamalang.
15	1	Moerdjan.	15	Djaija Wetjana.	Zonder beroep.
16		Soemarta.	12	Soemadipoera.	"
17	1	Sadim.	11	Raksa Soera.	"
18		Wasman.	16	Soera Raksa.	"
19		Soegia.	16	Krama Diwangsa.	"
20	2	Soemarta.	12	Mangoen Dilaga.	"
21		Soedidjan.	21	Tirta Dikara.	"
22	2	Sardjad.	17	Wira Leksana.	"
23		Kandoeng.	16	Djakrama.	"
24		Kasbin.	17	Singa Dirana.	"
25		Maktal.	13	Djiwa Sraija.	Mantrie der waterleidingen te Tjomal.
26		Serkam.	12	Reksa Dita.	Wedhono van het district Bongas.
27		Meskat.	15	Troena Diwangsa.	Zonder beroep.
28		Sarman.	14	Wangsa Kertie.	Dessa-hoofd.
29	3	Kawan.	15	Roewan.	Zonder beroep.
30		Moerdana.	10	Mangoen Widjaija.	Wedhono district Pamalang.
31		Prawira Dirdja.	19	Soema Winata.	Zonder beroep.
32		Hadjie.	13	Soema Dimerta.	"
33		Kassan.	19	Tarwie.	"
34		Tas.	15	Kerta Wana.	Dessa-hoofd.
35		Tewan.	18	Karijah.	Zonder beroep.

LIJST *der inlandsche schoolkinderen in het Regentschap Brebes, aanwezig onder ultimo December* 1856.

Doorloopend Nummer	Klasse.	NAMEN DER LEERLINGEN.	Ouderdom.	NAMEN DER VADERS.	BETREKKINGEN DER VADERS.
1		Adjam.	19	Wiera Koesoema.	Gepensioen. wedhono.
2		Adie.	19	Setja Dikrama.	Zonder beroep.
3		Marhadie.	18	Tierta Dipoera.	Gewezen onderkollecteur van Brebes.
4		Soemitra.	19	Diepa Diwirija.	Zonder beroep.
5		Endeng.	20	Sienga Widjaija.	"
6		Soemardja.	17	Poerwa Widjaija.	"
7		Saijied.	18	Djiewa Diwrieija.	Pakhuismeester van Lebaksioe.
8	1	Santrie.	15	Idem.	"
9		Moersaliem.	17	Djiewa Sraija.	Mantrie der waterleidingen district Lossarie.
10		Soedana.	18	Kerta Wrieija.	Zonder beroep.
11		Soewarta.	17	Setja Diekrama.	Mantrie der waterleidingen distr. Boemiayoe.
12		Mahiel.	15	Angga Koesoema.	Zonder beroep.
13		Soekarta.	17	Kerta Dirana.	"
14	1	Sempoed.	15	Wiera Koesoema.	"
15		Asmahoen.	13	Sestra Wigoena.	"
16		Asma.	15	Pernawidjaija.	"
17		Man.	20	Kertaijoeda.	"
18		Saliep.	15	Maija Dipa.	"
19		Saleh.	17	Idem.	"
20	2	Soegardja.	13	Wangsa Diwrija.	"
21		Sahad.	20	Katremah.	"
22		Soemedja.	13	Wiera Diprana.	"
23		Asiem.	13	Wiera Disoerija.	Wedhono van het district Salem.
24		Dama.	13	Saliemah.	Zonder be oep
25		Tasiedjan.	14	Sawieijah.	"
26		Hierwan.	14	Soeta Troena.	Dessa-hoofd.
27		Liessan.	17	Soera Merta.	"
28		Maskam.	13	Soema Dirana.	Schrijver bij het wedhono-district Salem.
29		Moearga.	9	Soera Widjaija.	Zonder beroep.
30		Moerwata.	10	Reksa Pradja.	Pathi van Brebes.
31		Soedarsa.	19	Soema Dipoera.	Gecommitt. koffij-kultuur te Lossarie.
32		Danawa.	11	Wiera Diredja.	Zonder beroep.
33		Danoerdja.	13	Wiera Diredja.	Kliwon van het regentschap Brebes.
34	2	Soerdjan.	15	Reksa Dirana.	Schrijver van het regentschap Brebes.
35		Soemardie.	14	Soema Dirana.	bij de Hoofd-bosschen.
36		Mardjanie.	12	Kerta Widjaija.	Zonder beroep.
37		Soewardja.	11	Soetamengala.	"
38		Soekawie.	15	Singa Diwrieija.	"
39		Sandoel.	11	Wana Diwrija.	Dessa-hoofd.
40		Salija.	10	Soeta Diwrija.	Gecommitt. bij de suik.-kult. te Djatiebarang.
41		Soemarna.	11	Poespa Dirana.	Zonder beroep.
42		Djadie.	11	Soera Dikrama.	Dessa-hoofd.

PEKALONGAN.

Bij deze school is gedurende 1856 onafgebroken werkzaam geweest, de inlandsche onderwijzer BAGOOS ATMO ROGO, afkomstig van de kweekschool te *Soerakarta*. Hij heeft met ijver gewerkt en de tevredenheid van het bestuur en der regenten verdiend.

Zijne bekwaamheden zijn middelmatig, doch voldoende voor het gering getal der leerlingen.

Het getal der leerlingen bedroeg gemiddeld 14.

Zij hebben de school meer geregeld bezocht dan vroeger het geval was.

De oorzaken waaraan wordt toegeschreven dat deze school in min bloeijenden staat verkeert, zijn vermeld in het verslag over 1855, en bestaan ook nog voor het tegenwoordige.

In de regeling van het onderwijs is geene verandering gekomen.

Op den 15 December 1856 is door den resident van *Pekalongan* in het bijzijn van eenige europesche ambtenaren en van de regenten, examen gehouden over de aanwezige leerlingen, ten getale van 17.

Het lezen van het javaansch ging vlug van de hand. Minder vlug was het lezen der maleische taal met romeinsche karakters.

Merkbare vorderingen waren zigtbaar in het schrijven van het javaansch en het maleisch met romeinsche karakters.

Goede vertalingen van het javaansch in het maleisch werden geleverd, doch omgekeerd ging de vertaling van het maleisch in het javaansch niet zoo gemakkelijk.

De vier hoofdregelen der rekenkunde, zoomede die der gewone en tiendeelige breuken werden duidelijk uitgecijferd.

Over het algemeen waren de vorderingen der leerlingen alzoo vrij voldoende.

SAMARANG.

In Augustus 1856, werd, op een tractement van *f* 30 's maands, tot onderwijzer der inlandsche school te *Samarang* benoemd de van *Soerakarta* afkomstige kweekeling voor het onderwijs Mas DARDJANA, zich thans noemende SOEMADIRDJA. Voor de aanschaffing van meubelen en schoolbehoeften werd eene som van *f* 175 beschikbaar gesteld.

Den 1 September 1856 werd de school geopend.

De onderwijzer kwijt zich goed van zijne verpligtingen, op zijn gedrag viel niets aan te merken en hij schijnt voor zijne taak berekend.

Al spoedig klom het getal leerlingen tot 40, dientengevolge werd door den resident tot ondermeester op eene bezoldiging van *f* 12 's m. aangewezen Mas SASTRO ADMODJO. Ook deze voldoet vrij goed.

Op ultimo December 1856 bedroeg het getal scholieren 40, van 6 tot 18 jaren oud. Meestal zijn het kinderen van inlandsche hoofden en beambten. Twee hunner zijn zonen van den regent van *Samarang*.

De leerlingen zijn steeds net en zindelijk gekleed, komen trouw ter school en gedragen zich ordelijk.

Lust tot leeren is in hen te bespeuren en bij het zoo kort bestaan der school zijn over het algemeen de vorderingen in het afgeloopen jaar bevredigend geweest.

Het onderwijs wordt gegeven in de volgende vakken als:

1°. het javaansch lezen en schrijven.

2°. het maleisch lezen en schrijven in romeinsche en arabische karakters

3°. het rekenen volgens de vier eerste hoofdregelen, die der gewone en decimale breuken, de regel van drieën, de herleiding van de hier te lande in gebruik zijnde maten, munten en gewigten.

4°. de aardrijkskunde van *Java* en omliggende landen, zullen-

de bovendien aan vergevorderde leerlingen onderwijs worden gegeven in de practische landmeetkunde met het waterpassen.

Voor het onderwijs worden gebezigd de boeken door het Gouvernement beschikbaar gesteld.

De school wordt dagelijks met uitzondering vanzon- en feestdagen gehouden van des morgens acht tot des middags een uur, met een half uur tusschenpozing van half elf tot elf uur.

De schoolgelden zijn voorloopig bepaald van *f* 1 tot *f* 6 's maands, naarmate van den stand of het inkomen der ouders of der betrekkingen aan wie de leerlingen zijn toevertrouwd.

Voor het tweede, derde en elk volgend kind uit een en hetzelfde huisgezin wordt dit bedrag naar evenredigheid verminderd.

De schoolgelden bedroegen van 1e September tot ultimo December 1856 *f* 364, waaruit behalve het tractement van den ondermeester, de noodige meubelen, schoolboeken en andere benoodigdheden worden aangekocht en onderhouden.

Hiervan wordt behoorlijke verantwoording door den onderwijzer, onder toezigt van den regent gehouden en maandelijks eene rekening courant, gestaafd met bewijzen, ingediend.

Het dagelijksch toezigt van de school heeft de regent van *Samarang* en wordt dezelve, naarmate de werkzaamheden zulks toelaten door den resident en den assistent resident voor de policie bezocht.

Door de opening der school te *Samarang* zijn de scholen in de districten *Grogol* en *Singenkoelon*, afdeeling *Samarang*, van lieverlede te niet gegaan.

De javaansche school onder den bekwamen en achtingswaardigen zendeling Hoezoo bestaat steeds.

Op deze school werden gedurende het afgeloopen jaar aangenomen 28 nieuwelingen, namelijk 23 jongens en 5 meisjes.

Van deze zoowel als van de vorige leerlingen verlieten de

school in het geheel een getal van 19 kinderen, zoodat het totaal der scholieren op ultimo December 1856 bedroeg 24, namelijk 21 jongens en 3 meisjes.

Dit getal staat tot dat van vroegere jaren als 8: 5.

De reden waarom zoo velen de school weder verlaten hebben, is bij de meesten slechts te gissen; enkelen werden door werkzaamheden verhinderd verder het onderwijs bij te wonen, anderen bleven weg uit blijkbare onverschilligheid, twee overleden.

Onder degenen die thans de school bezoeken zijn 7 christenkinderen, de overigen zijn mahomedanen.

Allen behooren tot de geringe volksklasse; velen zijn bedienden van Europeanen, of staan met dezen in betrekking.

Hun ouderdom is van 5 tot 15 jaren.

Het onderwijs bepaalt zich tot het lezen en schrijven van javaansch en maleisch (dit laatste met romeinsch karakter) benevens de eerste beginselen van het theoretisch en practisch rekenen en van het zingen.

De christen kinderen ontvangen bovendien meer bijzonder godsdienstig onderwijs.

De boeken voor het onderwijs gebezigd zijn bereids bij het verslag over het jaar 1855 opgegeven.

De opkomst der leerlingen was in het afgeloopen jaar vrij getrouw.

Met enkele uitzonderingen mag ook steeds hunne vatbaarheid geroemd worden en zijn hunne vorderingen veelal naar wensch.

De javaansche christen ASA KIMAN is voortdurend de getrouwe hulponderwijzer van den zendeling.

Bij een zeer goed gedrag is hem ook geschiktheid tot het geven van onderwijs niet te ontzeggen.

Het onderwijs op deze school geschiedt gratis.

In de daartoe vereischte uitgaven voorziet het Nederlandsch zendelinggenootschap; enkele der minst kostbare leermiddelen

worden door sommige scholieren met eenige duiten vergoed.

Te *Salatiga* genieten nog altijd eenige kinderen van mindere inlandsche hoofden op de school van den onderwijzer BEHR, in het rekenen en het lezen en schrijven van het maleisch met hollandsche karakters onderwijs en maken zij blijkbare vorderingen.

De omstandigheid dat de ouders geene betrekkingen alhier hebben en dus het verblijf van hunne kinderen te *Samarang* te kostbaar is, nopen hun de kinderen te *Salatiga* te houden.

In afwachting dat voor de school te *Poerwodadie* een onderwijzer wordt benoemd, wordt aldaar aan eenige kinderen van inlandsche ambtenaren of hoofden onderwijs gegeven in het lezen en schrijven van het javaansch en maleisch (het laatste met romeinsch karakter,) benevens het rekenen naar de europesche wijze, van de vier eerste hoofdregelen.

Bij het slechts een paar maanden bestaan van die school zijn de vorderingen der leerlingen niet beduidend.

JAPARA.

School te Pattie, onder de leiding van den onderwijzer BANDONG.

Op Ultimo December van het jaar 1856 bedroeg het getal leerlingen op de inlandsche school te Pattie 22, alzoo één meer dan bij het einde van 1855.

De voormelde leerlingen zijn alle kinderen van mindere inlandsche hoofden, als bevindende zich daaronder,

3 kinderen van wedhonos.
2 " " den hoofd djaksa.
2 " " schrijvers bij de distriktshoofden.
8 " " verschillende mantries bij de kultures.
en 7 kinderen van pradjoeritans en particuliere Javanen.

22

van de aanwezige leerlingen behooren te huis:

21 in de afdeeling *Pattie.*
en 1 " " " *Koedoes.*

Naar ouderdom aangeteekend, valt de verdeeling der aanwezige leerlingen, als volgt:

1 leerling heeft reeds den ouderdom bereikt van . . 24 jaren.
1 " . . 22 "
2 " . . 17 "
5 " . . 16 "
2 " . . 15 "
4 " . . 14 "
1 " . . 12 "
3 " . . 11 "
en 3 " . van 6 tot 8 "

22

De schooljeugd is in drie klassen verdeeld, waarvan zijn:

4 leerlingen in de 1e klasse
13 " " " 2e "
en 5 " " " 3e "

Omtrent de wezenlijke vorderingen der leerlingen in het afgeloopen jaar 1856, valt nog weinig bemoedigends voor de toekomst te vermelden.

De leerlingen komen steeds trouw op, zij worden steeds bezig gehouden en valt op de stilte, orde en regelmaat gedurende de schooluren niets aantemerken.

De omstandigheid echter dat de onderwijzer Mas Bandong, bij zijne betrekking steeds die van klerk of inlandsche schrijver op de residentie secretarie waarneemt, is oorzaak dat vele der gewone leeruren voor de dienst op het residentie kantoor worden besteed en verschillende leerlingen, met het schrijven van maleische brieven en het zamenstellen van staten en dergelijken worden onledig gehouden, welke zij anders op verschillende andere nuttige wijzen zouden kunnen besteden.

Vele der aanwezige leerlingen, welke zich met dergelijke kantoor werkzaamheden gaarne onledig houden, zijn daarin dan ook in het oogvallend ervaren, doch missen in andere opzigten gewone kundigheden, welke men anders verwachten zoude, bij hen in zekere mate, op de eerstbedoeld verkregen kennis afgaande, te bestaan.

Vier leerlingen in de eerste klasse geplaatst, ontvangen onderwijs in het javaansch en maleisch, lezen en schrijven en het over en weder vertalen dezer talen in de andere.

Wijders wordt in deze klasse het rekenen geleerd met de vier hoofdregelen tot en met den regel van driëen.

De 13 leerlingen der 2e klasse ontvangen onderrigt, in het lezen en schrijven in de maleische en javaansche talen en wel de eerste met romeische karakters en de tweede met javaansche letters.

Het onderwijs in het rekenen bepaalt zich tot de eerste regelen.

Bij onderzoek bevindt men het lezen in maleische boekjes met romeinsche letters vrij vlug en zonder vergissingen voortgaande, de voorhanden handschriften over het algemeen goed en met zindelijkheid uitgevoerd, zelfs goede schrijvers voor de toekomst belovende, doch het rekenen nog zeer zwak.

Het onderwijs op de inlandsche school te *Pattie*, wordt tot dusver nog gratis gegeven en acht men het voor als nog onraadzaam, om daarin vooreerst verandering te brengen, gemerkt de betrekkelijk geringe belangstelling, welke door de hoofden en bevolking tot nog toe aan den dag wordt gelegd in den bloei der school en de weinige blijken welke worden betoond, dat men de hooge waarde en het nut van het onderwijs begrijpt.

Men vreest alzoo, dat met eene tariefsgewijze invoering van betaling op deze school, nog een gedeelte der leerlingen zou wegblijven en tehuisgehouden worden, welke nu door het kosteloos onderwijs aangelokt, door de ouders daarop worden gelaten.

De Onderwijzer Mas Bandong, sedert de oprigting dezer school in 1849 aldaar onderrigt gevende, kan daaraan nogthans, als tevens inlandsche schrijver aan het residentie kantoor zijnde, dagelijks nimmer zoo vele uren besteden, als voor het rigtig onderwijs zijner leerlingen zou noodig zijn.

Daarenboven is hij niet voor het onderwijzersvak opgeleid geworden en mist zelfs vele der kundigheden welke hij eigentlijk zou moeten onderwijzen.

Zoo als boven is gezegd, werkt die omstandigheid nadeelig op de vorderingen der leerlingen.

Voor het afdoen zijner werkzaamheden als klerk, worden mede in de eerste uren van den dag eenige zijner voornaamste leerlingen onledig gehouden, terwijl zich al de leerlingen middelerwijl met het schrijven naar voorbeelden bezig houden en eerst later, als daartoe tijd beschikbaar blijft, het onderwijs in lezen, vertalen en rekenen zijn gang gaat.

Op het gedrag van den onderwijzer waren over 1856 geene aanmerkingen te maken en was zijne gezondheid gedurende dien jaarkring, ook beter dan vroeger.

De inlandsche school te JAPARA.

Onder de leiding van den onderwijzer Maas Sastrodhi Medjo.

Op 1e Januarij 1856, werd de inlandsche school te *Japara* bezocht door 39 leerlingen.

In den loop van dat jaar werd dat getal door nieuw bijkomenden vermeerderd met 4 leerlingen en verminderd met 12 leerlingen, welke om verschillende redenen als ziekte, het aangaan van huwelijk, vertrek naar elders en andere bijzondere redenen de school hebben verlaten, zoodat op ultimo December 1856 nog 31 leerlingen overbleven.

Onder de aanwezige 31 leerlingen, bevinden zich:

2 kinderen van den Regent,
4 kinderen van den patteh, en distriktshoofden,
3 " " de mantries,
2 " " " dessahoofden,
en 20 " " gepensioneerde inlandsche ambtenaren en particuliere Javanen, behoorende tot den fatsoenlijken stand.

Totaal 31, waarvan 23 in het Regentschap *Japara* en 8 elders te huis behooren.

Van de aanwezige leerlingen, hebben bereikt:

1 den ouderdom van 25 Jaren.
13 " " " 20—25 jaren.
10 " " " 15—20 "
en 7 " „ " 10—15 "

31

De school te *Japara* is verdeeld in 4 klassen.

De eerste klasse telt 12 leerlingen
" 2e " " 6 "
" 3e " " 7 "
en " 4e " " 6 "

31

In alle klassen wordt onderwijs gegeven in het lezen en schrijven en vertalen van het javaansch en maleisch met javaansche en latijnsche letters en in het rekenen.

De beide laagste klassen worden onledig gehouden in de beginselen dier vakken.

In de twee hoogste klassen wordt daarbij de aardrijkskunde van *Java* en den Indischen archipel onderwezen.

De hoogste klasse ontvangt onderrigt in de beginselen der landmeetkunde, de gewone en omgekeerde regel van drieën, de interest rekening en van winst en verlies.

In de tweede klasse wordt het rekenen geleerd tot den gewonen regel van drieën met tiendeelige breuken.

In de twee laagste klassen bepaald het onderrigt in het rekenen zich tot de vier hoofdregelen.

De leerlingen kwamen over het algemeen geregeld ter school en hebben gedurende het jaar 1856 gewenschte vorderingen gemaakt.

Hun gedrag was stil en ordelijk, slechts aan een leerling werd om wangedrag de school ontzegd.

De onderwijzer MAAS SASTRO DHI MEDJO, een kweekeling van de school voor inlandsche onderwijzers te *Soerakarta*, heeft over 1856, zich met bekwaamheid, ijver en belangstelling van zijne taak gekweten en viel op zijn gedrag ook niets bijzonders aantemerken.

De gezondheidstoestand van de opkomende schooljeugd in 't algemeen liet op de scholen, zoowel te *Pattie* als te *Japara* over 1856, niets te wenschen overig.

REMBANG.

Zoo als reeds vermeld is in vorige verslagen, is de javaansche school te *Rembang*, in het jaar 1852 geopend.

Voor bezoldiging van eenen onderwijzer en voorziening in de schoolbehoeften, is toegestaan eene subsidie van *f* 30 en *f* 6 's maands.

In het jaar 1855 werd de school bezocht door 24 leerlingen, in 1856 door 24 leerlingen waarvan behoorden:

tot	de	1e	klasse	5
		2e	"	6
		3e	"	7
		4e	"	6

Van deze 24 leerlingen, hebben in den loop van 1856, de school verlaten:

Wegens ziekte 3
" huwelijk 2
" het in dienst treden bij ambtenaren of fabriekanten 2;
zoodat onder ultimo December 17 leerlingen op de school aanwezig waren.

Vroeger waren alleen in gebruik, de lees en rekenboekjes van De Bruin, Cohen Stuart en Winter.

Deze zijn in 1856, vermeerderd met de volgende werkjes:

De Bruin, eerste beginselen in de aardrijskunde (maleisch)

J. A. Wilkens, rekenboekje in het javaansch kitab aken die batja anak-anak di schola djawa 1e en 2e deel.

C. F. Winter Sr. javaansche vertaling van 57 fabelen.

Dharmo wasitto, verzameling van leer en zedespreuken, (javaansche vertaling van C. F. Winter, Sr.)

In het algemeen hebben zich de leerlingen met ijver het onderwijs ten nutte gemaakt en toonen aanleg om zich de onderwezen vakken geheel eigen te maken.

De school te *Bodjonegoro* is in den loop van het jaar tot stand gekomen en bestaat geheel uit eigen fondsen, daartoe door inlandsche hoofden bijeengebragt wordende.

De school aldaar is bezocht geworden door 23 kinderen. Het onderwijs bepaalt zich tot het lezen, schrijven en rekenen met europesche en javaansche karakter en cijfers. Ook wordt het spreken der maleische taal in oefening gebragt.

De vorderingen der kinderen staan niet in verhouding tot den tijd, dien zij ter school zijn geweest, hetwelk uitsluitend het gevolg is van de omstandigheid, dat de onderwijzer niet die kunde en geschiktheid bezit, die voor de zaak gevorderd worden.

Het is uit dien hoofde wenschelijk, dat, wanneer een der op de school te *Soerakarta* gevormde onderwijzers, beschikbaar komt, deze als dan aan het hoofd van die school worde gesteld.

De in gebruik zijnde lees- en leerboeken zijn dezelfden die op de school te *Rembang* gebezigd worden.

Het lokaal waarin de school gehouden wordt, zijnde de bijgebouwen der woning van den regent, is daartoe min doelmatig, zoodat de oprigting van een afzonderlijk gebouw in overweging is genomen.

De school te *Blora*, welke in de maand Maart 1856 is geopend en zonder subsidie van het Gouvernement in de kosten van het onderwijs voorziet, werd door een 40 tal leerlingen bezocht. Het onderrigt bepaalde zich tot het lezen, schrijven en de eerste beginselen der rekenkunde.

Ook voor deze school worden de lees- en leerboeken gebezigd, waarvan de scholen te *Rembang* en *Bodjonegoro* voorzien zijn.

De onderwijzer voldoet niet; hij bezit niet die kundigheden, die vereischt worden om de leerlingen op die hoogte te brengen, dat daar later goede en geschikte inlandsche ambtenaren gevormd kunnen worden.

Ook voor deze school wordt de behoefte gevoeld, van een op de school te *Soerakarta* gevormd onderwijzer.

De school te *Toeban* die ook geheel en al uit eigen fondsen voorziet in de kosten van het onderwijs, levert steeds de beste resultaten.

In 1855 ontvingen in dezelve 59 leerlingen onderrigt, in 1856 48, waarvan behoorden tot de:

1	klasse	10
2	//	geene
3	//	18
4	//	9
5	//	11

In den loop van 1856 verlieten, negen leerlingen, na aflegging van een voldoend examen, de school.

Het onderwijs aldaar gegeven komt nagenoeg overeen met dat op de andere scholen dezer residentie.

De onderwijzer die daar aan het hoofd is wordt algemeen geprezen, zoowel wegens zijne kunde en ijver als bekwaamheid

TOEBAN.

Reeds is in vorige jaren beschreven de oprigting in 1852 van de alhier bestaande school voor de Javaansche jeugd. De oprigters dier school waren de toenmalige assitsent resident van *Toeban*, en de regent dier afdeeling.

Door be bijzondere bemoeijingen dezer beide ambtenaren, door de bereidvolle medewerking der burgers van de plaats, en door de milde bijdragen der inlandsche ambtenaren, mogt *Toeban* zich in het laatst van gemeld jaar verheugen in het bezit van deze schoone inrigting, waarvan de steeds gunstige resultaten, het nut, dat zij aanbrengt en heeft aangebragt staven kunnen.

Bij de opening dier school trad als onderwijzer op, de heer Op de Laaij, onder wiens leiding verschillende jongelieden zijn gevormd, waaronder ook de tegenwoordige onderwijzer, Maas Karto di Kromo. Als kweekeling werkzaam geweest bij den Heer Op de Laaij, volgde Maas Karto di kromo hem, na zijne benoeming tot Gouvernements onderwijzer in de *Molukkos*, op.

Al ras toonde de Javaansche onderwijzer, dat de getuigenis van den heer Op de Laaij omtrent zijn helder verstand en vlugge geestvermogens, op goede gronden steunde.

Hij legde zich toe op al de vereischten voor eenen onderwijzer der jeugd zoo zeer gewenscht, en gaf blijken het vertrouwen hem geschonken waardig te zijn.

Met den tijd is hij in zijne studien vooruit gegaan, en staat hij sedert als docent aan het hoofd der hem toevertrouw-

de jeugd, die hij met goed beleid en zachtheid de gewenschte opleiding geeft.

Hij geniet eene maandelijksche bezoldiging van *f* 25 en wordt in zijne bediening bijgestaan door eenen tweeden onderwijzer Maas PRAWIRODIRDJO geheeten. Deze genoot als zoodanig bij zijne eerste indiensttreding eene bezoldiging van *f* 8 's maands, welke in Januarij 1856 met *f* 7 vermeerderd is, zoodat hij thans in het genot is van *f* 15 's maands.

Beide bezoldigingen, even als de onkosten van school en schrijfbehoeften, worden gevonden uit de bijdragen der ouders en familie betrekkingen van de scholieren.

Van Januarij 1856 tot December van dat jaar bedroegen de geinde schoolgelden *f* 677,60 recepissen. Aan de onderwijzers,- voor school- en schrijfbehoeften en onderhoud van het gebouw werd in dat tijdsverloop uitgegeven eene som van *f* 765,89 recepissen, zoodat op ultimo December van 1856 op het schoolgeld werd te kort gekomen een bedrag van *f* 88.29, dat evenwel, gevoegd bij het saldo onder ultimo 1855, eene som uitmaakte van *f* 417.66 recepissen.

Bij de oprigting der school, verbonden eenige inlandsche ambtenaren zich, om maandelijks eene som bij te dragen, tot het instandhouden dier inrigting.

Die bijdrage schonk hun het voorregt, om, zonder verder schoolgeld, hunne zonen te dier plaatse onderwijs te doen genieten.

Spoedig echter bleek het, dat van die inrigting ook werd gebruik gemaakt door zonen van inlanders, die, hoewel niet contribuerende, toch inderdaad vermogend genoeg waren, om mede iets bij te dragen voor de instandhouding dier inrigting.

Men ging daarop over tot het bepalen van eenen maatstaf, waarnaar de schoolgelden moesten worden berekend, en die maatstaf was *f* $\frac{1}{2}$ recepis voor elken scholier. Er werd tevens

daarbij bepaald, dat de maandelijksche contributie, waarvan boven sprake was, moest blijven bestaan, en dat de contribuant daarvoor zooveel zonen school kon doen gaan, als hij verkoos, mits het schoolgeld dier hoeveelheid kinderen te berekenen naar den vast gestelden maatstaf van $f\ \frac{1}{2}$ per scholier, zijne contributie niet overschreed. In dat geval moest hij het daarop te kort schietende suppleren.

Die wijze van inning der schoolgelden heeft echter thans opgehouden te bestaan en is voor 1857 een ander stelsel aangenomen.

Met de administratie der schoolgelden was in 1856 belast de controleur der afdeeling *Toeban*, aan wien tevens was opgedragen het speciale toezigt over het onderwijs, en het onderhoud van het gebouw.

Het onderwijs op deze school is verdeeld in 5 klassen.
De eerste klasse bevatte in 1856 10 kinderen

de	2	klasse	— "
"	3	"	18 "
"	4	"	9 "
"	5	"	11 "
		Totaal	48 "

Het onderwijs is derwijze geregeld, dat aan de 1e klasse gedoceerd wordt, het rekenen, landmeten, opstellen van brieven, overzetten op schrift en uit het hoofd van het javaansch in het maleisch en omgekeerd. De tweede klasse wordt onderrigt de cijferkunst tot en met de leer der evenredigheden.

Aan de 3e klasse de vijf eerste grondregels der cijferkunst, met en zonder breuken; aan de 4e klasse het lezen en schrijven van het javaansch en deszelfs karakter, en het maleisch in romeinsche letters, voorts het schrijven en uitspreken van kleine getallen cijfers en aan de 5e klasse het javaansche en romeinsche letterschrift.

De vorderingen der scholieren worden nagegaan door den controleur der afdeeling, die de school bezoekt, zoo dikwijls zijne ambtsbezigheden hem zulks toelaten.

Even als in andere jaren, heeft er in 1856 een examen plaats gevonden, van die jongelieden der 1e klasse, die in hunnen schooltijd genoegzaam van het onderwijs hadden genoten, om de school te kunnen verlaten en in aanmerking te komen voor eenige gouvernements betrekkingen bij voorkomende vacatures.

Dat examen heeft plaats gevonden op den 29 Jannarij 1856, ten overstaan eener commissie, bestaande uit den regent van *Toeban*, de controleurs der afdeelingen *Toeban* en *Djatierogo*, den kommies- ontvanger en den ondercollecteur van *Toeban*.

Tot dat examen werden toegelaten negen leerlingen, welke allen voldoende blijken hebben gegeven dat zij van de lessen dier school met vrucht gebruik hadden gemaakt.

Daarna is aan ieder hunner door het hoofd van het gewestelijk bestuur uitgereikt geworden een certificaat, ten blijke zij een voldoend examen hadden afgelegd.

Hunne namen zijn de ondervolgenden, gerangschikt naar de door hen gegeven blijken hunner bekwaamheid.

1e Maas ASTRO DIREDJO,
2e " KROMOREDJO,
3e " ASTRO LEKSONO,
4e " ASTRO DIMEDJO;
5e Raden Behie NOTO DIPOERO,
6e Maas SOERODREDJO,
7e " MERTOPOERO,
8e " TERTOKROMO,
9e Raden SOEMO DIKROMO.

De school is in het bezit van 139 exemplaren van boeken, waaronder, behalve de in vorige jaren reeds opgegevenen, worden aangetroffen:

De anecdoten VAN SCHMID, vertaald door WINTER in het javaansch.

Javaansch rekenboekje van J. Wilkens.

Maleische vertellingen.

Javaansche vertellingen.

Darmo wasito van Winter, enz.

Tot bewijs van de goede resultaten en het nut der alhier aanwezige javaansche school kan strekken, de ondervolgende opgave, der reeds geexamineerden, welks thans in gouvernements dienst zijn, en den lande met een voorbeeldig gedrag, arbeidzaamheid en beleid dienen:

Als kliwon te *Toeban*.	1
" mantriearis te *Toeban*.	1
" mantries van de negorij te *Toeban* en *Bodjonegoro*.	4
" districtschrijver (*Toeban*)	1
" mantries bij de tabakskultuur (*Toeban*). .	2
" schrijvers bij den controleur " . .	2
" mantrie bij de waterleiding " . .	1
Totaal	12

SOERABAYA.

In deze residentie bestaan nog geene scholen, door of van wege het gouvernement opgerigt.

PASOEROEAN.

Het getal leerlingen bedroeg bij de school te Pasoeroean 38, waarvan 12 in de eerste, 15 in de tweede en 11 in de derde klasse; bij de school te *Bangil* 23, waarvan in de eerste klasse 7, in de tweede klasse 8; in de derde klasse 8; bij de school te *Malang* 45, waarvan bij de eerste klasse 13, in de tweede klasse 18 en in de derde klasse 14, waaruit volgt dat in drie scholen aanwezig waren 106 leerlingen, waarvan in de eerste klasse 32, in de tweede klasse 41 en in de derde klasse 33.

Gelijk zulks in het vorig verslag is bekend gesteld, heeft men zich ook in 1856 bepaald, om alleen zulke leerlingen toetelaten, die door de maatschappelijke positie en den rang hunner ouders nader in aanmerking kunnen komen om in gouvernements dienst te worden geplaatst.

Van de in 1856 aanwezige leerlingen hebben gedurende het jaar de school verlaten:

	Pasoeroean.	Bangil.	Malang.	Totaal.
Geplaatst in dienstbetrekking.	2	1	//	3
Wegens slecht gedrag	3	//	9	12
Om zelve een bestaan te zoeken	10	7	//	17
Wegens ziekte.	8	1	//	9
en Overleden.	//	//	//	//
Totaal.	23	9	9	41

De op de scholen onderwijs genietende leerlingen hebben den leeftijd van 10 tot 20 jaren bereikt.

In het personeel der onderwijzers is geene andere verandering gekomen dan het ontslag van den meester op de school te *Bangil*, aan wiens gebrekkige wijze van doceren de langzame en weinige ontwikkeling van de aan zijne zorgen toevertrouwde scholieren moet worden toegeschreven; de in diens plaatsstelling van den tegenwoordigen onderwijzer DJOIJO DI MEDJO, kweekeling van *Soerakarta*, belooft betere uitkomsten.

Het gedrag der overige onderwijzers op de twee andere scholen, doch vooral van dien van *Pasoeroean* verdienen allen lof; ijverig in de betrachting der hen toevertrouwde taak, beseffen zij al het gewigt daarvan, en voldoen in allen deele aan de op hen rustende verpligtingen.

Het onderwijs, dat meer en meer op een stelselmatigen voet wordt gegeven, bestaat in het lezen, schrijven, rekenen, in de aardrijkskunde van den Indischen Archipel, het waterpassen en in de landmeetkunde.

In het lezen van het maleisch in romeinsche en van het javaansch in de voor die taal eigenaardige letters, waren de leerlingen van de eerste klasse zeer bedreven en gaven zij alle blijken het onderwerp te begrijpen, waarover in de leesboeken gehandeld wordt.

Het schrijven met gewone hollandsche en met javaansche letters werd met den besten uitslag onderwezen; onder de schriften waren er welke gezegd kunnen worden wezenlijk schoon te zijn.

De vorderingen in het rekenen, vooral bij de school van *Pasoeroean*, zijn merkbaar, de daarvan verkregen resultaten bevredigend. Het optellen, aftrekken, vermenigvuldigen en het deelen, zoowel met tiendeelige als gewone breuken, geschiedt zonder fouten. Enkele leerlingen waren zeer gevorderd in den regel van drieën en werkten ingewikkelde sommen met vaardigheid uit.

Het spreekt van zelf dat de kennis door de leerlingen in de drie bovenvermelde vakken opgedaan in verband staat met hetgeen hun in de verschillende klassen wordt onderwezen, waarnaar natuurlijk de vorderingen welke zij in die klassen gemaakt hebben, moeten worden afgemeten.

De leerlingen van de eerste klasse krijgen onderrigt in de aardrijkskunde, die zich tot den Indischen Archipel bepaalt. Hierin maken zij over het algemeen weinige vorderingen, in weerwil van de moeite die besteed wordt, om hen een juist denkbeeld van de overzeesche bezittingen te geven.

Zij maken meer vorderingen in het praktisch landmeten, hunne topographische berekeningen zijn juist. Bij opname van rivieren, bij het op kaart brengen van geheele districten vergezellen de meest ervarende onder hen de kontroleurs bij de landelijke inkomsten en kultures, of den hierin zeer bekwamen goeroe van de inlandsche school te *Pasoeroean* en bewijzen deze ambtenaren in deze moeijelijke taak dikwijls de grootste diensten.

Op de drie scholen hebben de jaarlijksche examens plaats gehad over de vakken hierboven vermeld; met betrekking tot de verkregen resultaten wordt kortheidshalve gerefereerd aan hetgeen hierboven is bekend gesteld.

Hierbij wordt alleen aangeteekend dat aan de meest gevorderde leerlingen van de school te *Pasoeroean* prijzen zijn uitgereikt, bestaande in passerdoozen, verwdoozen, zilveren potlooden en diergelijke artikelen meer, waarvan zij bij het onderwijs de meeste dienst hebben.

Aan den meester en aan den ondermeester werden eveneens als blijk van tevredenheid gepaste geschenken uitgereikt. De kosten daarvan zijn uit het schoolfonds te goed gedaan.

Bij gelegenheid van die examens zijn enkele leerlingen tot hoogere klassen overgegaan en hebben er enkelen wegens volbragten leertijd de school verlaten.

School te Pasoeroean.

Het saldo in kas was onder ultimo December 1855.	*f*	450,—
In het jaar 1856 zijn aan schoolgelden ontvangen.	"	612.—
	f	1062.—
De uitgaven hebben bedragen:		
Toelage aan den onderwijzer en ondermeester en inkoop van boeken en schrijfbehoeften en instrumenten.	"	640,30
Zoodat het saldo onder ultimo December 1856 was.	*f*	461,90

School te Bangil.

Het saldo in kas was onder ultimo December 1855.	*f*	342,85
In 1856 zijn aan schoolgelden ontvangen . . .	"	280,60
Transportere. . .	*f*	643,25

Per transport	f	643,025
Hiervan moet worden afgetrokken voor inkoop van boeken en schrijfgereedschap en voor de toelage aan den onderwijzer toegekend.	— "	381,030
Saldo in kas onder ultimo December 1856 . . .	f	261,115

School te Malang.

Het saldo in kas was onder ultimo December 1855.	f	252,60
In 1856 zijn aan schoolgelden ontvangen . . .	"	475,90
Te zamen . .	f	728,30
Hiervan moet worden afgetrokken voor inkoop van boeken, schrijfgereedschap en voor de toelage aan den onderwijzer toegekend	"	469,72
Saldo in kas onder ultimo December 1856 . . .	"	258,78
Uit het bovenstaande blijkt dat het saldo in kas bij de drie scholen onder ultimo December 1855 bedroeg.	f	1045,25
dat de schoolgelden gedurende 1856 hebben bedragen.	"	1368,30
Te zamen . .	f	2413,55
De uitgaven hebben bedragen	"	1491,12
Zoodat het saldo in kas op ultimo December 1856 was.	f	922,43

Het toezigt over de drie inlandsche scholen blijft steeds het voorwerp der bemoeijenissen van den resident.

Hierin ondersteund, door de medewerking van den adsistent resident van *Malang* en van de respectieve kontroleurs bij de landelijke inkomsten en kultures, aan welke ambtenaren alle lof voor hunne pogingen moet worden gegeven, mag men goede verwachtingen van deze scholen koesteren. Het onderwijs, zooals het thans gegeven wordt, kan niet nalaten goede vruchten te dragen.

De zorg die er aan besteed wordt om de kennis van de meest ervaren leerlingen op het praktische leven toetepassen wordt door de verkregen uitkomsten beloond, het vermeerderen van die kennis is het doel waarnaar moet worden gestreeft; het bereiken daarvan bevordert een meer beschaafden omgang onder den inlander zelf, terwijl het gouvernement voor de toekomst geschikte inlandsche hoofden zal bekomen.

Ten einde dit doel beter te bereiken, is ingevoerd om dagelijks een leerling uit te zenden om naar een of ander werk te gaan zien, hetzij kultuurarbeid, verkoop van zout in de pakhuizen, inname van koffij, enz. enz. en moeten zij van hunne bevinding schriftelijk rapport uitbrengen.

De school te *Pasoeroean* krijgt na de sluiting van het verloopen schooljaar aanmerkelijke uitbreiding.

BEZOEKIE.

Vroeger werden hier geene schoolgelden betaald; doch in de maand September 1855 stelde men vast dat door elk kind eene bijdrage van *f* 4 als maximum en *f* 1 als minimum 's maands, naarmate den rang en het vermogen der ouders, behoorde te worden betaald. Later is dit echter gebleken een beletsel voor velen te wezen om hunne kinderen ter school te zenden, weshalve deze bijdrage met het einde van 1856 weder is ingetrokken.

Verscheidene kinderen van min vermogende ouders zijn intusschen in 1856 op de school gratis toegelaten. Van de 29 leerlingen welke de school op Ultimo December 1855 telde, hebben 19 dezelve in 1856 verlaten, en wel:

1 wegens aanstelling in eene ambtelijke betrekking.
1 overgegaan als leerling-schrijver bij den regent.
7 wegens ziekte.
1 overleden.

6 wegens vertrek naar elders van hunne familie betrekkingen en
3 zonder bepaalde redenen.

---

19 te zamen als boven.

Daarentegen zijn gedurende 1856 tien nieuwe leerlingen bijgekomen, zoo dat de school op ultimo December van dat jaar weder uit 19 leerlingen bestond.

Het onderwijs strekt zich uit tot het lezen en schrijven met Italiaansche en javaansche karakters, het lezen van maleisch met eerstgenoemde karakters, het vertalen uit het javaansch in het maleisch en omgekeerd, het rekenen tot en met de gewone en decimale breuken, en het herleiden van onderscheidene maten en gewigten, voor zoo ver die voor den inlander te pas kunnen komen.

Over het algemeen zijn bij het den 27 December 1856 voor de Commissie gehouden examen goede vorderingen waargenomen, vooral in het schrijven en lezen met Italiaansche en javaansche karakters, zoomede in het rekenen; minder in het vertalen van het gelezene uit het javaansch en het maleisch, hoewel ook hier in vergelijk met het vorig jaar vooruitgang is bespeurd.

Nog steeds komen weinig kinderen van meer aanzienlijke hoofden, den regent uitgezonderd, ter school; de meeste leerlingen behooren tot den stand der gegoede dessas bewoners en der mindere klasse van inlandsche ambtenaren.

De inlandsche onderwijzer is voor zijne betrekking zeer geschikt en heeft eene bevattelijke wijze om zich door de kinderen te doen verstaan.

PROBOLINGO.

Voor alsnog bestaan in deze residentie geene inlandsche scholen.

BANJOEMAAS.

Bij het einde van het afgeloopen schoooljaar 1856 telde de school 86 leerlingen, zoodat zij door een 10 tal kinderen meer is bezocht geweest dan onder ultimo 1855.

Onder die 86 schoolgaande kinderen behoorden:

6 zonen van regenten.
3 „ „ onder kollekteurs.
3 „ „ distriktshoofden.
4 „ „ djaksa.
1 „ „ panghoeloes.
1 „ „ kliwon.
15 „ „ mantries.
15 „ „ gepensioneerden en gewezen ambtenaren.
2 „ „ schrijvers.
12 „ „ javanen van geboorte.
18 „ „ andere javanen, schier alle kinderen van inlandsche ambtenaren en dessa's hoofden, behoorende tot de afdeeling Banjoemaas.

Er kwamen weinig kinderen van andere afdeelingen ter school, ten gevolge van het bezwaar in hun onderhoud, als:

1 van de afdeeling Poerbolingo.
5 „ „ „ Poerwokerto.
3 „ „ „ Bandjar Negara.
13 „ „ „ Tjilatjap,

terwijl ieder regent eenig werk schijnt gemaakt te hebben, om, al ware het slechts voorloopig, iemand, die onderwijs geeft, in zijne eigene afdeeling te hebben.

In het afgeloopen jaar is er geen van de leerlingen geplaatst geworden, doch een paar zonen en neven van den regent van Banjoemaas werden, ofschoon zij nog bij wijlen de school bezoeken, door hem op zijn kantoor werkzaam gesteld; een hunner is sedert als mantrie bij de indigo kultuur geplaatst.

De op deze school werkzaam gestelde onderwijzer Raden Tjitro de Poero is een bejaard mensch. Hoezeer hij ten eenen male de kundigheden mist van eenen onderwijzer, bezit hij evenwel nog tamelijk de geschiktheid om de jeugd op te leiden en haar tot bruikbare ambtenaren te vormen.

Het dagelijksch toezigt der school blijft steeds opgedragen aan eene kommissie, bestaande uit den kontroleur der afdeeling Banjoemaas J. R. Pillard, den ambtenaar L. C. J. A. de Vogel en den oud-ambtenaar C. F. Philips.

Even als in 1855 bezocht de resident van tijd tot tijd deze school en mogt zich verheugen, dat er betrekkelijk vele vorderingen door de jeugd zijn gemaakt, terwijl zij veel ijver aan den dag gelegd heeft, om zich meer en meer te bekwamen.

De regent van Banjoemaas had meer dan eens zijn verlangen te kennen gegeven, om de bepaalde twee vakantiën te doen intrekken en instede daarvan ééne ruimere vakantie te verleenen, te beginnen met eenige dagen voor de intrede der maand Poeassa, ten einde de leerlingen den tijd te gunnen de graven hunner ouders en naastbestaanden op de gebruikelijke wijze te kunnen bezoeken en te reinigen, kunnende alsdan een dag vóór den vakantie tijd, het examen vastgesteld worden.

Hieraan is gevolg gegeven en tevens bepaald, dat vóór het einde der maand December van elk jaar, even als bij de Europeesche scholen, een besloten examen zal worden gehouden, waarin zal worden onderzocht, welke vorderingen door de schoolgaande kinderen worden gemaakt, terwijl het openbaar examen vóór den poeassa tijd zal plaats grijpen.

Ten gevolge daarvan heeft dan ook op den 27 December 1856 het besloten examen dezer school plaats gehad ten overstaan van den resident, de regenten van Banjoemaas en Poerwokerto, mitsgaders de kommissie.

Blijkbaar is het geweest, dat de leerlingen den leertijd niet nutteloos hebben doen vervliegen.

Zij gaven bewijzen van leerlust en ijver, terwijl over het algemeen de hun gedane vragen, hetzij in het maleisch, hetzij in het javaansch, met veel gemakkelijkheid werden beantwoord en opgelost.

In de rekenkunde tot in den regel van driëen met breuken waren de leerlingen der hoogste klasse zeer vaardig.

Na den afloop van het examen is aan de leden der kommissie opgedragen, ieder eene bijzondere taak op zich te nemen, zoodat hare speciale werkzaamheden thans bepaald zijn, te weten: de heer PILLARD met het onderzoeken en teregtwijzen der leerlingen in de rekenkunde en de aardrijksbeschrijving op Java,

de heer DE VOGEL als boven in de theoretische en practische oefening der landmeetkunde en

de heer PHILIPS als boven in de maleische en javaansche talen met hare respective karakters,

welke taak die heeren bereidvaardig op zich genomen hebben.

Zoo als gewoonlijk werd er op Vrijdag door een hoofdpanghoeloe onderwijs gegeven in het maleisch met arabische karakters, waartoe voornamelijk godsdienstige onderwerpen werden gekozen.

Aanhangsel op het verslag over de javaansche school ter hoofdplaats Banjoemaas, *over het jaar* 1856.

Er zijn drie ondermeesters, vroeger kweekelingen van den heer HALKEMA. Zij behooren tot den hoogen stand, en zijn aan hoofden verwant.

Over het algemeen zijn de vermogens van de scholieren goed doch leidt hunne eerste opvoeding er toe om hun gemakkelijker iets machinaals zich eigen te maken, dan door oordeel iets grondig te leeren begrijpen. Eens op school zijnde houden zij zich gestadig bezig, en hebben er geene behoefte aan, om, zoo als bij de europesche jeugd, zich met andere zaken afleiding te

verschaffen. Hun geheugen is getrouw, en voor het schrijven en maken van staten als anderzins, hebben zij grooten aanleg. Hun gedrag is voorbeeldig en ingetogen.

De opkomst kon beter zijn en ofschoon de regent er zelfs eenigen, voor straf, arrest heeft gegeven, wordt het nog niet veel beter. De schuld ligt echter minder bij de kinderen dan bij de ouders, die eerstgenoemden niet genoeg aanzetten om de school geregeld te bezoeken. Eerst later, wanneer het nut daarvan door de ouders beter beseft wordt, kan hierin verbetering verwacht worden.

Het schoolgebouw is voldoende. Het is door de gezamenlijke regenten met medewerking van de bevolking opgerigt, en wordt uit de schoolfondsen onderhouden.

De uitkomsten van het geldelijk beheer waren als volgt:

Op ultimo 1855 was er een saldo in kas van . .	*f* 238,22
De inkomsten van 1856 hebben bedragen . . .	„ 1179,30
Totaal. .	*f* 1417,52
De uitgaven.	„ 1173,83
Zoodat er met ultimo 1856 een saldo was van .	„ 243,89

BAGELEN.

Het getal scholen in deze residentie is onveranderd gebleven. Wel is getracht om ook te *Wonosobo* eene javaansche school daartestellen, doch zijn de pogingen daartoe afgestuit op de onverschilligheid van den regent, zonder wiens medewerking van verdere pogingen ten deze niets te verwachten is.

De thans aanwezige scholen zijn:

A. *De school te Poerworedjo.*

Het getal der daarop aanwezige kinderen bedroeg onder

ultimo December 1855	44
onder ultimo December 1856.	43

Ten gevolge van de meerdere medewerking en ondersteuning van de zijde van het inlandsch bestuur in het belang dezer inrigting, sedert de vervanging van den ouden regent door zijnen zoon in Julij 1856 ondervonden, is het thans mogen gelukken, het bezwaar waarover vroeger geklaagd werd, namelijk het niet geregeld ter school komen der kinderen, grootendeels te doen ophouden.

Ook heeft daartoe bijgedragen de bijbouwing naast de school van eene bamboezen woning, ten behoeve der ver af wonende leerlingen, die daar, behalve verblijf, tevens tegen eene geringe retributie gelegenheid vinden om voeding te erlangen.

De onderwijzer Soejoedho voldoet bij voortduring aan zijne roeping en betoont veel ijver en geschiktheid.

Het onderwijs liep over dezelfde vakken als in 1855.

Het gehouden openbaar examen leverde over het algemeen bevredigende uitkomsten op. Vooral was vooruitgang te bespeuren in het rekenen, terwijl door aankoop eener kaart van Java, het onderrigt in de geographie minder oppervlakkig was dan vroeger.

De geldelijke administratie wees onder ultimo December de navolgende uitkomst aan:

Saldo onder ultimo December	1855	*f* 675,76
Ontvangsten gedurende	1856	„ 583.—
	te zamen	*f* 1258.76
Uitgaven gedurende 1856 . . .		„ 440.39
Saldo onder ultimo 1856. . . .		*f* 818.37

De bezoldiging van den onderwijzer wordt van gouvernementswege toegelegd, hetgeen zeer strekt tot tegemoetkoming van het schoolfonds, dat daardoor ruime gelegenheid aanbiedt tot bestrijding van alle overige uitgaven.

De gebouwen die van bamboe opgetrokken zijn, bevinden zich in voldoenden staat en behoeven alleen gewoon onderhoud.

B. *De school te Ambal.*

Onder ultimo December 1856 werd deze school bezocht door 41 leerlingen, zijnde 12 meer dan onder ultimo 1855.

Tegen over een getal van 58 bijgekomen leerlingen gedurende 1856, verlieten niet minder dan 46 de school, waarvan slechts 4 de verschillende vakken waarin onderwezen wordt doorloopen hadden.

Op één na, zijn de leerlingen allen kinderen van dessashoofden, die de school verlaten zoodra zij wat lezen, schrijven en rekenen kunnen.

Ten gevolge van deze groote mutatie, waaraan de inrigting onderhevig is, kan het onderwijs aldaar onmogelijk die hoogte bereiken als gewenscht wordt.

De onderwijzer Poospo Amidjoyo en zijn helper Sento Redjo zijn, onder die omstandigheid, voor het te geven onderwijs voldoende geschikt.

Even als te *Poerworedjo* wordt ook naast het schoolgebouw te *Ambal*, ten behoeve der veraf wonende kinderen gelegenheid gegeven tot verblijf en voeding.

Het schoolfonds wijst aan.

Saldo onder ultimo December 1855	*f*	179,41
Ontvangsten gedurende 1856 . .	„	847,—
te zamen	*f*	1026,41
Uitgaven gedurende 1856 . . .	„	1000,70
Saldo onder ultimo 1856 . . .	*f*	25,91

De bezoldiging van het onderwijzers personeel wordt geheel uit het schoolfonds bestreden.

C. *De school te Keboemen.*

Het aantal leerlingen op deze school bedroeg onder ultimo December 1855. 49
onder ultimo 1856. 40

Zestien leerlingen verlieten gedurende het afgeloopen jaar, na voldoende vorderingen gemaakt te hebben, de school, terwijl zeven nieuwe werden aangenomen.

Het onderzoek bij gelegenheid van het gehouden openbaar examen, leverde vrij bevredigende resultaten op. Het onderwijs bepaalt zich tot dezelfde vakken als op de beide overige scholen dezer residentie.

De onderwijzer GONDOWIDJOYO is redelijk geschikt voor zijne taak, terwijl op zijn gedrag en karakter geene aanmerkingen zijn te maken.

Het schoolgebouw heeft sedert deszelfs inrigting in 1852 geene verandering ondergaan. Zoo ook het schoolmeubilair.

Het schoolfonds wijst aan:

Saldo onder ultimo 1855	*f*	9.05
Ontvangsten gedurende 1856	„	393.—
te zamen	*f*	402,05
Uitgaven gedurende 1856	„	381,90
Saldo ultimo 1856.	*f*	20.35

KADOE.

In het getal scholen, den staat der schoollokalen en het meubilair is gedurende 1856 geene verandering gekomen.

Het gemiddeld getal scholieren bedroeg te *Magelang* 34, te *Temangoeng* 19.

De ontvangsten hebben bedragen te *Magelang*		*f*	429.14
„ *Temangoeng*		„	102.70
		f	531,84
De uitgaven te *Magelang*	*f* 427.14		
„ *Temangoeng*	„ 62.41	„	489.55
Voordeelig saldo.		*f*	42.29;

wordende hieromtrent opgemerkt, dat de onderwijzer te *Mage-*

lang uit de schoolfondsen, en die te *Temangoeng* uit 's lands kas bezoldigd worden.

Beide onderwijzers hebben zich met lust en ijver van hunne verpligtingen gekweten, ofschoon van beiden moet worden gezegd, dat hunne leerwijze, voor zoo veel betreft de ontwikkeling van het verstand der scholieren, te wenschen overlaat, zoodat bij elk bezoek der scholen de indruk is verkregen, dat het onderwijs machinaal was.

Bij het plaats gehad hebbend openbaar examen bij de school te *Magelang* waren tegenwoordig 47 scholieren, van welke 6, na voldoende proeven hunner vorderingen te hebben afgelegd, met een getuigschrift de school hebben verlaten.

Het onderzoek liep over de volgende vakken:

Schrijven van javaansch en maleisch (het laatste met romeinsche karakters); onderscheidene jongelingen schreven eene zeer goede en vlugge hand.

Lezen van javaansch en maleisch (het laatste met romeinsche karakters),

Hier vooral bleek het, dat meestal machinaal werd geleerd, daar de meesten, ofschoon vlug lezende, niet begrepen wat zij hadden gelezen.

Rekenkunst tot aan den regel van drieen met breuken. In dit vak werden door onderscheiden leerlingen zeer goede proeven geleverd, waarvan sommige meer ingewikkeld dan in het dagelijksche leven meestentijds voorkomt.

Practische landmeetkunde, waarin voornamelijk onderzocht zijn de leerlingen die de school voor goed zouden verlaten.

Aardrijkskunde van den indischen archipel. Hiervan was de kennis zelfs bij de hoogste leerlingen nog beperkt.

Over het algemeen is opgemerkt dat de jongere leerlingen, meer vlugheid en bevattelijkheid toonden, dan die welke op lateren leeftijd ter schole zijn gekomen en dat onder hen bijzon-

der uitmunten eenige kinderen van mindere afkomst (zonen van penatoes en bekels, dessa-hoofden).

Onder eene betere meer ontwikkelende leiding dan door de onderwijzers, althans die in dit gewest geplaatst, schijnt te kunnen worden gegeven, is het aan geen twijfel onderhevig, dat weldra merkwaardige vorderingen in onderscheidene vakken zouden gemaakt worden.

Na afloop van het examen, zijn aan eenige leerlingen die het best voldaan hadden, kleine geschenken in kleedingstukken tot belooning of aanmoediging uitgereikt.

Te *Temangoeng* is nog geen openbaar examen gehouden. Na dat de school een en andermaal was bezocht, is het gebleken, dat de vorderingen door de jeugd aldaar gemaakt, nog zoo uiterst onbeduidend waren en het de meesten nog zoo zeer aan vrijmoedigheid ontbrak, dat het beter is geacht het houden van een openbaar examen eenige maanden uit te stellen, opdat onderwijzer en leerlingen zich daarop beter zouden kunnen voorbereiden.

Voor alsnog is het moeijelijk te beslissen of het den onderwijzer van *Temangoeng*, die te *Soerakarta* is gevormd, al dan niet ontbreekt aan de geschiktheid om zijne kennis aan anderen mededeelen.

Zeker is het evenwel, dat de mindere bloei der school te *Temangoeng*, voor een goed deel moet worden toegeschreven aan mindere belangstelling van de zijde der inlandsche hoofden. Intusschen wordt geene gelegenheid verzuimd, om gepaste aansporing en opwekking te geven, zoodat mag worden vertrouwd dat toekomstig ook deze school meer bevredigende resultaten zal opleveren.

DJOKJOKARTA.

In dit gewest bestaan geene van gouvernementswege opgerigte scholen.

MADIOEN.

Zoo als reeds in een vorig verslag werd vermeld, bestaan in deze residentie vier scholen voor inlandsch onderwijs, namelijk

IN	Beliepen onder ultimo December 1856	De leerlingen die daarbij onderwijs genieten.				
		Waarvan waren				
		kinderen van hoofden en van goede afkomst.	kinderen van ambten en van geringe afkomst.	van 8 tot 15 jaren.	van 16 tot 18 jaren.	van 19 tot 25 jaren.
Madioen.	40	24	16	15	21	4
Magettan.	14	7	7	12	2	—
Ponorogo.	42	25	17	20	22	—
Ngawie.	20	13	7	20	—	—
Totaal.	116	69	47	67	45	4

Bij een vergelijk van het getal leerlingen, onder ultimo 1856 met dat onder ultimo 1855, blijkt, dat dat getal van 159 tot 116 is gedaald.

De oorzaak van die vermindering zal wel daarin gezocht moeten worden, dat in het verleden jaar de scholen pas waren opgerigt, en dat vele kinderen niet uit het goede beginsel, zucht om hen kennis en geest beschaving te doen verkrijgen zijn ter schole gezonden, maar met bijoogmerken, hetzij om hen daardoor tot eene betrekking in 's lands dienst te doen geraken, hetzij uit eerzucht om niet minder te zijn dan andere, maar ook mededoen; dit laatste kan echter doorgaand niet opwegen tegen het bezwaar van de betaling der

schoolgelden; en dat het schoolgaan geen directe aanspraak op eene plaatsing in de dienst kan geven, daarop is uitdrukkelijk moeten worden gewezen, om geene verwachtingen optewekken, die door teleurstelling zouden gevolgd worden. Dat deze omstandigheid echter tot het afnemen van het getal leerlingen te *Ponorogo* en *Magettan* heeft geleid, mag worden aangenomen, omdat vooral meer in leeftijd gevorderden zonen van hoofden, die van 16 tot 25 jaren, de scholen hebben verlaten, daar ze waarschijnlijk alleen naar toe waren gegaan om het groote doel van hun streven, gouvernements ambtenaar te worden, te naderen of spoedig te bereiken, terwijl daarentegen het getal kinderen van niet beambten die ter school gaan, met niet meer dan acht is verminderd, dat wel aan gebrek aan middelen om het schoolgeld bij voortduring te betalen, kan liggen.

In aanmerking nemende dat vroeger zooveel meer kinderen te *Ponorogo* en te *Magettan* ter school gezonden werden dan te *Madioen* en te *Ngawie*, is het niet vreemd dat dat grootere getal is afgenomen, terwijl het getal van *Madioen* en *Ngawie* zich heeft staande gehouden. Intusschen zijn de regenten uitgenoodigd, om zooveel in hun vermogen is, medetewerken om het schoolgaan aanteprijzen, niet als een middel om tot eenigen post te geraken, maar tot het verkrijgen van kennis en tot beschaving van den geest.

Voor het meerendeel, ook van de mindere hoofden, is echter het vooruitzigt op een materieel voordeel noodig, om zich de opoffering van de betaling van het schoolgeld te getroosten.

Er bevinden zich onder ultimo December 1856:

te:	in de 1 klasse	in de 2 klasse	in de 3 klasse	in de 4 klasse
Madioen	8	14	10	8
Magettan	8	3	6	2
Ponorogo	6	6	6	24
Ngawie	9	7	4	

NB. te Ngawie zijn de leerlingen slechts in 3 klassen verdeeld.

Er zijn er velen onder die vlug en spoedig leeren lezen; het schrift is veelal duidelijk en schijnen zij daarvoor veel aanleg te hebben. Het rekenen heeft meer bezwaar: dit vereischt trouwens meer nadenken als het machinaal maken van letters, en eerst van lieverlede kan, het denkvermogen, meer gescherpt wordende, ook meerdere vatbaarheid voor hoofd of hersenwerk ontstaan

In het algemeen kunnen de vorderingen der kinderen bevredigend worden geacht.

Met uitzondering van zon-en feestdagen wordt er dagelijks onderwijs gegeven, van 8 tot 12 uren des morgens; op *Madioen* met eene pauze van een half uur. De kinderen komen in het algemeen goed ter school. Gedurende de maand der groote vasten (Poeassa) is er vacantie.

De verdeeling in klassen leidt als het ware het onderwijs. De onderwijzer regelt dit. De gedragingen van de kinderen zijn doorgaand goed, stil en bedaard. Straffen zijn zelden noodig. Hiermede wordt meestal op beschaming gewerkt. Koppigheid, zich uitende in negatief verzet, is hier niet vreemd.

De onderwijzer houdt zich beurtelings met een der klassen bezig, en die van *Madioen* laat zich veelal door een der leerlingen van de hoogste klasse helpen om in de eerste beginselen te onderrigten.

Het gedrag van den onderwijzer te *Madioen* is goed: hij is

vlijtig en legt zich toe om zelf nog meerdere kunde te verkrijgen. Zijne bezolding is op *f* 25 gebragt uit het schoolfonds.

Die te *Magettan* is wel geschikt, doch minder dan de bovengenoemde, en heeft *f* 20 tractement.

Die te *Ponorogo* is goed van gedrag en geduldig en in zijne voordragt duidelijk, zoodat hij goed wordt verstaan en begrepen; hij heeft *f* 25 tractement en eene toelaag van *f* $2^1/_2$'s maands.

Die te *Ngawie* is goed van gedrag en karakter, en heeft genoegzaam geduld om de eerstbeginnenden te onderwijzen. Zijne eigene kundigheden gaan echter niet zeer ver. Hij heeft *f* 15 tractement.

Gedurende 1856 is voor de scholen:

Ontvangen.	Uitbetaald.
te MADIOEN	
Aan schoolgelden *f* 568,60.	Aan tractement aan den schoolmeester. . . *f* 245,—
	Aan schoolboeken en behoeften . . „ 33,40
	f 278,40
te MAGETTAN.	
Aan schoolgelden 218,60.	Aan tractement aan den schoolmeester . . . *f* 240,—
	Aan schoolboeken en behoeften . . . . „ 16,60
	f 256,60
te PONOROGO.	
Aan schoolgelden *f* 780,23.	Aan tractement aan den schoolmeester . . . *f* 300,—
	Aan toelage . . „ 30,—
	„ schrijfbehoeften enz. *f* 186,40
	f 516,40

te NGAWIE.

Aan schoolgelden	*f* 320,090.	
Aan tractement aan den schoolmeester over 11 maanden	*f* 165,—	
Aan boeken en leijen	„ 21,—	
	f 186,—	
Blijft in kas. .	„ 650,93	
Totaal, . . .	*f* 1887.113	„ 1887,113

KEDIRIE.

In den aanvang van het afgeloopen jaar 1856 waren op de school te Toelong-Agong 92 leerlingen aanwezig, als:

Uit het regentschap Ngrowo	74
„ „ „ Trengalek.	16
„ „ „ Berbek	2
Te zamen. . . .	92

Bij het einde van dat jaar bedroeg het getal ter school gaande kinderen, slechts 75 als:

Uit het Regentschap Ngrowo. . . .	61
„ „ „ Trengalek. . . .	8
„ „ „ Berbek.	1
„ „ „ Kediri.	3
„ „ „ Blitar.	2
Te zamen.	75

en is alzoo het cijfer gedurende dat tijdsverloop, met 17 leerlingen verminderd, die oordeelden voldoende onderwijs genoten te hebben.

De toestand van het schoolgebouw en materieel laat niets te wenschen over, door dat de vereischte herstellingen in tijds werden bewerkstelligd.

Digt bij het schoollocaal staat een gebouw tot huisvesting van jonge lieden, die óf niet op de hoofdplaats *Toelong Agong* wonen óf er geene bloedverwanten hebben.

Van deze gelegenheid wordt echter zeer weinig gebruik gemaakt, aangezien de meeste leerlingen uit het regentschap *Toelong Agong* afkomstig zijn, en bloedverwanten of kennissen op de hoofdplaats hebben; terwijl de overigen insgelijks bij vrienden of betrekkingen hunnen intrek nemen.

Gedurende het jaar 1856 hebben dan ook slechts 15 leerlingen van het gebouw bij het schoollocaal gebruik gemaakt.

Het school meubilair bestaat uit banken, tafels, vier borden en eene kast.

Het wordt aangeschaft en onderhouden uit het schoolfonds.

Behalve leijen, griffels, papier, pennen en inkt worden er naar gelang der behoeften besteld en tijdelijk onder de leerlingen verdeeld, exemplaren van de ondervolgende werken:

1°. Maleische spel-en leesboeken met latijnsche karakters.
2°. Javaansche spel-en leesboekjes met javaansche karakters.
3°. Aardrijkskundige boeken van Nederlandsch Indie in het maleisch met latijnsche karakters.
4°. Rekenboeken handelende over de vier hoofdregelen.
5°. Eene kaart van het eiland *Java*.
6°. Landmeetkundige boekjes in de maleische taal, met de daarbij behoorende instrumenten.

De uitgaven voor de schoolbehoeften bestrijdt het schoolfonds.

Het onderwijs wordt bij voortduring gegeven door C. J. Mulensteen, en zulks met vrij goede resultaten.

Over het algemeen kan gezegd worden, dat de gemaakte vorderingen der leerlingen gedurende 1856 bevredigend zijn geweest. Getuige hiervan het op den 3 Januarij 1857 gehouden examen, ten overstaan van de commissie van beheer en toevoorzigt, welk examen hare bijzondere tevredenheid heeft mogen weg dragen. Bij die gelegenheid werden door den president der commissie aan 28 der meest oppassende en leergierige leerlingen prijzen uitgedeeld.

In 1856 is de leerling SOEMODIPOERO tot zoutpakhuismeester benoemd geworden.

Verder dient vermeld te worden, dat bij gelegenheid van het laatstelijk gehouden examen, de navolgende vijf leerlingen DOYO SOEDIRO, PRAWIROLOYO, SOERO DIWERIO, PRAWIRO HARDJO en KROMO DIWERIO, vergunning gevraagd hebben om de school te mogen verlaten, welke vergunning hun is gegeven, aangezien zij gedurende vier achtereenvolgende jaren de school hebben bezocht, onder toezegging dat hun later zullen worden terhand gesteld de schriftelijke bewijzen van hunne getrouwe bijwoning der lessen.

De inkomsten der school, gedurende 1856, bedragen , ... *f* 2205, 71

Daarentegen is volgens dezelfde rekening uitgegeven. . . . . *"* 1218, 72

Het saldo in kas op ult° December is alzoo geweest. . . . . *f* 986,116

Deze gunstige toestand der kas, heeft ook wederom aanleiding gegeven, om even als bij gelegenheid van het voorlaatst examen, aan eenige der meest oppassende en vlijtigste leerlingen prijzen te geven, bestaande in kleedingstukken.

De leden, belast met het dagelijksch toezigt der javaansche school en met de administratie, zoo ook de overige leden, niet te *Toelong Agong* wonende, hebben allen, zonder onderscheid, een ieder naar zijn best vermogen, het hunne aangewend om de belangen der school bevorderlijk te zijn.

NOMINATIEVE opgave der op primo Januarij 1856 op de javaansche school te *Tveloong Agong* toegelaten en ter school gaande kinderen.

No.	Namen.	Onderdom.	Afkomst.	Korte omschrijving van gedrag.	Korte omschrijving van gemaakte vorderingen.
1	Prawirohardjo	19	Zoon van een wedono	Goed	Javaansch lezen en schrijven. Lezen en schrijven in het maleisch met hollandsche letters. Verfalen uit het javaansch in het maleisch en omgekeerd. Rekenen tot en met den regel van drieën.
2	Moeladie	19	" mantrie	"	
3	Doiosoediro	20	" "	"	
4	Singodiwirijo	21	" dessahoofd	"	
5	Soemodipoero	20	" mantrie	"	
6	Prawirotaroeno	20	" wedono	"	
7	Sastrowiloijo	20	" mantrie	"	
8	Moentoro	20	" "	"	
9	Moedjo	20	" "	"	
10	Djockar	21	" dessahoofd	"	
11	Tarmidin	20	" goudsmid	"	
12	Soetodimedjo	25	" dessahoofd	"	
13	Arkidjo	16	" djogokarso	"	
14	Ronodimedjo	19	" dessahoofd	"	
15	Assero	17	" mantrie	"	
16	Cromodiwirijo	20	" "	"	
17	Radie	16	" "	"	
18	Soedirman	16	" wedono	"	
19	Kaido	16	" dessahoofd	"	
20	Kareno	16	" "	"	
21	Moekiman	16	" mantrie	"	
22	Redjo	18	" dessahoofd	"	
23	Moecodo	13	" "	"	
24	Djalijo	20	" "	"	
25	Somingan	20	" ond. regent	"	
26	Moetodjo	19	" wedono	"	
27	Tangsie	19	" "	"	
28	Karedjo	19	" dessahoofd	"	
29	Soemoadmodjo	25	" "	"	
30	Ronowirijo	20	" zoutverkpr.	"	
31	Lagioijo	19	" dessahoofd	"	
32	Moeijadie	18	" regent	"	
33	Tidjan	17	" goudsmid	"	
34	Djotro	19	" dessahoofd	"	
35	Tjokro	20	" handelaar	"	
36	Djadin	13	" dessahoofd	"	
37	Goenadir	14	" "	"	
38	Sadir	14	" "	"	
39	Birman	15	" wedono	"	
40	Moedjiman	13	" mantrie	"	
41	Ambijok	13	" pat ek	"	
42	Kardie	16	" schrijver	"	
43	Troeno	20	" koelie	"	
44	Kodo	15	" dessahoofd	"	
45	Sariman	18	" koelie	"	
46	Tedjo	20	" "	"	

NOMINATIEVE opgave der op primo Januarij 1856 op de javaansche school te *Toeloong Agong* toegelaten en ter school gaande kinderen.

No.	Namen.	Ouderdom.	Afkomst.	Korte omschrijving van gedrag.	Korte omschrijving van gemaakte vorderingen.
47	Oemar	14	Zoon van een mantrie	Goed	Jav. lez. en schrijv.
48	Tisseman	14	" dessahoofd	"	lez. en schrijv.
49	Tarmidie	15	" "	"	in het mal. met
50	Derek	15	" kliwon	"	Holl. lett. optell.
51	Martowikromo	20	" handelaar	"	aftrekking ver-
52	Darno	18	" dessahoofd	"	menigv. deeling.
53	Markatab	12	" regent	"	
54	Martono	11	" "	"	
55	Kattiman	17	" dessahoofd	"	
56	Tjoko	11	" "	"	
57	Moestaram	20	" "	"	
58	Doijokromo	20	" "	"	
59	Sadijo.	19	" "	"	
60	Karidien	17	" "	"	
61	Mingoen	19	" "	"	
62	Sadiman	18	" "	"	
63	Moedjoko	17	" mantrie	"	
64	Martosentono	20	" dessahoofd	"	
65	Doelugarnie	17	" mantrie	"	
66	Kinang	18	" dessahoofd	"	
67	Djan	18	" "	"	
68	Karbijo	16	" "	"	
69	Sarijo	13	" "	"	
70	Kalidie	18	" "	"	
71	Kasimanke	10	" "	"	
72	Asseno	15	" "	"	
73	Sapawie	18	" "	"	
74	Kamidin	18	" "	"	
75	Moentardjo	18	" "	"	
76	Moekidin	16	" "	"	
77	Moestar	17	" "	"	
78	Saniman	19	" "	"	
79	Kassiman	18	" koelie	"	
80	Kartodiwirijo	20	" vaccinateur	"	
81	Saniman	18	" koelie	"	
82	Kassiman ketjil	10	" goudsmid	"	
83	Ronokromo	20	" koelie	"	
84	Katiman	17	" "	"	
85	Sahodjo	19	" "	"	
86	Sadarman	19	" "	"	
87	Mingoen	19	" "	"	
88	Moesso	17	" "	"	
89	Saredjan	17	" dessahoofd	"	
90	Moedjadie	19	" mantrie	"	
91	Kasiman	19	" dessahoofd	"	
92	Konto	20	" "	"	

Javaansch lezen en schrijven, doch nog slecht.

NOMINATIEVE opgave der op ultimo December 1856 op de javaansche school te *Toeloong Agong* toegelaten en ter school gaande kinderen.

No.	Namen.	Ouderdom.	Afkomst.	Korte omschrijving van gedrag.	Korte omschrijving van gemaakte vorderingen.
1	Doiosoediro	20	Zoon van een mantrie.	Goed	Javaansch lezen, en schrijven; lezen en schrijven, in het maleisch met hollandsche letters; vertalen uit het javaansch in het maleisch, en omgekeerd. Rekenen tot en met den regel van drieën met breuken.
2	Singodiwirijo	21	" dessashoofd	"	
3	Prawirohardjo	20	" wedono	"	
4	Moeladie	19	" mantrie	"	
5	Soetodimedjo	25	" dessashoofd	"	
6	Djochar	18	" "	"	
7	Djotto	19	" "	"	
8	Soerosentono	19	" mantrie	"	
9	Doelganie	18	" "	"	
10	Kaido	18	" dessashoofd	"	
11	Ambijak	16	" Patteh	"	
12	Moentoro	19	" mantrie	"	
13	Ronowirio	20	" zovtverkpr.	"	
14	Tisseman	17	" dessashoofd	"	
15	Moedjadie	20	" moedjadie	"	
16	Kromodiwirijo	20	" mantrie	"	
17	Tangsie	19	" wedono	"	
18	Djadin	17	" dessashoofd	"	
19	Kromodipoero	18	" wodono	"	
20	Tedjo	20	" koelie	"	
21	Kardie	15	" dessashoofd	"	
22	Ressodiwirijo	19	" mantrie	"	
23	Oemar	16	" "	"	
24	Kardie	17	" schrijver	"	
25	Moedjiman	15	" mantrie	"	
26	Somingan	20	" onder regent	"	
27	Moestar	20	" koelie	"	
28	Sadarman	20	" wedono	"	
29	Sarmidie	19	" dessashoofd	"	
30	Markatap	16	" regent	"	
31	Kassiman	18	" koelie	"	
32	Kenang	17	" dessashoofd	"	
33	Dojokromo	20	" djogokarso	"	
34	Moestaram	25	" dessashoofd	"	
35	Moesso	15	" "	"	Javaansch lezen en schrijven, optellen, aftrekken, vermenigvuld. en deelen, doch langzaam.
36	Saridin	15	" "	"	
37	Moedjoko	18	" mantrie	"	
38	Siman	18	" koelie	"	
39	Sariman	18	" "	"	
40	Martosentono	12	" dessashoofd	"	
41	Kodo	15	" "	"	
42	Kandar	18	" "	"	

NOMINATIEVE opgave der op ultimo December 1856 op de javaansche school te *Toeloong Agong* toegelaten en ter school gaande kinderen.

No.	Namen.	Ouderdom.	Afkomst.	Korte omschrijving van gedrag.	Korte omschrijving van gemaakte vorderingen.
43	Sadijo	18	Zoon van een koelie.	Goed	Javaansch lez. en schrijv. optellen aftrekken vermenigvuldigen en deelen, doch langzaam.
44	Djan	19	" dessahoofd.	"	
45	Birman	17	" wedono.	"	
46	Kassiman Ketjil	13	" goudsmid.	"	
47	Salie	18	" dessahoofd.	"	
48	Wirijodikromo	25	" "	"	
49	Kalidie	19	" "	"	
50	Diijo	18	" "	"	
51	Kartodiwirijo	25	" "	"	
52	Gitto	18	" wedono.	"	
53	Sadie	17	" dessahoofd.	"	
54	Sahodjo	17	" "	"	
55	Tardjo	18	" "	"	
56	Warsito	17	" "	"	
57	Martono	14	" regent	"	
58	Moerdjono	16	" "	"	
59	Djoenie	13	" mantrie.	"	
60	Ngarpadie	14	" "	"	
61	Moekidjo	15	" "	"	Javaansch lezen en schrijven.
62	Sadarman	20	" priester.	"	
63	Sadarman	15	" handelaar.	"	
64	Karbijo	18	" mantrie.	"	
65	Kanidjo	16	" dessahoofd.	"	
66	Dardjo	20	" "	"	
67	Koewat	18	" "	"	
68	Doijosoedjono	18	" mantrie.	"	
69	Moesalie	15	" "	"	
70	Koelmies	16	" koelie.	"	
71	Kassan	15	" "	"	
72	Ranoe	25	" "	"	
73	Siman	16	" "	"	
74	Sidin	15	" "	"	
75	Kardie	15	" "	"	

Omschrijving.		Recep.	Duiten.
Saldo op den 1e Januarij 1856.		ƒ1012	11
Ontvangen aan schoolgelden over de maand	Januarij.	" 110	60
Idem	Februarij.	" 105	„
Idem	Maart.	" 101	„
Idem	April.	" 102	60
Idem	Mei.	" 102	„
Idem	Junij.	" 102	60
Idem	Julij.	" 102	„
Idem	Augustus.	" 97	60
Idem	Septemb.	" 91	„
Idem	October.	" 92	„
Idem	November	" 95	„
Idem	December.	" 92	60
	Totaal	ƒ2205	71

Omschrijving.	Recep.	Duiten
Betaald aan den onderwijzer bij de javaansche school alhier aan tractement gedurende het jaar 1856.	*f* 600	—
Gratificatie aan bovengenoemd onderwijzer.	" 50	50
Aan ingekochte schrijfbehoeften ten behoeve der javaansche school alhier.	" 568	72
Saldo op den 31e December 1856.	" 986	119
Totaal	*f* 2205	71

PATJITAN.

Het onderwijs werd in 1856 op de in Augustus 1853 in deze adsistent residentie gevestigde inlandsche school onafgebroken voortgezet.

Voor schoolgelden wordt betaald

door den regent:

voor het eerste kind . . . . . *f* 3, „ 's maands
voor elk volgend. . . . . „ 2, „ „

door den pattih,

voor het eerste kind. . . . . „ 1,60 „
voor elk volgend . . . . . „ 1, „ „

door den hoofdjaksa en districtshoofden:

voor het eerste kind . . . . . „ 1, „ „
voor elk volgend. . . . . „ 0,60 „

door den panghoeloe, koffijpakhuismeesters en mantrie van de vogelnestklippen:

voor het eerste kind . . . . . „ 0,100 „
voor elk volgend. . . . . „ 0,50 „

door de districtsmantries, koffijmantries en mantries van de waterleidingen:

voor het eerste kind. . . . . „ 0,80 „
voor elk volgend. . . . . „ 0,40 „

door de schrijvers en andere geringe bezoldigden:

voor het eerste kind. . . . . „ 0,60 „
voor elk volgend. . . . . „ 0,30 „

Het totaal bedroeg laatstelijk *f* 19,40 's maands.

De ontvangsten, gedurende het jaar 1856 in 's lands kas gestort hebben bedragen *f* 215,80.

De inlandsche onderwijzer MAS SOEMO DHI MEDJO geniet eene bezoldiging van *f* 20 's maands uit 's lands kas, zijn gedrag en karakter laten niets te wenschen over.

Het getal leerlingen bedroeg onder ultimo December 1855

23 en gedurende 1856 zijn bijgekomen 4, zoodat het getal kinderen onder ultimo December 1856 bedroeg 27.

Twee leerlingen der school zijn gedetacheerd op het bureau van den adsistent resident, om bij gelegenheid in dienst te worden gesteld, als districts sehrijvers.

In de school wordt dagelijks met uitzondering van zon- en feestdagen onderwijs gegeven van 8 tot 2 uren.

De onderwijzer heeft zich gedurende het afgeloopen jaar weder meer ontwikkeld, zoodat de resultaten van het genoten onderwijs meer bevredigend waren dan in het afgeloopen jaar en gaven de leerlingen de meeste voldoende blijken van ijver en zucht tot verkrijging van meerdere kennis.

De leerlingen gedragen zich zeer ordelijk, zijn vlug en komen gewillig ter school.

Straf is tot dusver niet behoeven opgelegd te worden.

BANJOEWANGIE.

In deze afdeeling zijn nog geene inlandsche scholen opgerigt.

III. Schoolboeken.

Ten behoeve der scholen in de gewesten op Java, beoosten *Cheribon*, waar de Javaansche taal inheemsch is en bereids scholen voor de inlandsche jeugd opgerigt waren, werd voor rekening van het gouvernement, van de boekhandelaren Gebroeders Hartevelt en Co. te *Soerakarta* overgenomen een getal van 900 exemplaren van een door den ambtenaar voor de Javaansche taal J. A. Wilkens vervaardigd prentenboekje, met toelichtende bijschriften in de Javaansche taal, ten einde hetzelve kosteloos op die scholen te verspreiden.

Dit boekje bestaat uit schetsen uit het leven van den Javaan.

Groote behoefte aan geschikte leer- en leesboeken voor het in-

landsch onderwijs werd bij voortdurig ondervonden. Maatregelen om daarin te voorzien zijn in overweging.

De bijgaande opgave bevat eene aantooning van de gedurende 1856 verkochte en verstrekte schoolboeken voor den inlander.

5e VERVOLG AANTOONING der in de ondervolgende Residentien en Gouvernementen verstrekte en verkochte lees- en schoolboekjes voor den inlander van 1° Januarij tot en met ultimo December 1856.

Omschrijving der boeken.	Namen der residentiën en gouvernementen.												Totaal.	Reeds vroeger verstrekt.	Totaal verstr. t/m ultimo Dec. 1856.
	Batavia.	Krawang.	Cheribon.	Pekalongan.	Samarang.	Soerakarta.	Rembang.	Soerabaija.	Pasaroean.	Bezoekie.	Molukkos.	Celebes.			
Gouvernements besluit 30 Augustus 1851, No. 1.															
§ *a.* Javaansch leesboek in Ngoko	12	"	"	"	40	"	"	"	"	"	"	"	52	2353	2405
„ *b.* idem in Kromo.	12	"	"	"	30	"	"	"	"	"	"	"	42	2437	2479
„ *c.* Maleisch spel- en leesboekje.	"	"	"	"	50	"	"	"	"	"	"	"	50	3998	4048
„ *d.* Javaansch idem	24	"	"	12	50	"	"	"	"	"	"	"	86	2857	2943
„ *e.* Soendaasch idem	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	743	743
Gouvern. ap. disp. 15 Februarij 1853, No. 10.															
Maleische aardrijkskunde, door DE BRUINS. . . .	191	"	"	12	12	"	100	1	"	25	12	"	353	2111	2464
Gouvern. besluit 23 Maart 1853, No. 12.															
Soendaasch leesboek met jav. karakters.	76	10	"	"	1	2	"	"	"	"	"	"	89	256	345
Idem rekenboek idem.	4	"	"	"	1	2	"	"	"	"	"	"	7	276	283
Gouvern. ap. disp. 29 Junij 1853, No. 23.															
Javaansch rekenboekje door J. A. WILKENS. . .	41	"	"	"	12	"	150	1	"	25	"	"	229	1534	1763
Gouvernem. ap. disp. 6 Februarij 1854, No. 5.															
Maleisch leesboek, 1e stukje.	196	"	"	"	12	"	100	1	"	50	12	30	401	778	1179
idem 2e dito	199	"	"	"	12	"	100	1	"	50	12	30	404	776	1180
Gouvernem. besluit 5 Julij 1854, No. 9.															
Javaansche fabelen, door C. F. WINTER SR. . .	35	"	"	"	3	100	60	1	15	"	"	"	214	262	476
Gouvernem. besluit 18 Julij 1855, No. 5															
Tweede verzameling van zedelijke verhalen in het javaansch, door C. F. WINTER SR.	21	"	20	"	3	150	5	1	15	"	"	"	215	12	227
Gouvernem. besluit 26 September 1855, No. 31.															
DHARMO WASITHO, verzameling van leer- en zedespreuken, javaansche vertal. door C. F. WINTER SR.	31	"	20	"	3	"	55	1	15	"	"	"	125	35	160

BUITENBEZITTINGEN.

SUMATRA'S WESTKUST.

Er bevinden zich in dit gouvernement achttien inlandsche scholen, die, uitgezonderd de school te *Padang*, welke door het gouvernement wordt bekostigd, door de zorg der besturende ambtenaren werden opgerigt en door de bijdragen der bevolking in stand gehouden.

Aan het hoofd van iedere school staat een inlandsche onderwijzer, die gekozen wordt door en in ieder opzigt onder de onmiddelijke bevelen staat van de plaatselijke autoriteit. Zijne bezoldiging is gesteld op *f* 20 's m. en vermeerderd naar gelang van de aanzienlijkheid der plaats. Is het aantal der scholieren te groot, dan worden hem een paar kweekelingen toegevoegd, die meestal een inkomen hebben van *f* 5 's m. ieder.

Met de school te *Padang* is dit niet het geval, het gouvernement bekostigt dáár een onderwijzer à *f* 50 's m. en vier kweekelingen ieder à *f* 5 's m.

In deze verschillende scholen worden de kinderen onderwezen in het schrijven met arabische en romeinsche karakters, het lezen, rekenen, de beginselen der aardrijkskunde en van rekenpligtigheid. Ook wordt het denkvermogen der kinderen geoefend en wordt hun zindelijkheid, begrip van orde, naauwgezetheid in het uitvoeren van opgelegde verpligtingen, en beschaafdheid in vormen en manieren ingeprent. De meeste ambtenaren voegen daarbij huisselijke gymnastiek en de toepassing derzelve op spelen, zoo als die waartoe de jongelingen in *Europa* gewoon zijn de uren van uitspanning te benuttigen.

Het getal leerlingen bij die scholen bedroeg:

	1855	1856
te Padang.	90	113
Painan.	53	56
Priaman.	30	25
Fort de Kock.	24	46
Payakombo.	20	15
Fort van der Capellen.	14	17
Solok.	43	42
Loeboe Sekapping.	12	12
Panti	10	„
Taloe	20	33
Aijer Bangies.	17	19
Rau.	18	18
Penjaboengan.	20	20
Moeara spongi.	20	18
Kota Nopan.	12	12
Padang sidempoeang.	15	15
Siboga.	15	15
Baros.	10	13
Poelo Tello.	21	21
	464	510

Wegens gebrek aan leerlingen is de school te *Pantie* ingetrokken.

De merkwaardigste van deze scholen in die te *Padang*, zoowel om hare hoogere belangrijkheid, wegens het meerder getal leerlingen, als om het goede onderwijs dat er gegeven wordt.

Het schrijven in romeinsche karakters wordt er zoo goed onderwezen, dat de volleerde leerlingen als om strijd gevraagd worden bij de Europesche handelaren en andere kantoren, waar

prijs gesteld wordt op duidelijkheid, sierlijkheid en naauwkeurigheid van schrift. De cijferkunst en aardrijkskunde worden er niet alleen beoefend, maar met ijver geleerd. De leeslust van de kinderen is voornamelijk aangewakkerd door de Maleische Courant *Bintang Oetara*, waarvan een exemplaar aan de school is ten geschenke gegeven, in de hoop dat het den kring der denkbeelden van de leerlingen zoude uitbreiden en de weetgierigheid opwekken. In deze verwachting is men niet te leurgesteld. Niet alleen de kinderen, maar ook de ouders scheppen behagen in het hooren voorlezen van deze Courant, die aan de denkbeelden eene andere en minder eenzijdige of beperkte rigting geeft, meer stof tot gesprekken verschaft en de intelligentie vergroot.

De uitkomsten bij de overige scholen verkregen zijn, mede van het grootste belang, als een begin van de verstandelijke ontwikkeling van het volk; vooreerst zal zich de werking nog tot de hoofden en eenige gegoeden bepalen en wanneer deze zullen geleerd hebben het nut van het onderwijs te waarderen, dan zal het ook op mindere leden van de bevolking overgaan. De trap waarop de geestontwikkeling der bevolking thans nog staat, in aanmerking nemende, mag worden aangenomen dat het gegeven onderwijs zeer voldoende is.

Voor de opleiding van inlandsche onderwijzers is in 1856 bij wijze van proef te *Fort de Kock* eene normaalschool opgerigt. Zij is den 1 September 1856 geopend.

Van de tien kweekelingen die bij de opening der school toegelaten waren, zijn er drie ontslagen wegens gemis aan geschiktheid of leerlust en door anderen vervangen. Gedurende de eerste maand zijn de leerlingen bezig gehouden met het onderrigt in eene juiste schrijfwijze, met de hoofdregelen van de cijferkunst en de aardrijkskunde en het toetsen van hunne bekwaamheden.

In de tweede maand is onderrigt gegeven in de aardrijks-

kunde, de ligging der landen en hun productief vermogen.

In de derde maand in de beginselen der hoogere rekenkunde, het tientallig stelsel van maten en gewigten, de herleidingstafelen van oude tot nieuwe maten en omgekeerd, benevens het Nederlandsche muntstelsel.

In de vierde maand het spreken en schrijven van het zuiver en gewoon maleisch, de beteekenis der uitheemsche woorden, de beginselen der praktische landmeetkunde en de beginselen der meetkunde.

Het doel en de strekking dezer voorloopige inrigting blijkt nader uit het reglement, en uit de instructie voor den inlandschen onderwijzer bij de kweekschool geplaatst.

Reglement voor de kweekschool te Fort de Kock.

Art. 1.

Het doel van de kweek -of normaalschool is, om inlanders op te leiden tot het onderwijzersambt onder den inlander.

Art. 2.

De kweekelingen zijn bestemd, om bij goed gedrag en na goed volbragten leertijd als onderwijzer aan het hoofd van inlandsche scholen in deze residentie of in dit gouvernement te staan; zijnde het doel van die scholen hoofdzakelijk het opkweeken van geschikte en bekwame hoofden en ambtenaren, en in het algemeen het vormen van jongelingen tot nuttige leden der maatschappij.

Art. 3.

Het getal der optenemen kweekelingen wordt vooreerst op hoogstens tien vastgesteld, en de tijd van de opleiding is gesteld op drie jaren.

Art. 4.

Om als kweekeling op de school te worden opgenomen moet

men bereikt hebben den ouderdom van ten minste veertien jaren, terwijl niemand wordt toegelaten, dan, na vooraf proeven te hebben gegeven, dat hij reeds vorderingen heeft gemaakt in het lezen, schrijven der maleische taal en rekenen tot den regel van drieën; zullende alsmede ten strengste worden gelet op het gedrag en den aanleg van den kandidaat.

Art. 5.

De kweekelingen genieten eene tegemoetkoming uit 's lands kas van tien gulden 's maands, doch in hunne kleeding en verder onderhoud voorzien zij op eigen kosten.

Art. 6.

Het onderwijs zal loopen over de volgende vakken, als:

a. het lezen en schrijven in de maleische taal, zoo wel met het arabisch als met het romeinsch karakter.

b. Rekenen tot en met den regel van drieën in gebroken, zoomede kennis van het Nederlandsche maten- en gewigtenstelsel.

c. Algemeene kennis der aardrijkskunde.

d. Eerste beginselen van het practisch landmeten.

e. Boekhouden op de eenvoudigste wijze, staten trekken, stellen van brieven in de maleische taal, met in achtneming van den gebruikelijken vorm van redactie van officieele rapporten en verdere bureau bezigheden, zoomede al wat verder geschikt is om de kweekelingen tot bekwame onderwijzers te vormen.

Art. 7.

Een kweekeling, die na zekeren tijd blijken heeft gegeven uit hoofde van gemis der noodige vermogens, onvatbaar te zijn om de bekwaamheden te verkrijgen, welke op de normaalschool worden onderwezen, of zich herhaaldelijk aan wangedrag schuldig maakt, wordt terug gezonden en als zoodanig ontslagen.

Art. 8.

Bij de kweekschool zal een onderwijzer worden aangesteld, die tevens, onder de bevelen van den assistent resident van Agam, belast is met het toezigt over de kweekelingen, ook zelfs buiten de leeruren.

Art. 9.

De onderwijzer geniet van gouvernements wege eene bezoldiging van *f* 40 's maands, met inbegrip van kosten en schrijfbehoeften.

Hij voorziet zelf in zijne woning en verdere behoeften.

Art. 10.

Het meubilair voor de school benoodigd, zal worden aangeschaft voor 's lands rekening en onder het opzigt en ter verantwoording van den assistent resident van *Agam* blijven.

In de zoogenaamde roemah bitjara der inlandsche hoofden of het raadhuis, zal een afzonderlijk locaal voor de school worden aangewezen.

Art. 11

Zoowel de onderwijzer als de kweekelingen worden op voordragt van den asistent resident van *Agam*, door den resident der Padangsche Bovenlanden benoemd, die het oppertoezigt heeft over de normaalschool.

Art. 12.

Het bijzondere toezigt over de opleiding der kweekelingen en al hetgeen betrekking heeft tot het onderwijs is opgedragen aan den assistent resident van *Agam*.

Die ambtenaar is gehouden om driemaandelijks aan den resi-

dent der Padangsche bovenlanden verslag te doen van het gedrag en de vorderingen der kweekelingen.

In de maand Januarij van elk jaar zal echter door genoemden assistent resident een uitvoerig verslag dienen ingezonden te worden, nopens het getal, het gedrag, de vlijt en den aanleg der kweekelingen, den gang van het onderwijs en de bekwaamheden en geschiktheid van den onderwijzer, en wat verder belangrijk mogt worden geacht ter verbetering van het onderwijs.

Art. 13.

Eenmaal 's jaars en wel gedurende de poeassa of vastendagen wordt aan den onderwijzer en de kweekelingen een vakantie tijd toegestaan van eene maand; ook over dien tijd blijven zij in het genot van de hen toegekende maandelijksche toelage.

Art. 14.

Aan den onderwijzer bij de kweekschool zal eene instructie worden uitgereikt, zoo als dezelve aan dit reglement is geannexeerd.

Instructie van den onderwijzer.

Art. 1.

De onderwijzer staat onmiddelijk onder de bevelen van den assistent-resident van *Agam* en is belast met het huishoudelijk toezigt over de kweekelingen.

Art. 2.

Omtrent de vakken waarover het onderwijs zal loopen, zoo mede betrekkelijk de verdeeling van het onderwijs over den schooltijd, zal hij volgen de voorschriften welke hem door den assistent-resident van *Agam* zullen worden gegeven, aan wien hij ook van al zijne handelingen, het onderwijzersambt betreffende, verantwoording schuldig is.

Art. 3.

Hij zal zorgen dat de kweekelingen des morgens ten half zes ure opstaan en daarna zich baden en kleeden.

Art. 4.

Ten zeven ure 's morgens zullen de lessen een aanvang nemen, en duren tot een ure.

Art. 5.

De onderwijzer zal gedurende de schooluren in de school moeten tegenwoordig zijn, zich enkel met het onderwijs bezig houden en niet zonder redenen van noodzakelijkheid het locaal verlaten. Zonder toestemming van den assistent-resident van *Agam*, mag hij zich niet van de plaats verwijderen.

Art. 6.

Hij zal naauwkeurig toezien dat de kweekelingen zindelijk en altijd wel gewasschen en gereinigd ter school komen. In de school blijft het echter verboden om kostbare kleedingstukken te dragen.

Art. 7.

Hij zal zorgen dat het schoollocaal altijd zuiver en schoongehouden is, en na het eindigen van het onderwijs gereinigd worde. Hij heeft tevens het toezigt over de meubelen en is verpligt van alle bijzonderheden dienaangaande mededeeling te doen aan den assistent-resident van *Agam*.

Art. 8.

Hij zal tot het onderwijs van geene leer- of leesboeken, zonder toestemming van den assistent-resident, mogen gebruik maken.

Art, 9.

De onderwijzer zal toezien dat de kweekelingen ordelijk uit de school gaan en zich bij den weg fatsoenlijk gedragen.

Op de zindelijkheid der kleeding, ook buiten de leeruren, dient hij in het bijzonder te letten. Hij zelf zal door orde en zindelijkheid een voorbeeld dienen te geven.

Art. 10.

Na afloop der lessen en na het middagmaal te hebben gebruikt, zullen de kweekeling bezig worden gehouden met nuttige uitspanningen, zoo als gijmnastische oefeningen en andere geoorloofde spelen. Wanneer het weder daartoe gunstig is, zal de onderwijzer met de kweekelingen van des middags vier ure tot vijf ure eene wandeling doen. Tegen negen ure des avonds dienen de kweekelingen zich ter rust te begeven.

Art. 11.

Des vrijdags is de school gesloten, en zullen de kweekelingen zich onledig moeten houden met het in orde houden, reinigen enz. hunner kleeding. De onderwijzer zal toezien dat de tijd niet in ledigheid worde door gebragt, en dat aan de uitspanningen, welke de kweekelingen zich mogen verschaffen, eene nuttige rigting worde gegeven.

Art. 12.

De onderwijzer zal behoorlijk aanteekening moeten houden van die kweekelingen welke te laat of zonder wettige redenen niet ter school komen, dan wel zich onbetamelijk gedragen. Hij is gehouden daarvan onmiddelijk rapport te doen aan den assistent-resident van *Agam*. Hij dient ook ten allen tijde in staat te zijn om de vereischte inlichtingen te geven nopens het gedrag, de vorderingen, en den aanleg der kweekelingen. Van een en ander zal hij naauwkeurig aanteekening moeten houden.

BENKOELEN.

In dit gewest bestonden in 1856 nog geene inlandsche scho-

len. Het voornemen bestaat echter nu ter hoofdplaats een zoodanige school op te rigten.

BANKA.

De inlandsche school te *Muntok* is in 1856 opgerigt. Dezelve is nog te kort in werking om nopens de resultaten iets te kunnen mededeelen.

CELEBES.

Ten aanzien der inlandsche scholen te *Makassar* en *Maros* kan vermeld worden, dat zij voortdurend aan het doel harer instelling beantwoorden.